

vit de' bestias terre iuxta species suas. iumentis
ta et omne reptile terre in genere suo. Et vidit
deus quod esset bonum: et ait. **F**aciamus hominem
ad imaginem et similitudinem nostram: et presit
piscibus maris. et volatilibus celi et bestiis ter-
re uniuersisque creature: omnes reptili quod mo-
uetur in terra. Et creauit deus hominem ad ima-
ginem et similitudinem suam: ad imaginem dei
creauit illum: masculum et feminam creauit eos
Benedixitque illis deus: et ait. Crescite et mul-
tiplicamini et replete terram. et subicite eam
et dominamini piscibus maris et volatilibus celi: et
uniuersis animantibus que mouentur super terram.
Dixitque deus. Ecce dedi vobis omnes herbas
afferentes seminem super terram. et uniuersa ligna
que habent in semetipsis sementem generis sui: ut
sint vobis in escam et cunctis animantibus terre. omnes
que volent in celi et uniuersis que mouentur in
terra: et omni animalium que est anima viuens: ut habeant ad
comedendum. factum est ita. **A**uiditque deus cuncta
quae fuerant valde bona. Et factum est
vespere et mane dies sextus. **C**apitulū. II.

Finitur perfecti sunt celi

et terra: et omnia ornat' eorum. **C**onpleuit

ethiopiae. **N**omē uō flumīs tertij tigris. **I**pe
vadit p̄tra assirios. **F**luminis aut̄ quartus
ip̄se est eufrates. **T**ulit ḡ dñs deus hominē
et posuit eum in paradysum voluptatis. ut
operaret̄. et custodiret illū: p̄cepitq; ei: di-
cens. **E**x om̄i ligno paradisi comede: de li-
gno autē scientie boni et mali ne comedas.
In quacūq; em̄ die comederis ex eo: mor-
te morieris. **D**ixit q; dñs de⁹. **N**ō est bonuz
hominē esse solū. faciam⁹ ei adiutoriū simi-
le sibi. **F**ormatis igit̄ dñs de⁹ de humo cun-
ctis animantibus terre. et uniuersis volati-
libus celi: adduxit ea ad Adā ut videret qd
vocaret ea. **O**mne em̄ qd vocauit Adaz aīe
diuentis: ip̄m est nomē eius. **A**pellauitq;
Adam nomibus suis cūcta animātia: ⁊ uni-
uersa volatilia celi: et om̄es bestias terre.
Ade uō nō iueniebatur adiutor similis ei⁹.
Immisitq; dñs de⁹ soporē ī adaz. **C**ūq; ob-
dormisset. tulit vnā de costis eius: et reple-
uit carnem p̄ ea. **E**t edificauit dñs de⁹ co-
stam quā tulerat de adam in mulierem: et
adduxit eam ad adam. **D**ixitq; Adaz. **I**doc

MARGARI^S

TA THEOLOGICA, CONTINENS
PRAECIPVOS LOCOS DOCTRINAE
christianæ, per quæstiones, breuiter &
ordine explicatos, omnibus Pastori-
bus, uerbi preconibus & ecclesiæ
ministris summe utilis &
necessaria.

✠
AVTORE IOANNE SPANGEBER-
GO, HERDESSIANO, APVD
Northusanos uerbi ministro.

Cum præfatiuncula D. CASPARIS
Crucigeri.

ANNO M. D. XL.

AD DOMINICI GREGIS

pastores, Ioannes Spangenberg

ἐξαολεχορ.

Quisquis es ad Christi sanctum delectus ouile,
Pastorisq; boni nobile nomen habes.
Huc ades, hic ueram pascendi tradimus artem,
Et quæ Christigenis pascua danda uiris.
Quisquis es & Christi pastoris de grege, non est
Quod metuas rabidi dogmata falsa lupi.
Non hic offendes lolium nec pabula Circes,
Non hic humani spurca uenena luti,
Sed uerum Christi uerbum, sancta q; patrum,
Et quæ sunt sacris eruta scripta libris.
Hæc dedit egregius sincero corde Melanchthon,
Consule communes, pastor amice locos.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET
domino, D. PHILIPPO, duci Brunsvi-
censi &c. domino suo clementissi-
mo salutem.

Flagitarunt iam dudum
clarissime princeps, quidam
ex tuæ celsitudinis,
ditione, uerbi diuini pre-
cones, ut ad subscriptas
quæstiones, præcipua
theologicæ disciplinæ capita cōtinentes,
breuissime, idq; ex solidis scripturis re-
sponderem. Quò sacrarum literarum cul-
tores, nunc primum sacris initiati, & in
pastorum gregē adscripti, haberent bre-
uem quandam sui officij formulam, quo
modo scilicet pabulo salubriori, commis-
sum sibi gregem dominicum pascere &
curare possent. Quæ res tametsi difficilis
fuerit & laboriosa, præsertim homini alio
qui occupatissimo, nolui tamen me ab
humanitate tam alienum præstare, ut tot
& tantis amicis rogantibus pigeret, uel

a ij unius

unius anni, ne dicam mensis subire labo-
rem, præsertim cum possem hoc quantum
locunq; labore iuuare studia, promouere
pietatem, & patriæ quoq; ingens orna-
mentum adferre. Si enim munus hone-
stum est & pium, bonis literis iuuentutẽ
instituere, quis dubitat multo honestius
& foelicius esse pastoris officium, in quo
ne dum pueri, sed & omnium ætatum ho-
mines ad Christi gloriam perducuntur.
Vbi autem diu mecum disputassem, cui-
us iudicium & eruditionem, in hoc ne-
gocio potissimũ amplecterer, succurre-
bat unicum huius nostri seculi decus, D.
PHILIPPVS Melanthon, qui in hanc
rem Locos communes tanto spiritu con-
gessit, ut proculdubio omnes qui in con-
cionatorum numerum sunt uocati, dein-
ceps præter negocium, rectius & maiori
fruge sint declamaturi. Huius ergo uer-
ba, utpote ex omni parte absolutissima,
ne post Homerum Iliada canere uidear,
lubens adscripsi. Si quid ea in re peccatũ
est, spero mihi ab autore ueniam dari,
quando

quando id nō iniquo animo, sed iuuande
pietatis studio sit factum. Vtinā omnes
qui nunc ab alto pulpito declamant, mor-
dicus eius autoris uerba & sententias te-
neant, fortassis in maiore tranquillitate
fuerint res ecclesiæ. Videmus enim pas-
sim in academijs, collegijs & monasterijs
multos esse, qui hoc ueræ pietatis studiū
damnāt, huic sancto religionis negocio
obstrepunt, quos oportuit, utpote, qui se
capita & columnas ecclesiæ gloriantur,
in prima acie stetisse, hi nullum non mo-
uent lapidem, ut pietatē passim reflores-
centem opprimant, & eos qui hanc in
uulgus spargunt, penitus ē medio tollant
Contra uidemus pietati & rectis studijs,
nusquam plus honoris, plus præmij, plus
dignitatis esse, quā apud principes. Sic
enim sunt, laus deo, aulæ quorundam
principum, ut pro his, ipse etiā scholæ &
Episcoporum curiæ frigeant. Quando
igitur tua celsitudo, princeps clarissime,
non tantū principum, sed regum quoq;
sanguine orta, inclytos à domino deo ac-
cepit

a iij

cepit

cepit regulos, optimi patris, optimos filios,
os, pietatis & uerae sapientiae studiosos,
Dignum iudicavi, tuae celsitudini, hanc
lucubratiunculam qualis qualis est dedi-
care, ut tuae celsitudinis pastores, a quibus
in hanc palestram prouocatus sum, per
tuam celsitudinem habeant, quo se oble-
ctent & exercent. Delectentur alij spino-
sis ac sophisticis argutijs, tuae celsitudinis
pastores antiquam illam, genuinam atque
ueram theologiam apprehendant. Tum
fiet, ut omnigenam Christianae pietatis
doctrinam plane assequatur, sinant alios
interim aucupari sacerdotia, prebendulas,
& ut uocant beneficia impietatis irrita-
menta, sinant alios ambire opes, uolupta-
tes, & noctes diesque agere in culcitrīs.
Tuae celsitudinis pastores dent operam,
ut plantent, ut irrigent, ut aedificent eccle-
siam dei, tum speramus fore, ut tandem
emiciet ac uincat ueritas. Hi uero qui nunc
suis sycophantijs, pietatis doctrinam in-
ficiunt, & pseudo doctrinis conscientias
illaqueant, dabunt certo poenas. Nos in-
terim

terim precemur illis mentem meliorem
dari, ne semper quod hactenus faciunt
uiuam $\alpha\theta\epsilon\omicron\iota$. Tua celsitudo, hoc quic-
quid est laboris, boni consulat. Quam
deus optimus maximus nobis diu
seruet incolumem. Datum,
Northusiæ, in ferijs na-
talijs Christi.

ANNO
M. D. XL.

T. C. deditissimus,
Ioannes Spangenberg.

a iij

INDEX

LOCORVM ET QVAESTIONVM
HVIVS LIBELLI.

- 1 fol. Quid pastor ecclesiae.
Quod officium pastoris.
Quid requiratur in pastore, ut sit idoneus.
 - 2 Quae legitima uocatio.
Quomodo fiat uocatio.
 - 3 An licitum sit petere ministerium.
Quid petitio.
 - 4 Testimonia quod petere ministerium sit licitum.
Quid debeat propositum esse suscepturo ministerium.
 - 5 Quae summa doctrinae Christianae, tradenda in Ecclesia.
Quae partitio summaria totius scripturae.
- De Lege.
- 6 Quid Lex.
Quotuplex sit lex.
Quid lex diuina.
Quid lex humana.
Quid lex naturae.
 - 7 Quae lex diuina.

Quotum

Quotuplices sint leges Mosaicae.

Quid lex Moralis.

Vbi tradatur lex Moralis.

Quid intersit inter legem naturæ, & legem
moralem seu Decalogum.

Quare tradita sit lex Moysi, cum antea esset lex
naturæ.

8 Quomodo possint distribui leges naturæ.

An Decalogus obliget omnes homines.

QVAE partitio decalogi.

9 Breuis expositio Decalogi.

10 Quæ sint leges Mosaicae iudiciales siue forenses.

11 Quæ leges cæremoniales.

Quis effectus legis diuinæ, & quot sint eius offi-

12 An possit homo suis uiribus legem Dei (cia.
prestare.

An possit homo iustificari per legem.

Cur traditæ sint leges Mosaicae, si non iustificat.

13 De Euangelio.

Quid Euangelium.

Quod discrimen inter legem & Euangelium.

14 De promissionibus.

Quotuplices sint promissiones scripturæ sanctæ,

Quæ sit prima promissio Euangelij.

15 An promissio Euangelij sit uniuersalis.

16 Quod opus Euangelij.

Quæ summa Euangelij.

De peccato.

- Quid peccatum.
 Quæ causæ peccati.
 An concedenda sit contingentia.
 17 Quid contingentia.
 Quotuplex necessitas.
 18 Quid de fato sentiendum.
 Quotuplex peccatum.
 Quid peccatum originis
 19 Quæ causa peccati originis.
 Quod materiale peccati originis.
 Quod formale peccati originis.
 Quid concupiscentia.
 Qui effectus peccati.
 20 An maneat peccatum originis in sanctis. Et quo
 modo remittatur peccatum originis in bap-
 tismo.
 21 Quare maneant pœnæ, scilicet, mors corporalis,
 & ceteræ calamitates, cum peccatū remitta-
 tur.
 Quid peccatum actuale.
 Quid reddat personam uiciosam.
 22 Quid faciat personam deo acceptam.
 Quotuplices sint adfectus in natura hominis.
 23 Quomodo agnoscantur peccata.
 Discrimen peccati mortalis & uenialis.
 Unde peccata uenialia.
 24 Quæ dicantur peccata mortalia.

Quid

INDEX.

Quid sentiendum de patrum diuisione, peccato-
rum actualium in interna & externa.

25 De peccatis omissionis, & ignorantiae adfectatae.

Quid requiratur in conuersis.

26 DE GRATIA.

Quid significet uocabulum Gratiae.

Quid sit gratia.

Quomodo intelligendum sit, cum dicitur,
Gratia sumus iusti.

28 Quae causae gratiae.

Quomodo contingat nobis gratia.

29 An sit aliquod meritum nostrum in reconcilia-
tione.

Qui effectus Gratiae.

30 Quomodo gratia liberet à peccato & morte, cū
tamen maneat adhuc & peccatum haerens in
carne, & mors corporalis.

31 Quare Paulus discernit Gratiam & donum.

32 Quid significet spiritus gratiae & precum apud
Zachariam.

DE IUSTIFICATIONE.

Quid significant uocabula iustificari & iustifi-

33 Quid complectatur iustificatio. (catio.

Quomodo fiat iustificatio.

34 Quae sint causae iustificationis.

35 An agat aliquid nostra uoluntas.

QVae

- Quæ sit sententia huius dicti, Fide iustificamur.
- 38 Quid excludat particula Gratis.
Quare necesse sit tenere hanc exclusiuam.
- 39 Testimonia huius exclusiue.
Sit ne uera propositio, Sola fide iustificamur.
- 40 Cum non simus iusti propter opera, quorsum
opus sit bene operari.
An Paulus post cōuersionem sit iustus sola fide,
an fide & operibus, seu noua obediētia simul.
- 41 De bonis operibus.
Quæ sint tenenda in doctrina de operibus.
Qualia opera requirantur, & quæ sint bona
opera.
- 42 Catalogus bonorum operum ex Decalogo.
- 43 Quomodo fiant bona opera.
- 45 An noua obedientia satisfaciat legi, & sit sine
peccato.
- 46 Testimonia quod maneat in sanctis peccatum.
- 47 Quomodo placeat inchoata obedientia, cum in
sanctis sit peccatum.
- 48 Testimonia quod placeat inchoata obedientia.
- De dignitate & causis bene operandi.
- 49 Quæ prima causa.
Quæ secunda.
- 50 Quæ tertia.
Quæ quarta.
- 51 Quæ quinta. Quid

Quid noceant mala opera.

52 An bona opera sint meritoria uitae aeternae.

53 Quare uita aeterna uocetur merces.

55 De poenitentia.

Quid poenitentia.

Quae partes.

Quid contritio.

Vnde existat contritio.

56 Quid fides poenitentiae pars, & de ea testimonia.

57 Quid timor seruilis.

Quid timor filialis.

De confessione & satisfactione.

Quae confessio usitata.

58 Quid satisfactio.

59 Quotuplex satisfactio scholastica.

60 Vnde orta satisfactio canonica.

Quid sentiendum de remissione poenarum, & an
clauis possint imponere uel tollere poenas.

62 Quid indulgentiae.

De Absolutione.

Quid absolutio.

An possit reiterari.

An lapsi post baptismum possint consequi remis-
sionem peccatorum.

62 De locis epistolae ad Ebraeos.

64 Quod sit peccatum in spiritum sanctum.

An

I N D E X.

An omnis lapsus post agnitam ueritatem sit
peccatum irremissibile.

65 Qui effectus poenitentiae.

66

D E F I D E.

Quid fides.

67 Quomodo existat fides in animis.

Testimonia quod fides significat fiduciam
misericordiae.

69 Expositio dicti, Iustus fide sua uiuet.

70 Quae professio fidei christianae.

Symbolum Apostolorum,

71 Symbolum Nicenum,

72 Symbolum Athanasij.

77

D E D E O.

Quid sit Deus.

Testimonia de unitate Dei.

Quot sint personae diuinitatis.

78 Quid significet persona.

Testimonia quod sint tres personae.

Quid Pater.

Quid filius.

Quid significet, In principio erat Verbum.

79 Quare uocetur λόγος seu Verbum.

Testimonia quod λόγος seu Verbum significet
personam, quae sit natura deus.

81 Quid spiritus sanctus.

Testimo=

I N D E X.

- Testimonia, quæ probant spiritum sanctum esse personam & natura deum.
- 82 Testimonia, quod spiritus sanctus pariter procedat à patre & filio.
- 83 DE CREATIONE.
- Quid creatio.
- Quid creatura.
- Quis conseruet creata.
- 84 Quomodo agnoscatur Deus in creaturis & naturis rerum.
- Quomodo utendum sit creaturis.
- 85 DE HUMANIS VIRIBVS,
sive de libero arbitrio.
- Quid sit liberum arbitrium.
- Quomodo uoluntas sit libera.
- An possit obedire legi dei.
- 86 Quantum possit præstare uoluntas humana.
Cur homines non possint legi dei satisfacere.
- 87 Testimonia.
- An deterreantur homines à studio obediendi, credendi & benefaciendi, cum sic docetur.
- 88 An possit homo aliquid suis uiribus præstare.
Quid sentiendum de opinione Manicheorum.
- 89 Diuisio liberi arbitrij.
- Quid liberum arbitrium ante lapsum.
- 90 Quid liberum arbitrium post lapsum.

Quid

Quid relinquatur nostro arbitrio in rebus spi-
ritualibus.

De prædestinatione.

QVID prædestinatio.

91 Vnde auspicianda sit prædestinatio.

Quot partes prædestinationis.

62 Loci scripturæ, qui ostendunt promissionem esse
uniuersalem.

93 DE DISCRIMINE & noui testamenti.
Quare illud uocetur uetus, hoc autem nouum
testamentum.

An desierit uetus testamentum.

94 Quid significant apud Paulum hæc uocabula,
litera & spiritus.

95 De abrogatione legis.

Quid Abrogatio legis.

An impij sint liberati à lege.

96 Quæ sint causæ abrogatæ legis.

An tota lex sit abrogata.

Quare non liceat omittere Decalogum.

97 De libertate christiana.

Quid libertas Christiana.

Quot gradus libertatis christianæ.

98 Ad quid proffit hæc doctrina de libertate Chri-
stiana.

99 An obedientia necessaria sit, etiam si potestas
abutatur suo iure.

Quid

I N D E X.

- 100 Quid de ceremonijs à Christo institutis.
DE CONSILIIS.
An sint consilia in Euāgelio à Christo tradita.
- 101 DE VINDICTA.
Quid præcipiatur de uindicta.
Quid de hoc dicto, Vim ui repellere licet.
- DE PAUPERTATE.
Quid præcipiatur de paupertate.
- 102 Quid paupertas.
- 103 Quotuplex desertio facultatum.
DE CASTITATE.
Quid præcipiatur de castitate.
- 104 Quid castitas.
Dictum Pauli, de uirginibus præceptum non
habeo &c,
Quod falso Monachi extollant & præferant
cœlibatum.
- 105 Cur Paulus laudet & suadeat uirginitatem &
cœlibatum.
- 106 DE ECCLESIA.
Quid Ecclesia.
Quando incœperit Ecclesia.
Quotuplex Ecclesia.
- 107 Quæ hypocritica Ecclesia.
Quæ uera Ecclesia.
- 108 Quid sentiendum de excommunicatis.

b

Quod

INDEX.

Quod discrimen inter Ecclesiam hypocriticam
& ueram.

109 DE POTESTATE ECCLESIASTICA.

Quid clavis seu potestas ecclesiastica.

110 Quotuplex potestas ecclesiastica.

Quæ sit potestas ordinis.

Quæ potestas iuris dictionis.

Quid differant potestas ecclesiastica & poli-
tica.

111 Quando acceperit ecclesia claves.

An ualeat ministerium malorum ministrorum.

112 An debeat ministeris ecclesiarum obedientia.

An etiam in cæremonijs condendis debeat
pastoribus obedientia.

113 DE SCANDALO.

Quid scandalum.

Quotuplex scandalum.

Quid scandalum acceptum.

Exempla.

114 Quid scandalum datum.

Quid agendum sit in rebus indifferentibus.

115 Quæ sint cauenda in ecclesijs, ne suboriantur
scandala.

116 DE SACRAMENTIS.

Quid sacramentum.

Quot sacramenta.

Sine

I N D E X.

Sint ne alia Sacramenta.

117 Quomodo varient sententiæ de Sacramentis.

118 Cur Christus instituerit sacramenta.

119 DE BAPTISMO.

Quid baptrismus.

Vbi institutus sit baptrismus.

Ad quid institutus.

120 Quid significet baptrismus.

Quis usus baptrismi.

An possit baptrismus iterari.

121 Quid intersit inter baptrismum Ioannis & Apostolorum.

DE BAPTISMO PARVVLORVM.

Testimonia quod infantes sint baptrisandi.

123 Refutatio obiectionis Anabaptistarum.

DE COENA DOMINI.

124 Quibus nominibus uocetur Sacramentum coenæ dominicæ.

VERBA coenæ dominicæ.

125 Ad quid sit instituta.

126 Quis sit usus salutaris huius coenæ.

Quomodo usus coenæ certificet conscientiam

& confirmet fidem.

127 Quæ sit digna præparatio, & quibus dandum sit hoc sacramentum.

b ij Quid

I N D E X.

- 128** Quid intersit inter Sacramentū & sacrificium
DE SACRIFICIIS.
Quot species sacrificij.
Quid sacrificium propiciatorium.
- 129** Quid sacrificium Eucharisticum.
Quæ sint sacrificia eucharistica, seu laudis.
- 130** DE CRUCE & adflictionibus.
Quid crux.
Quæ consolatio in cruce & adflictionibus.
- 132** Cur inculcet nobis scriptura tam diligenter has
consolationes.
Quæ uera patientia.
- 133** Quid mali afferat impatientia.
DE HUMILIATIONE.
Quid humiliatio.
- 134** DE ORATIONE.
Quid oratio.
Quot species orationis.
Quid inuocatio.
Quot requirantur ad inuocationem seu precationem.
- 135** Quod primum.
Quod secundum.
- 136** Quod tertium.
- 137** Quod quartum.
Quid petendum.

INDEX.

DE ORATIONE DOMINICA.

Quid ORATIO dominica.

Breuis expositio orationis dominicæ.

140

DE MAGISTRATU.

Quid Magistratus.

Quid tyrannus.

An fundetur Magistratus in scripturis sanctis.

141 An Magistratus sit ordinatio Dei.

Quod non sit res mala, etiamsi multi mali rapiunt imperia.

In quas res debeat respicere Magistratus.

Cur in deum.

142 Cur in seipsum.

143 Cur debeant respicere in subditos.

144 Quid debeat Magistratus subditis.

Quid debeant subditi Magistratibus.

145 An potestas Magistratum sit infinita.

Quid agendum, si præcipiant aliquid contra ius diuinum.

146 An placeant deo opera ista politica.

Quod falso hypocritæ euehant opera monastica.

147 DE POLITIA ECCLESIASTICA.

Quid de politia ecclesiastica sentiendum.

Quot sint partes politicæ ecclesiasticæ.

b iij

DB

I N D E X.

- 149 DE MATRIMONIO.
 Quid matrimonium.
 Quale opus.
 Quantum se extendat.
- 150 Vbi institutum.
 Quando institutum.
 Quare institutum.
 Quid agendum in matrimonio.
 Quid ferendum, quæ crux coniugij.
- 151 An possit initum matrimonium solui.
 Quæ sint seruanda circa matrimonium.
 An coniugium omnibus sit liberum.
- 152 DE INVOCAZIONE Sanctorum.
 An sancti sint inuocandi pro mediatoribus.
 Sint ne sancti adorandi.
- 153 Dilutio obiectionis, quod per tribunos & comites itur ad regem uel principem.
 Quomodo colendi sint sancti.
- 155 DE IMAGINIBVS.
 An imagines sint in ecclesia tolerandæ.
 Quid faciendum si populus colat & adoret imagines.
- 156 An imagines sint honorandæ.
 Quare Gregorius uocet imagines laicorum libros.
- 157 Quid de reliquijs sanctorum.

Que

I N D E X.

Quæ sint ueræ reliquie sanctorum.

158

DE SEPULTURA.

Vnde orta sit sepultura mortuorum.

159

Vbi habenda sit sepultura.

Quomodo celebranda sit sepultura.

160

Quomodo habendus sit locus sepulture.

DE RESURRECTIONE
MORTUORVM.

161

Quid resurrectio mortuorum.

Testimonia de resurrectione mortuorum.

162

Testimonia ueteris testamenti.

163

An resuscitandi sint omnes homines pariter boni & mali.

164

Testimonia, quod etiam impij cum corporibus sint resurrecturi ad supplicium.

Quomodo futura sit resurrectio.

165

Typus nostræ resurrectionis in creaturis.

166

Quid illi, quos ultimus dies reperiet in carne uiuos.

DE CONSUMMATIONE SECVLI,
& iudicio extremo siue die domini.

Quid consummatio seculi.

Quid iudicium extremum, siue dies domini.

Quotuplex aduentus Christi,

167

Quomodo uenturus ad iudicandum.

b iiij

CIII

INDEX.

Cur iudicaturus.

Quis ordo extremi iudicij.

Quæ precedent.

163 *Quæ fient ipso die.*

Quæ sequentur.

DE VITA AETERNA.

169 *Quæ mors æterna.*

Quis promiserit uitam æternam.

Quibus.

Qui sint effectus uitæ æternæ.

FINIS HVIVS INDICIS.

ERRATA SIC CORRIGANTVR.

- Pagella 2. uersu 2. pro Fatis, lege Fiatis.
4. uers. 13. lege, Sic petere ministerium.
7. uersu ultimo, lege Deus addidit legē scriptam.
16. uersu ult. concedenda ne est contingentia.
18. uersu 9. lege, Quod Stoico fato.
27. uers. 7. sed ita intelligendum est.
39. uers. 2. lege, imaginari quod propter opera
iustificemur.
61. uers. 2. lege, Corpus mortuum est propter.
86. uer. 10. lege, Sed hæc libertas &c.
107. uer. 1. lege, Quæ est hypocritica ecclesia.
108. uers. 20. Idem Euangelium & eadem
Sacramenta.
141. uer. 19. ut sciant, quod sit eorum &c.
143. uer. 24. pro subditos ut por. lege. Tertio,
ut promoucant.
157. uer. 16. suæ rapinæ instrumenta fecit.
160. uer. 6. poterunt quoq;.

CASPAR CRVCIGER, LECTORI
SALVTEM DICIT.

QVVM SIT AMPLISSIMUM
omnium munus in terris, &
summa functio, docere Euan-
gelium Christi, & pascere ec-
clesiam, quam deus sanguine
suo acquisiuit, summa religionē ac ue-
neratione ad id ministerium accedere, &
magno studio præparare sese debebant
omnes, ut ad rem tantā uenirēt instructi
ñs dotibus, quas in pastore seu doctore
Ecclesiæ requirit Paulus, inter quas præ-
cipuum est, quod præcipit, ut qui præfici-
tur gubernationi ecclesię sit *διδακτικός*, id
est, qui non solum ipse norit doctrinam
christianam, sed etiā idoneus sit ad alios
docendos, & doctrinā quam tenet, recte
& foeliciter populo tradere possit. Horū
utrunq; magnum est, & requirit acre stu-
dium & curam. Primū enim necesse est,
ut alios docturus, ipse domo afferat bene
cognitam ac multum & diu meditatam
summam doctrinæ Christianæ, ita ut
non

non solum generalia quædam capita aut
sententias uulgo etiam iactatas, utcunq;
meminerit, sed totam doctrinam ac sin-
gulas eius partes & uelut articulos ex-
quisite perscrutatus, earum summam ani-
mo compræhensam & inclusam secum
circumferat, ut ubi opus sit, habeat quod
uelut diligens & bonus pater familias ex
instructo penu depromere & in usum
proferre possit. Deinde adiungenda est
& in docendo prudentia & dexteritas
quædam, ut & utilia ac necessaria consci-
entijs doceat, & ut aptè propriè ac perspi-
cùè ea tradat. Ad hanc facultatem opus
est etiam instrumentis aliarum artium,
presertim cum incidunt controuersia, &
refutandę sunt opiniones, quæ non con-
sentiunt cum pura doctrina Euangelij,
ubi danda est opera, ut ostensis fontibus
& prolatis ueris rationibus & scripturæ
testimonijs, conscientia euoluatur ex er-
roribus & perplexitate, & confirmetur
in uera doctrina. Hæc omnia postulant
acre & indefessum studium, assiduam
lectionem

lectionem & meditationē scripturarum,
item adminicula aliarū artium, quæ sunt
necessariæ ad erudite ac dextre explican-
dos difficiliōres locos, & de quibus est
aliquid controuersia. Quare magna ha-
benda est gratia ijs, quos deus singulari
beneficio his temporibus excitauit ad re-
stituendam Ecclesijs puram doctrinam
Euangelij, quicq; indefesso studio, nec si-
nemagnis sudoribus elaborarunt in hoc,
ut ueram doctrinam ex illis densissimis
tenebris superioris seculi erutā, & ex im-
mensa confusiōe ac perplexitatibus euo-
lutam, sine ambiguitate & sophistica pla-
ne & explicate traderēt, & ad adiuuanda
bonorum studia summam doctrinæ chri-
stianæ per partes, & in methodum con-
tractas, ubi integre conspici & compre-
hendi possent, tradiderunt. Sed uicissim
detestanda est nōnullorum perdita socor-
dia & ignauia, quæ reliqua est ex illa in-
ueterata superioris seculi negligentia &
inscitia, cum abiecto omni studio cogno-
scendæ ueræ doctrinæ ex ipsis fontibus
scrip-

scripturæ, doctrina obruta est nugacissi-
mis sophistarum disputationibus, & in
uulgo omnia plena fuerunt stulta super-
stitiõe & extrema inscitia, culpa illorum,
qui cum præesse deberent ecclesijs, uen-
tris & quæstus causa, omnia studia ad im-
posturas, & suam tyrannidem comparata
habuerunt. Eodem modo etiam hoc tem-
pore in quibusdam, cum doctrina Euan-
gelij in clarissima luce foelicissime tradita
extet, tamẽ tanta est ignauia, ut nolint ad-
hibere mediocre studium, ut uel alijs eam
tradant, uel ipsi saltem recte percipiant.
Tales quid aliud dicas, quàm uentres &
Epicuri de grege porcos, potius hãris quã
aris & templis præficiendos. Paulus Ti-
motheum discipulum prædicat, quod ab
infantia sacras literas didicerit, quod sibi
docenti ac gubernanti ecclesias assiduus
comes adhæserit. Et tamen sic instructo
quam diligenter præcepta dat, ut studio
excitet donum sibi datum, ut intentus sit
lectiõni, doctrinæ exhortatiõni, ut sollicitẽ
studeat, seipsum exhibere deo operarium
non

non erubescendum, recte secantem uer-
bum ueritatis, denique ut studeat, quò ip-
sius profectus manifestus fiat omnibus.
Quanto magis nos acuire studium &
curam debebamus, & excutere istum
nostrum ueternum, cogitantes animo &
magnitudinē nostri ministerij, quod pro-
prie est coeleste ac diuinum, & quam ra-
tionem nos reddere oporteat deo, quas
poenas daturi simus, si in tanta functione
negligentes ac parum fideles fuisse repe-
riemur. Magna res est, & procul supra ca-
ptum humanæ rationis posita, doctrina
Euangelij, quare ad hæc sacra reuerenter
accedendum est, & afferenda mens ardēs
cupiditate & studio hæc arcana cognos-
cendi. Sed studio ac meditationi coniun-
genda est inuocatio, ut Spiritus sanctus
mētes nostras sua luce perfundat, ut hæc
sanctissima mysteria cōprehendere pos-
simus, utque adsit ministerio nostro, & il-
lud gubernet ad gloriam Dei & salutem
Ecclesiæ. Ita cum fructu & foeliciter uer-
sabitur in hoc sanctissimo munere, nam
in

in illis efficax esse uult Spiritus sanctus,
qui adhibent studium & curam, non in
ociosis & securis. Sed desino hæc perse-
qui, non enim institui iustam adhortatio-
nem. Hæc breuiter dixi, admonedorum
imperitiorum causa, ut accessuri ad mini-
sterium docendi diligentius se præparēt,
ut ueniant instructi quadam perfectiore
doctrina, quàm ferè in uulgo esse solet,
Ac bonam operam nauauit IOANNES
Spangebergus, qui ut adiuuaret imperi-
tiorum studia, præcipua capita & partes
doctrinæ ex locis communibus editis à
uiro doctissimo D. PHILIPPO Melan-
thone, contraxit in quæstiones, ut in
promptu sit, unde petant studiosi
quid de singulis responden-
dum sit. Itaq; hunc
libellum studiosis
commendo.

Bene uale, Lipsiæ Kalend.

Ianuar. Anno

M. D. XL.

QVID EST PASTOR ECCLESIAE?

Est persona legitime uocata, autoritate & mandato diuino, ad curam animarum sibi commisi gregis, ut tradat doctrinam Euangelij, & administret Sacramenta.

Quod est officium pastoris?

Est fideliter gubernare sibi commissam Ecclesiam ministerio Verbi & Sacramentorum, & arcere falsam doctrinam & scandala.

De hoc officio praecipit Paulus, Act. 20. Attendite uobis & uniuerso gregi, in quo uos posuit Spiritus sanctus, ut pascatis Ecclesiam dei &c.

Quid requiritur in pastore, ut sit idoneus?

PRIMUM, ut habeat uocationem et mandatū.

SECUNDO, ut sit recte institutus in doctrina Euangelij, & teneat certam formam christianae doctrinae, ex scriptura sacra, & eam pure, proprie & perspicue tradere possit. Sicut Paulus praecipit, Episcopum esse didacticum. i. idoneum ad docendum, & Timotheum iubet tenere $\kappa\alpha\theta\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\pi\omega\sigma\tau\omicron\upsilon$, seu formam sanae doctrinae.

TERTIO, ut in docendo adhibeat fidem & prudentiam, ac norit, iuxta praceptum Pauli, recte

A secare

2
Secare doctrinam pietatis, ut & in tradenda doctrina
prudenter ostendat discrimina & fines, inter Euan-
gelium et alias doctrinas, & erudite sciat confirmare
articulos & capita doctrine, & resellere falsas opi-
niones, & dogmata, quæ habent aliquid impuri, col-
lata ad uerbum Dei.

Item, ut in gubernando & regendis conscientijs,
adhibeat prudentiã & curam, ut rudes instituantur,
ut doceat & euoluat ex erroribus ambigentes &
perplexos, confirmet imbecilliores, ut corrigat &
reuocet errantes, ut peccantes arguat & castiget, ut
perterrefactos & afflictos consoletur & c.

QVARTO, ut uita & exemplo fidei ac bono-
rum operum præeat populo. Sicut Paulus præcipit
Timotheo, Esto typus fidelium & c. Et Petrus, Fatis
typi seu forma gregi.

QVAE EST LEGITIMA VOCATIO?

Est autoritate & mandato dei, aliquem adhiberi
ad ministerium.

Quomodo fit uocatio?

Duplex est modus uocationis.

Quaedam fit immediate à deo. Hæc est proprie
Prophetica & Apostolica. De qua ait Paulus, Se nec
ab hominibus, neq; per homines uocatum esse.

Alia

3

Alia fit à deo seu mandato diuino, sed per homines, sicut erant quos scriptura uocat filios Prophetarum, hoc est, discipulos qui à prophetis instituebantur, ut & ipsi idonei essent ad docendū. Ita ab Apostolis constituti sunt Episcopi & pastores Ecclesiarum, & postea ab Ecclesia eliguntur & ordinantur ministri.

Est ergo & hæc legitima uocatio & uere diuina, cum de autoritate Ecclesie aut eorū, quibus Ecclesia committit iudicium, cōmendatur alicui ministerium.

Est ne licitum petere ministerium?

RESPONDEO, Interest inter petitionem & ambitionem. Nam ambitio simpliciter prohibita est.

Quid est petitio?

Est deferre suam operam Ecclesie, sic tamen ut relinquant liberum iudicium, an sis idoneus, ijs ad quos pertinet cognitio. Ergo qui sic petit, non ambit, sed tantum significat suam uoluntatem, quod si ab Ecclesia uocetur & iudicetur idoneus, non recuset suscipere labores & pericula, quæ sunt in ministerio.

Econtra ambitio est, cum aut per arrogantiam, aut alia cupiditate, aut propter uentrem tantum, se aliquis ingerit, non expectans iudicium, nec uolens periclitari. Sed pugnat pecunia & alijs artibus.

Sed uera petitio, quæ fit sine ambitione laudanda est, & ad eam inuitandi sunt pij. Multū enim habet

A ij boni.

4
boni. Primum, quod expedit multos esse qui instituantur ad ministerium, ut eorum possit esse usus in Ecclesia. Deinde expedit multos esse qui petant, ut Ecclesia norit uoluntatem eligendorum, & possit habere delectum.

Tertio. In hoc ipso uirtus est modestiæ, quod qui petunt, submitunt sese iudicio Ecclesiæ, & periclitantur de sua existimatione.

Postremò hoc ipsum acuit diligentiam & studium in petituris, ut maiore cura præparent se ad ministerium.

Quo testimonio probas, quod sic ministerium sit licitum?

Paulus 1. Timoth. 3. inquit, Si quis Episcopatum expetit, bonum opus desiderat. Item 1. Cor. 14. Appetite spiritualia, magis autem ut prophetetis.

QVID DEBET PROPOSITVM esse suscepturo ministerium?

Primum, Dignitas & amplitudo ministerij, Est enim summa functio, et summum ministerium, quo nullum maius cogitari potest, Adeoque proprie diuinum. Ideo Paulus id ornat summis preconijs, uocat eos qui docent Euangelium, dei ministros, item dei cooperarios & adiutores, &c. Debetur ergo huic ministerio summa reuerentia, & maxima religione ac studio decet ad id accedere.

Secundo,

Secundo, considerari debet uoluntas & mandatum dei, quia deus reposcet rationem pro animabus, & horribiles poenas minatur ijs, qui non fideliter faciunt suū officiū, sicut sæpe docet scriptura. Ezech. 33. Et Christus in parabolis, de seruo nequam &c.

Tertio promissiones præmiorum, quia deus pollicetur ingentia præmia, ijs qui fideliter præsent ministerio, sustinent labores, odia ac pericula propter ministerium, sicut inquit Christus. Beatus est seruus ille, quoniã super omnia constituet eum dominus suus. Et Petrus, Recipietis coronã gloriæ immarcescibile.

QVAE EST SVMMMA DOCTRINAE
Christianæ, tradendæ in Ecclesia?

Hanc aptissime complexus est Christus, Luce ult. Cum inquit, Ite predicantes in nomine meo poenitentiam & remissionem peccatorum.

Est ergo summa ministerij Ecclesiæ in hoc, ut doceatur, poenitentia & remissio peccatorum.

Quæ est partitio summaria
totius scripturæ?

Eaedem duæ sunt partes, Est enim aut doctrina præcipiens quid sit faciendum & arguens peccata. Aut est doctrina de remissione peccatorum. Hæ duæ partes uocantur Lex & Euangelium.

DE LEGE.

A ij

Quid

Quid est Lex?

Est doctrina præcipiens quales nos esse, quæ facere, quæ omittere, oporteat.

Quotuplex est Lex?

Prima diuisio. Leges aliæ sunt diuinæ, aliæ humanæ.

Quid est lex Diuina?

Quæ instituta est à deo, & præcipit non tantum de externis actionibus, sed requirit etiam interiores motus cordis, adeoq; perfectam obedientiã erga deũ, & damnat eos, qui illam non præstant.

Quid est lex humana?

Quæ instituitur humano arbitrio, et præcipit de externis actionibus & officijs.

ALIA DIVISIO.

Legum aliæ sunt naturales, aliæ positivæ.

Hinc vulgo recensentur tres species. Lex naturæ, lex diuina Moisi, lex humana.

Quid est Lex naturæ?

Est notitia legis diuinæ, naturæ hominis à deo impressa, qua intelligit esse deum, esse conditorem & gubernatorem, bonũ & iustum esse, benefacere iustis & punire iniustos, & ei deberi obedientiam. Item colendam esse societatem humanam, parentibus esse obediendum, homines diligendos, iuuandos, neminem ledendum. Iuxta illud: Quod tibi fieri non uis, alteri ne feceris.

Quæ

Quæ est lex diuina?

Hanc uocamus legem traditam per Mosen.¹

Quotuplices sunt leges Mosaicæ?

Triplices. Morales, iudiciales & Cereemoniales.

Quid est lex Moralis?

Est doctrina præcipiens de perfecta obedientia erga deum, seu de uita & bonis operibus erga deum, & omnes homines.

Vbi traditur lex Moralis?

Breuis & perfecta descriptio continetur in decem præceptis, propositis populo Israël per Mosen, quos uocamus Decalogum.

QVID INTEREST INTER LEGEM naturæ, & legem moralem seu Decalogum?

Leges naturæ uere sunt leges diuinae, & plane eadem, quæ in Decalogo, hoc est, in scripta lege morali, continentur.

Quare igitur tradita est lex Mosi, cum antea esset lex naturæ?

Etsi illud lumen & illæ notitiæ inditæ menti hominis, ante lapsum, in natura nondum corrupta erant certæ & integræ, & habebant firmum assensum, tamen postea ualde obscuratæ sunt uicio originis, et est infirmus assensus, sæpe etiã excutiuntur dubitatione, & propemodum oblitterantur. Ideo Deus addit legem

A iiij scriptam.

Scriptam, ut lex naturæ uoce diuina renouata, clari-
rior & illustrior redderetur. Simul etiam ut extaret
testimonium uerbi dei, quod hæc notitia naturalis sit
lex Dei.

Quomodo possunt distribui leges naturæ?

Decalogus est aptissima methodus omniū legum
naturalium, adeoq; ipsa distributio & explicatio le-
gum naturæ. Non igitur potest inueniri aptior dis-
tributio, quam explicatis ordine præceptis decalogi.

Obligat ne Decalogus omnes homines?

Etsi lex Mosi est abrogata, nec obligat gentes.
Tamen quia decalogus nihil aliud est, q̄ reuelatio &
explicatio legis naturæ, ideo manet decalogus & ob-
ligat omnes homines. Non quia à Mose traditus est,
Sed quia est interpres illius æternæ uolūtatis dei, quæ
est ipsa lex naturæ.

QVAE EST PARTITIO DECALOGI?

Duæ sunt tabulæ. Prior cōtinet præcepta, de uita
spirituali, quales esse debeamus erga deum, seu de ijs
operibus, quibus proprie agimus cum deo, & descri-
bunt uerum ac proprium cultum Dei.

Secunda continet præcepta de uita politica inter
homines, quales debeamus esse erga proximum.

RECITA

RECITA DECALOGVM.

- I Non habebis deos alienos coram me.
 II Non assumes nomen domini dei tui inuanium.
 III Memento ut diem sabbati sanctifices.
 IIII Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis
 longæuus super terram.
 V Non occides.
 VI Non mechaberis.
 VII Non furtum facies.
 VIII Non loqueris contra proximum tuum falsum
 testimonium.
 IX Non concupisces domum proximi tui.
 X. Non desiderabis uxorem eius, non seruum, non
 ancillam, non bouem, nõ asinum. Nec omnia
 quæ illius sunt.

Quid præcipiunt hæc mandata
 Decalogi?

PRIMUM præcipit cultum dei internum, sci-
 licet, uerum & perfectum timorem, ueram & perfe-
 ctam fiduciam, perfectam dilectionem dei.

SECUNDVM præcipit cultum exteriorem,
 usum nominis dei. Nempe inuocationem, gratiarum
 actionem, prædicationem uerbi dei & confessionem.
 Hæc sunt sacrificia laudis.

TERTIVM præcipit ministeriũ uerbi sancte
 colendũ, & cæremonias diuinitus datas, ppter mini-

A 5 sterium

sterium conseruandas esse, ut aliqua tempora audiendo uerbo, & per ceremonias exercendo tribuamus.

QVARTVM præcipit obedientiam erga parentes & magistratus, & complectitur hoc præceptum summam uirtutes, scilicet, diligentiam in parêdo, seruire uocationi, modestiam, pietatem erga parêtes, erga rempublicam, & similes uirtutes.

QVINTVM præcipit neminem ledere, prohibet uindictæ cupiditatem, odia, inuidiam & similes affectus, & complectitur multas uirtutes, uidelicet iustitiam, mansuetudinem, constantiam, patientiam, clementiam.

SEXTVM, approbat coniugiũ, & prohibet abstinere ab aliena. Complectitur uirtutes, castitatẽ, temperantiam, continentiam, sobrietatẽ & similes.

SEPTIMVM, munit rerum proprietates, prohibetq; abstinere à rebus alienis. Complectitur, parsimoniam, liberalitatem, sedulitatẽ & diligentiam.

OCTAUVVM, munit iudicia, requirit ueritatem pactorum & testimoniorum.

NONVM & decimum, Addit declarationem reliquis præceptis, quod non solum externa facta, sed etiam mali affectus prohibeantur, & quod accusetur concupiscentia.

Quæ sunt leges Mosaicæ iudiciales
sive forenses?

Quæ

Quæ præcipiunt de ritibus coniugiorum, de successione, de poenis delictorum, & similibus rebus forensibus. Hæ ad Christianos non pertinent, nisi si quæ in illis sunt naturales, ut cum prohibentur cognatorum & certorum affinium connubia, reuerentia enim sanguinis debet obseruari ab omnibus gentibus & omnibus sæculis. Nam & Cananei delicti sunt propter incestas libidines, quod duxissent cognatas.

Quæ sunt leges cæremoniales?

Quæ præcipiunt de templo & ritibus sacrorum qui ritus Iudeos separant à gentibus. Ab his legibus Christiani sunt liberi. Hoc tamẽ uult deus, ut aliquo tempore cæremonias diuinitus traditas usurpemus, & ad ministerium uerbi cõueniamus, nulla enim res magis necessaria est, quàm ministerium uerbi dei.

Quis est effectus legis diuinæ, & quot sunt eius officia?

TRIA. Primum, lex cohercet omnes homines disciplina quadam. Hinc Paulus ait, Lex est iniustus posita. Et rursus, lex est pedagogus in Christum. Ad hanc disciplinam ordinauit deus Magistratum, legis doctrinam, poenas, calamitates humanas & c.

Secundum, ostendit peccata, accusat & perterrefacit & damnat conscientias. Hinc Paulus ait: Per legem

legem agnitio peccati, item Lex iram operatur, item
per legem peccatū fit excellenter reū, item, Aculeus
mortis peccatum, uirtus autem peccati lex.

Tertium, docet quæ nam opera placeant deo, &
præcipit certa opera, in quibus obedientiã erga deum
exerceamus. Nam etsi liberi sumus à lege, quod ad
iustificationem attinet, tamen quod ad obedientiam
attinet, manet lex, nam iustificatos necesse est obedi-
re deo.

Potest ne homo suis uiribus legem
dei præstare?

Nihil minus, non satisfit legi diuinæ per opera
nostra exteriora, ut scholastici docent, nec etiam per
conatum interiorem uoluntatis, sine fide & spiritu
sancto. Sed Christus est consummatio legis, hoc est,
Lex sine Christo nihil prodest.

Potest ne homo iustificari per legem?

Minime, Paulus enim detrahit legi iustificatio-
nem in hac corrupta natura, quia nemo nature uiri-
bus legi satisfacit. Qui ergo nõ sunt reconciliati fide,
etiã si aliqua legis opera faciunt, tamen non possunt
deo placere, semper enim accusantur à lege, et manēt
in dubitatione & desperatione.

Cur ergo traditæ sunt leges Mosai-
cæ, si non iustificant?

Ideo

Ideo traditæ sunt, ut discernerent Israëlitæ à reliquis gentibus, usq; ad prædicationē Christi. Voluit enim deus segregare hunc populum à cæteris gentibus, ut certus aliquis populus esset in quo nasceretur Christus, & in quo conseruarentur promissiones, & extarent certa testimonia de uerbo dei, ideo etiam tantis miraculis populus iste eductus est ex Aegypto.

Quamquam igitur Israëlitæ non merebantur remissionem peccatorum coram deo, propter has leges, tamen deus subiecit eos istis legibus, tanquā pædago, ut Paulus ait: Consequabantur autem remissionem peccatorum, fiducia misericordiæ dei promissæ, propter uenturum Christum, quem Euangelium nunc uenisse prædicat.

DE EVANGELIO.

Quid est Euangelium?

Est prædicatio pœnitentiæ & promissio remissionis peccatorum & iustificationis, quam ratio non tenet naturaliter, sed reuelata diuinitus, in qua deus pollicetur se propter Christum filium suū remittere peccata, & nos pronūciat iustos, id est, acceptos, & donat spiritum sanctum & uitam æternam, modo ut credamus hæc nobis ppter Christū certo contingere.

Quod est discrimen inter legem & Euangelium?

Lex

Lex requirit perfectam obedientiam, uerum dei timorem, fiduciam ueram, terret corda & conscientias, non remittit gratis peccata, non pronunciat iustos, hoc est deo acceptos, nisi legi satisfactum sit. Et quanquam habet promissiones, tamen hae requirunt conditionem impletæ legis, uidelicet. Qui fecerit hæc uiuet in eis, item, hoc fac & uiues.

Euangelium uero est contio de poenitentia, continens promissiones beneficij Christi. Consolatur corda perterrita, remittit gratis peccata, & pronunciat nos iustos, etiam si legi non satisfacimus.

DE PROMISSIONIBVS.

Quotuplex sunt promissiones
scripturæ sanctæ?

Duplices? Quædam sunt additæ legi, & habent conditionem legis, hoc est, exhibentur propter impletionem legis.

Quædam non habent conditionem legis, tanquã causam, hoc est, non promittunt remissionem peccatorum, propter impletam legem, sed gratis propter Christum, ut sunt promissiones Euangelij.

Quæ fuit prima promissio Euangelij?

Cum post lapsum Adæ, deus dixit ad serpentem, inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius, ipsum conteret caput tuum,
& tu

Et tu insidiaberis calcaneo eius. Hac promissione et consolatione erigitur Adam, agnoscit se habere deum propitium, licet uideat se indignum et immundum.

Hac promissio postea renouabatur Abraham, deinde et Isaac et Iacob. Huic promissioni crediderunt, licet se indignos agnouerint, tamen statuerunt se habere deum placatum, propter ipsius misericordiam, et promissum semen. Sunt praeterea in psalmis et prophetis, multae contiones de Christo, de remissione peccatorum, de uita aeterna, quae omnes huc tendunt, ut erigant et consolentur nos in nostra lucta et dubitatione, et doceant nos confidere, cum uere inuocare et colere.

Est ne promissio Euangelij uniuersalis?

Imò, sicut promissio Euangelij est gratuita, sic etiã est uniuersalis, hoc est, offert et promittit omnibus hominibus reconciliationem. Sicut enim praedicatione poenitentiae uniuersalis est, ita et praedicatione remissionis peccatorum uniuersalis est. Hinc Christus ait. Ioan. 3. Sic deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum non pereat. Sic Paulus, Ro. 11. Conclusit deus omnes sub peccatũ ut omnibus misereatur. Quod autem non omnes consequuntur Euangelij promissa, eo fit, quia non omnes credunt. Euangelium enim, etsi gratis promittit, tamen fidem requirit, oportet enim fide promissionem accipi.

Particula

Particula autem, gratis, non excludit fidem, sed conditionem nostræ dignitatis, & postulat, ut promissionem accipiamus, id aliter fieri non potest, nisi fide.

Quod est opus Euangelij?

Consolari anxias conscientias et promittere credentibus remissionem peccatorum & uitam eternam.

Quæ est summa Euangelij?

Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Mar. ultimo. Item credere Iesum Christum esse agnū dei tollentem peccata mundi Ioannis 1.

DE PECCATO.

Quid est peccatum?

Est non tantum aliquod factum, sed etiam perpetuū uicium, id est, corruptio naturæ pugnans contra legem Dei.

Quæ sunt causæ peccati?

Voluntas diaboli & uoluntas hominis non deus Gene. 1. Vidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Et psalm. 5. Non deus uolens iniquitatem tu es. Et Christus uocat diabolum, patrem mendacij. Et Ro. 5. Per hominem intrauit peccatum in mundum. Et Ioan. Concupiscentia carnis non est ex patre, sed ex mundo.

Si deus non est causa peccati, concedenda est contingentia?

Imo,

Imò, peccatum non est necessario factum, necessitate absoluta, nam uoluntas nostra ante peccatum uere libera fuit. Est autem libertas uoluntatis causa contingentiae nostrarum actionum. Deus enim praeuidet & determinat contingentia, ita tamen, ut non tollat modum agendi naturae inditum, sed determinat actiones sicuti fiunt. Permittit deus, ut uoluntas Saulis sic agat, & non impellit ut secus agat, & decernit, ubi Saulem repressurus sit.

Quid est contingentia?

Est qua res creatae in actionibus rationi subiectis, nunc mutantur, alterantur & incidunt in has, atque illas actiones et casus, ex cōcesso diuinitus delectu & libertate creationis.

Quotuplex est necessitas?

Duplex? Vna est absoluta uel consequentis, ut necesse est deum esse, necesse est deum esse bonum, iustum, ueracem, sapientem. Potest & haec necessitas dici immutabilis.

Altera est necessitas consequentiae, ut oportet euertere Hierosolymam. Oportet regnum Israël perire. Haec non sunt natura sua necessaria, sed fiunt immutabilia postquam decreta sunt, ut mortui reuiuiscant, uel quia sequuntur praecedentes causas, ut, oportet esse haereses. Diabolus enim odit deum & incitat impios contra Euangeliū, qui obsequuntur, ideo oportet esse haereses.

B

Haec

81

Hæc sunt natura contingentia, neq; enim hæc consequentia libertatem uoluntatis tollit.

Quid uero de fato sentiendum?

Deliramenta de Stoico fato, non sunt in Ecclesiã dei inuehenda, nihil enim habent ueri aut firmi, sed sunt mera prestigiæ ac sophisticæ coacervationes, multũq; nocent pietati et bonis moribus, si sic sentiãt homines, ut Zenonis seruulus, qui dicebat, Non debere se plecti, quid Stoico fato coactus esset peccare.

Quotuplex est peccatum?

Duplex, Originis & Actuale.

Quid est peccatum originis?

Est non tantum reatus seu imputatio (sicut scholastici docuerunt) qua propter lapsum Adæ, omnes homines secundum naturam propagati rei sunt, sed est etiam corruptio nature humane, secuta lapsum Adæ, qua fit, ut non possit prestare ueram obedientiam legi dei, sed habeat defectus & concupiscentiam contra legem Dei.

Eadem est sententia definitionis Anselmi, peccatum originis est carentia iustitiæ originalis debitæ in esse, quia iustitiam originalem uocat, non tantum imputationem seu approbationem diuinam, sed ipsam integritatem nature, seu omnium uirium hominis, intellectus & uoluntatis, qua homo poterat prestare integram obedientiam erga deum.

Que

Quæ est causa peccati originis?

Causa est inobedientia seu lapsus primorum parentum. Nam post lapsum amisit uterq; Adam & Eva integritatem naturæ, & secuta est corruptio. Deinde ex ipsis nati sunt tales, qualis erat natura sic corrupta. Ita posteritas est rea, & propter lapsum Adæ, & propter propriam corruptionem.

Quod est materiale peccati originis?

Materiale seu fundamentum peccati originis est, corruptio naturæ hominis. Significat autem corruptio utrumq; & defectus seu expoliationem donorum, & concupiscentiam. Hanc scholastici tantum fomitem uocarunt, cum sit reuera horribilis corruptio & peccatum, quod postea gignit uiciosos motus.

Quod est formale peccati originis?

Formale est ipse reatus seu imputatio diuina.

Quid est concupiscentia?

Est horribilis ἀταξία seu inordinatus motus & impetus in omnibus uiribus hominis contra legem dei.

Qui sunt effectus peccati?

Effectus sunt poenæ peccati. Sunt autem tres gradus. Prima poena est illa ipsa corruptio naturæ, de qua dictum est, hoc est concupiscentia, quæ postea gignit omnia actualia peccata, quare & ipsa sunt effectus corruptionis naturæ.

Secunda poena est mors, & omnes calamitates
humani generis.

Tertia poena est tyrannis diaboli, cui subiecta est
natura humana, qui & corporalibus malis conatur
perdere homines, & impellit ad peccata omnis gene-
ris, ad idolatriam, blasphemias, haereses, iniustas caedes,
nefarias libidines, & alia flagitia.

Manet ne peccatum originis in sanctis.
Aut quomodo remittitur peccatum
originis in baptismo?

Cum dicitur peccatum originis in baptismo re-
mitti, non est ita intelligendum, quasi post baptismum
nulla res uiciosa aut digna damnatione remaneat, sed
ita intelligendum est, quod in baptismo remittitur
reatus, id est, non imputatur peccatum, etiamsi adhuc
haeret in natura corruptio seu concupiscentia, quae
etiam in sanctis adultis manet, & sua natura uere est
res digna damnatione, sed non imputatur propter
Christum, cum eum fide apprehendimus. Itaque Forma-
le peccati, id est, reatus seu imputatio, in baptismo et
sanctificatis tollitur. Sed materiale, id est, ipse mor-
bus & corruptio adhuc manet in natura, & tamen
cum datur spiritus sanctus ijs qui habent fidem, hi con-
cipiunt novos & pios motus, quibus incipit aliqua
ex parte corrigi morbus.

Eodem

Eodem modo docet Augustinus de remissione peccati originis in baptismo, cum inquit, peccatum remittitur, non ut non sit, sed ut non imputetur. Item, peccatum transit reatu, sed manet actu.

Quare manent poenae, scilicet, mors corporalis, & ceterae calamitates, cum peccatum remittatur?

Quia peccatum uel corruptio manet in natura, ideo manet etiam mors, sicut dicitur ad Romanos. 8. Corpus mortificatur propter peccatum, scilicet praesens, & adhuc haerens in natura. Oportet enim prorsus aboleri hanc corruptionem, ut deinde noua & integra natura uestiamur. Non potest autem tolli corruptio huius naturae, nisi morte.

QUID est peccatum actuale?

Est omnis adfectus, omnis cogitatus, omne dictum ac factum contra legem dei, adeoque quicquid sine fide fit. Vel breuius. Peccatum actuale, est uitiosae naturae fructus, ut sunt adfectus, cogitata, dicta, facta contra legem dei. Simul autem complecti debemus, personam & opus, nam licet impij habeant honesta opera, tamen quia personae sunt uitiosae, opera non placet deo.

Quid reddit personam uitiosam?

Incredulitas, dubitare de deo, uacare timore ac fiducia dei. Licet enim summi uiri Pöponius, Cicero,

B iij Ec.

Et c. habeant aliquā notitiā legis, quod scilicet deus sit bonus, iustus & c. Tamen nō norunt Euangelium, quòd deus gratis remittat peccata, ideoq; in magnis afflictionibus iudicant se reijci à deo. Quare cum habeant interiores morbos, etiam polluuntur externæ actiones, iuxta illud Pauli: Omne quod nō est ex fide, peccatum est, Rom. 14. Magnitudo animi quidem in Achille egregia uirtus est, & uere opus dei, sed fit uitiosa per accidens, nempe per uitiosam personā, quæ dubitat, utrum deus respiciat homines, Item est sine timore & fiducia dei.

Quid facit personam deo acceptam?

Fides, nam si fides accesserit ad honestam uitæ disciplinam, & ad honesta opera, tunc placebunt deo.

Quotuplices sunt adfectus in natura hominis?

Duplices, Quidam simpliciter pugnant cum lege dei, ut appetere res aut coniugem alterius, inuidere alijs dei beneficia, diffidere deo, odisse deum, appetere gloriam indebitam, efferre sese supra alios, stomachari aduersus iudicium dei.

Hi adfectus sunt proprie fructus peccati originis. Suntq; simpliciter mali, uitiosi, et ex natura hominis eijciendi. Alij sunt qui non pugnant cum lege dei, ut amare coniugē, liberos, benemeritos, itē irasci uitijs.

Hos

Hos adfectus tollere ex natura, est tollere motum & uitam. Et licet contaminentur quoq; uitio originis, tamen per sese non sunt mali & uiciosi, sed in natura sunt retinendi, & efficiendum, ut fiant puriores.

Quomodo agnoscuntur peccata?

Ex contione legis, Ro. 7. Per legem agnitio peccati, nesciebam enim concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Quid uero sentis de peccato mortali & ueniali?

Peccatum mortale, hoc est dignum morte aeterna, non tantum est aliqua actio, sed morbus haerens in natura, qui uocatur peccatum originis. Hic morbus damnat incredulos & impios, iuxta illud, Ioannis 3. Qui non credit, iam iudicatus est. Sed his qui apprehendunt fide remissionem peccatorum condonatur hic morbus, iuxta illud, Rom. 8. Nihil nunc damnationis in his, qui sunt in Christo.

Vnde ergo peccata uenialia?

Morbus ille originis non est ociosus, sed gignit cupiditates & adfectus uitiosos, etiam in sanctis. Iuxta illud: Caro concupiscit aduersus spiritum, sed quia huiusmodi adfectus condonatur sanctis, fiunt peccata uenialia. Sancti enim non probant tales adfectus, sed repugnant eis, quia ergo fides in talibus qui repugnant, existit, ideo interim pronunciantur iusti.

B iij Que

Quæ dicis peccata mortalia?

Est genus actionum quæ sunt eiusmodi, ut qui eas admittunt, excidant gratia dei, desinant reputari iusti, & damnentur nisi resipiscant. Hæ actiones uocantur peccata mortalia. Exempli gratia: Probare aut facere aliquid contra conscientiam, hoc est, impijs opinionibus, incredulitati, uiciosis adfectibus non repugnare, item externa flagitia committere contra mandata dei. De his loquitur Paulus 1. Cor. 6. Neq; fornicatores, neq; idolatræ, neq; adulteri, neq; molles, neq; masculorum concubitores, neq; fures, neq; defraudatores, neq; ebriosi, neq; conuiciatores, neq; raptores regnû dei possidebunt. Sic Eph. 5. & Gal. 5. Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, immunditia, impudicitia, idololatria, ueneficiû, odia rixæ, emulationes, dissidia, sectæ, inuidentia, cædes, ebrietates & comessationes & similia, de quibus prædico uobis, quod qui talia agunt, regnum dei non possidebunt.

Quid uero sentis de patrum diuisione, peccatorum actualium in interna & externa?

Hæc diuisio minus periculosa est, si dixeris, quædam actualia peccata esse interna, qualia sunt adfectus & cogitatus, quæ uenialia dici possunt, in illis q̄ resistunt fide, & ideo adhuc iusti reputantur.

Quædam

Quaedam externa, ut dicta ac facta, in quæ qui prolabuntur, recidunt à gratia, nec amplius reputantur iusti. Scias tamē, tam interna quàm externa mortalia esse in ijs, qui nō habent fidem, nec repugnant talibus motibus. Quia enim fide carent, non habent remissionem peccatorum. Igitur in talibus, nulla esse possunt uenialia peccata.

Quid ais de peccatis omissionis, & ignorantia adfectata?

Sunt & ipsa quoq; peccata mortalia. Nam hæc ipsa adfectatio est contra conscientia, ut si quis nolit cognoscere Euangelium, aut nolit intelligere officium suum, aut illud negligenter facit. Talia nunc sunt multorum peccata, qui negligunt audire et cognoscere Euangelium, cum tamen sciant mandatum esse dei. Hunc audite. Talis erat & Iudeorum ignorantia, q̄ Christum persequebantur. Sic sunt idololatrie gentium peccata mortalia.

Quid requiritur in conuersis?

Vt habeant gloriam bonæ conscientia, & agentes pœnitentiam, non perseuerent in his, quæ iudicant se fecisse contra uoluntatem dei. Quemadmodum scriptum est: Nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur, & rursus. Si dixero impio, morte morieris, & egerit pœnitentiam à peccato suo, feceritq; iudicium & iustitiam, uiuet. Et tamē interim sciant hanc

B S ipsam

ipsam obedientiã quam præstant, non esse perfectam
ideoq; in iudicio dei, non confidat dignitate operum,
sed confidant personam acceptam esse propter Chri-
stum. Deinde seruent hoc quod Paulus inquit. Ne
contristetis spiritum sanctum dei, quò signati sumus,
ad diem redemptionis, hoc est, ne beneficium Christi
abijciamus & pereamus.

DE GRATIA.

Quid significat uocabulum Gratia?

Vocabulum gratia in scripturis & præcipue in
Paulo, cum disputat de iustificatione, significat non
qualitatem seu habitum infusum in anima, sicut scho-
lastici de gratia loquuntur, & hoc uocabulo abusi
sunt pro charitate seu dilectione, quæ est in nobis, sed
accipiendum est relative, & significat gratuitam ac-
ceptionem, seu reconciliationem dei erga nos.

Quid igitur est Gratia?

Gratia proprie est remissio peccatorum, & re-
conciliatio seu imputatio iustitiæ, seu acceptatio per-
sonæ, quæ fit per misericordiam propter Christum
gratis, cum qua acceptatione coniuncta est donatio
spiritus sancti, quo corda in pœnitentia eriguntur fide
& capiunt consolationem, in qua consolatione effici-
untur noui motus consentientes legi dei.

Quomodo intelligendum est, cum
dicitur, Gratia sumus iusti?

Non

Non est intelligendum, sicut scholastici imaginantur, quod significet nos consequi remissionem peccatorum aut iustos esse, propter habitum aut qualitatem, quæ est in nobis, scilicet propter nostram dilectionem aut nouam obedientiam, hoc enim est obruere doctrinam de fide, & tollere Christum mediatorem. Sed intelligendum est, quod consequamur remissionem peccatorum, seu imputationem iustitiæ, deo acceptante nos gratis per misericordiam, propter aliud extra nos, scilicet propter Christum. Et tamen sciendum est, cum remissione peccatorum coniunctam esse donationem Spiritus sancti, cum scilicet fide erigimur, qui efficit in nobis inchoatam obedientiam.

Ergo in certamine conscientie, cum querit remissionem peccatorum, et disputat de uoluntate dei erga se, non debemus intueri in nostras qualitates, aut propriam dignitatem, sed intueri debemus in promissionem de Christo, & iuxta hanc statuemus de uoluntate dei erga nos, & fide apprehendemus ipsum mediatorem, quod cum fit, donatur spiritus S. qui affert consolationem, & est efficax, ut existant noui motus.

Utrunq; igitur tenendum est, & quod oporteat fieri in nobis nouos motus, per spiritum sanctum, & quod tamen conscientia debeat intueri extra nos, in mediatorem Christum. & statuere, quod propter hunc sumus iusti, id est, habentes remissionem peccatorum, & accepti ad uitam æternam.

Que

Quæ sunt causæ gratiæ?

Efficiens causa est uoluntas dei, quæ Christum uoluit pro nobis fieri uictimã, & propter ipsum nobis misereri. Igitur tantum Christi meritum est causa, propter quam datur gratia.

Quomodo contingit nobis gratia?

Instrumentalis causa est, ministerium Euangelij & Sacramentorum. Nam Deus per uerbum uult esse efficax, modo ut id fide apprehendamus. Debet enim accedere nostra uoluntas, quæ uerbum accipiat. Non enim uult esse efficax in repugnantibus, & in ijs, qui non consequuntur gratiam audientes uerbum, causa est ipsorum uoluntas repugnans uerbo.

Sic ergo consequimur gratiam, cum ex uerbo, seu promissione reuelata in Euangelio, corda concipiunt consolationem, & uincunt terrores, ac erigunt se fide, certo statuentes se accipere remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, iuxta promissionem propter Christum.

Ideo ait Paulus Gala. 3. Ut promissionem spiritus accipiamus per fidẽ, hoc est, cum per terrefacti erigimus nos fide, quæ nititur promissionẽ de Christo.

Hic damnandi sunt fanatici spiritus, ut Anabaptista & similes, qui quæerunt illuminationes spiritus sancti, extra uerbum & sine uerbo. Item, qui imaginantur spiritum sanctum præcurrere Verbum, & fingunt

fingunt se postea credituros esse, postquam senserint se habere nouas illuminationes.

Sunt etiam hic excludendæ disputationes de prædestinatione. Debemus enim ordiri à uerbo, quod est uniuersale. Nam sicut doctrina de poenitentia, quæ arguit peccata, est uniuersalis. Ita etiam promissio Euangelij est uniuersalis, & mandatū uniuersale est de Christo, præcipiens, ut omnes credamus in Christū & statuamus hanc esse eternā & immutabilē uoluntatem dei, quod propter Christum uere dentur nobis ea, quæ promittit Euangelium.

Est ne aliquod meritum nostrum
in reconciliatione?

Nullum est nostrum meritum, propter quod contingat nobis gratia, hoc est, remissio peccatorum & imputatio iustitiæ, sed est gratuita donatio, sicut Paulus inquit. Donum dei est, non ex uobis, ne quis gloriatur. Item Ro. 6. Donum est uita æterna.

Tollitur ergo meritum in reconciliatione, non quia nos nihil agamus, sed quia promissio est donatio, ut sit certa, uidelicet, non pendens ex conditione nostræ dignitatis, & tamen interim nos accipere, non reijcere promissionem debemus.

QVI sunt effectus Gratia?

Effectus sunt, motus spiritus sancti, qui fiunt cum Euangelium apprehendimus. Ac primus & præcipuus

pius effectus est fides, quæ nos erigimus ac statuimus, deum esse nobis propiciū propter Christū. Hic motus dicitur uiuificatio, quia hac fide uincuntur terrores peccati et mortis. Estq; hæc fiducia, liberatio à peccato & morte æterna, adeoq; ipsa inchoatio uitæ æternæ.

Demde sequuntur alij motus, uidelicet inchoata obedientia erga deum. Inuocatio, timor, dilectio, patientia, & aliæ uirtutes.

Sunt etiam effectus gratiæ, auxilium dei contra diabolum & mortem, consolatio & auxiliū in cruce & calamitatibus. Item liberatio à lege.

Ultimus effectus est, & qui sequitur causam finalem, Nouitas totius nature, & uita æterna.

Quomodo gratia liberat à peccato & morte, cum tamen maneat adhuc & peccatum hærens in carne, & mors corporalis?

Respondeo, Etsi in hac uita, manet adhuc caro uiciosa, tamen hæc præsens infirmitas nõ imputatur credentibus, etiamsi ille morbus sua natura est peccatum, seu res digna damnatione, præterea etiam noui motus & noua uita in nobis inchoantur, qui prorsus perficientur, cum hæc caro extincta renouabitur.

Itaq; gratia dupliciter liberat à peccatis. Est enim & remissio præteritorum peccatorum, & condonatio, seu

32

tio, seu non imputatio presentis morbi, qui nobiscum natus est, & hæret in carne.

Secundo etiam liberamur à morte. Est enim iam sublata mors æterna credentibus. Deinde etiamsi manet mors corporalis, & ceteræ afflictiones in hac uita, tamen illa ipsa mors est sine aculeo, & manet tantum corporalis mors, propter hoc ipsum, ut aboleatur hæc caro uiciosa. Postea etiam hæc ipsa mors corporalis abolebitur, & succedet noua & glorificata natura, in resurrectione mortuorum.

Quare Paulus discernit Gratiam & donum?

Gratiam uocat Paulus ipsam remissionem peccatorum, seu reconciliationem & acceptationem gratuitam propter Christum.

Donum uocat, donationem Spiritus sancti, & uitæ æternæ. Significat igitur uocabulū Doni, ipsos effectus gratiæ, de quibus dixi.

Etsi autem hæc duo coniuncta sunt, tamē Paulus eruditè & necessaria de causa discernit. Estq; hæc ratio discriminis, ut supra dictū est. Quia etsi necesse est in nobis inchoari motus spirituales, tamen conscientia in certamine & coram iudicio dei, non debet intueri in suam nouitatem aut uirtutes, quæ efficiuntur à Spiritu sancto, nec quærere an habeat satis uirtutū, an satis credat aut diligat. Sic enim nunquam possent fieri

fieri certa de remissione peccatorum, sed simpliciter debet intueri in promissionem Euangelij, & statuere quod certo habeat remissionem peccatorum propter Christum, gratis, non propter propriam dignitatem aut proprias uirtutes.

Quid significat Spiritus gratiæ & precum apud Zachariam?

Zacharias cap. 12. suauissime descripsit beneficia noui testamenti, his uerbis: Effundam super domum David, spiritum gratiæ & precum. Spiritum gratiæ uocat, quò agnoscimus deum nobis propicium esse, remittere peccata &c. Spiritus precum cõprehendit omnem cultum interiorem, inuocationem & omnia exercitia fidei, quæ efficit spiritus sanctus, postquam concepimus consolationem, & credimus nos habere remissionem peccatorum propter Christum.

DE IUSTIFICATIONE.

Quid significant uocabula Iustificari & iustificatio?

Iustificari proprie significat Ebraica phrasi, absolui à peccatis & iustum, id est, acceptum pronunciari, ut si dicas. David est iustificatus à peccato, id est, absolutus & reconciliatus, seu receptus in gratiam. Sic Paulus Rom. 4. inquit. Credenti in eum qui iustificat impium, id est, absoluit & acceptat. Ita iustificatio

catio significat reconciliationem, seu acceptationem diuinam. Etsi enim necesse est, existere nouos motus in his qui reconciliantur, tamen iustificatio nõ debet intelligi in hac propositione, Fide iustificamur, de infusione qualitatum seu uirtutum nouarum, sed intelligatur relatiuè de uoluntate dei, acceptante siue approbante nos, adeoq; de remissione peccatorum & pacificatione conscientie.

Sic etiam uocabulum Iustus, relatiue significat non habentem nouas qualitates, sed reconciliatum siue acceptum seu habentem remissionem peccatorum.

Quid complectitur Iustificatio?

Tria membra complectimur, remissionem peccatorum, acceptationem ad uitam æternam, & donationem Spiritus sancti. Etsi enim in remissione peccatorum reliqua insunt, tamen docendi causa utile est hæc discerni, ut intelligatur, hæc omnia nobis contingere, non propter nostram dignitatem, sed tantum per misericordiam propter Christum. Nec esse imaginandũ quod tametsi remissionem peccatorum consequimur per misericordiam, tamen postea nostris qualitatibus seu uirtutibus iusti simus.

QVOMODO fit iustificatio?

Supra dictum est in Euangelio doceri hæc duo, poenitentiam & remissionem peccatorum, sicut Christus ipse inquit. Ite predicantes poenitentiam & re-

C missionem

missionem peccatorum, in nomine meo. Ideo ordiendū est ab hac prædicatione, quæ & arguit peccata, & ostendit beneficia Christi. Hic igitur est modus iustificationis. Necessè est existere contritionem, quæ statuat deum irasci peccato, & serio doleat de peccatis. In his terroribus erigenda est conscientia fide, quæ apprehendit promissionem Euangelij de Christo, & iuxta illam statuit nobis remitti peccata, & nos reputari iustos, ac hæredes esse uitæ æternæ, propter Christum, per misericordiam gratuitam.

Cum hoc modo in pœnitentia seu contritione nos consolamur, sumus iusti seu accepti Deo, id est, habemus remissionem peccatorum, & acceptationem ad uitam æternam, non propter nostram dignitatem, sed propter Christum, quæ tamen fide apprehendi oportet. Et cum hoc modo consolationem capimus, simul etiam uere concipimus Spiritum sanctum, qui exuscitat corda, ut incipiant habere nouos motus, timorem fidem, dilectionem &c.

Quæ sunt causæ iustificationis ?

Prima & principalis est ipse Spiritus sanctus. Huic coniungenda est altera, scilicet Verbum, per quod mouet & efficax est Spiritus sanctus. Tertio, nostra uoluntas, cum mouetur à spiritu sancto per uerbum, non debet repugnare, sed assentiri et accipere uerbum. Iuxta illud: Cum uocē eius audieritis, nolite obdurare corda uestra.

Agit

Agit ne aliquid nostra uoluntas?

Cum dicimus homines gratis iustificari, & meritum detrahatur operibus, id non ita intelligendum est quasi uoluntas nostra prorsus nihil agat, sed sit tanquam saxum aut statua. Imò cum sit ordiendum à Verbo, sicut dictum est, certè agit aliquid humana uoluntas, mota à spiritu S. assentitur, et accipit uerbum, ac eò sustentat se, nec debet abijcere aut repugnare uerbo, item debet statuere, quod Christus uere præstet promissa, uidelicet, quòd uelit credentibus impertiri spiritum sanctum, quod uelit esse efficax per Verbum.

QVAE est sententia huius dicti, Fide iustificamur?

Variè deprauatur hæc sententia. Aliqui exponunt Fide. i. tota doctrina religionis, seu obseruatione professionis Christianæ, seu obedientia omnium uirtutum. Hi planè deprauant uocabulum fidei, & fidem uocant notitiam seu professionem doctrinæ, & nihil dicunt de Christo, nihil de fiducia, quæ erigit & consolatur cōscientias. Et tantū hærent in doctrina legis.

Alij etsi sunt paulò saniores, & concedunt uocabulo fidei, non tantum significari notitiam historiæ, sed etiam fiduciam, tamen imaginantur in hoc dicto esse Synecdochen, fide iustificamur, id est, quia fides est præcipua uirtus, & orditur pietatem, ideo tribuatur ei iustificatio, non tamen ita, ut excludantur à iu-

C ij stificatione

stificatione aliæ uirtutes, scilicet, dilectio &c. Sed hi quoq; decurrant à sententiâ Pauli, ac etiam intuentur in nostras qualitates, cogitant nos iustos esse propter dignitatem illius uirtutis & aliarum, quæ debent esse in sanctis.

Sed uera interpretatio est, Fide sumus iusti, id est, fiducia misericordiæ propter Christum sumus iusti, seu accepti deo. Debet ergo intelligi hoc dictum correlative, Fide iustificamur, hoc est, gratis per misericordiam reputamur iusti, sed hæc misericordia fide apprehendenda est.

Est ergo sententiâ Pauli, fide sumus iusti, id est, non propter dignitatem qualitatum seu uirtutum nostrarum, aut propter aliquid in nobis, sed propter aliud extra nos, uidelicet propter Christum reputamur iusti.

Quid excludit particula Gratis?

Non excludit pœnitentiam seu contritionem & bona opera, sed excludit conditionem dignitatis nostræ, & transfert causam beneficij (scilicet remissionis peccatorum & donationis uitæ æternæ) in solam misericordiam.

Quare necesse est tenere hanc exclusiuam?

Hæc doctrina tota referenda est ad ipsum agonem conscientie coram iudicio dei, nec potest intelligi, nisi traduca-

traducatur animus, ad illud ipsum certamen. Nam in
 ueris terroribus conscientia experitur, nos non posse
 opponere iudicio & iræ dei nostras uirtutes et merita
 nostra, nec potest acquiescere aut uincere dubitatio-
 nem, quamdiu quærit suas uirtutes aut bona opera.
 David etsi habet multas excellentes uirtutes et meri-
 ta, tamen non potest statuere sibi propter illa certo
 cōtingere remissionē peccatorum, sed omnes illæ uir-
 tutes obruuntur & demerguntur uno peccato. Ergo
 ut habeat pacatam conscientiam, & uincat terrores
 & dubitationē, cogitur quærere misericordiam gra-
 tuitam, nec acquiescit, priusq̄ fide apprehendit hanc
 Euangelij uocem, quòd gratis ei remittatur peccatū.

Ideo igitur tenenda est hæc sententia, quòd gratis
 iustificemur per misericordiam, propter Christum, ut
 beneficium sit certum, et conscientie habeant firmam
 consolationem, & ut dubitatio fide uinci possit.

Et hæc ipsa particula Gratis, proprie facit dis-
 crimen Legis ac Euangelij. Nam lex etiam habet pro-
 missiones, sed non pollicetur gratis remissionem pec-
 catorum, sed requirit conditionē nostræ impletionis
 seu obedientie.

Hæc igitur est prima causa, cur hanc exclusiuam,
 defendi necesse sit, uidelicet, ut promissio sit certa.

Secūda causa est, ut debitus honor tribuatur Chri-
 sto, uidelicet, ut statuamus nobis uere propter ipsum
 contingere beneficia Euangelij, & discamus eo uti

mediatore. Nam qui non tenent hanc doctrinam, differunt Christo debitum honorem, nec possunt eò uti, tanquam mediatore.

Dic testimonia huius exclusivæ?

Rom. 3. Iustificantur gratis ipsius gratia, per redemptionem in Christo Iesu &c.

Item cap. 4. Ideo ex fide gratis &c.

Ephes. 2. Gratia estis saluati per fidem, non ex uobis, Dei enim donum est, non ex operibus.

Galat. 2. Scientes quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi.

Ad Titum 3. Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam &c.

EST NE VERA PROPOSITIO,
Sola fide iustificamur?

Respondco, Est. Idem enim est dicere, Gratis iustificamur, & dicere: Sola fide iustificamur. Et rectius intelligetur sententia mutata in correlatiuam, Sola misericordia iustificamur. Tantum enim ualet, Sola fide, id est, solius misericordiae fiducia iusti pronunciamur.

Imò etiamsi non addatur particula Sola, tamen hæc ipsa propositio Fide iustificamur, simpliciter exclusiua est. Quia dicere, Fide iustificamur, hoc ipsum uult, scilicet, quod fides nititur sola misericordia, non nostra dignitate, & significat fiduciam solius misericordiae, ac opponitur fiduciae propriae dignitatis & operum.

operum. Est igitur contradictio, dicere quod fide iustificemur, et imaginari quod opera iustificemur, aut mereamur remissionem peccatorum & uitam eternam.

Argumentor contra.

Supra dixisti, requiri contritionem & poenitentiam. Ergo non sola fide iustificamur.

Responsio, particula sola non excludit poenitentiam seu contritionem, nec hoc uult, quod in renatis sit sola fides, non etiam aliae uirtutes. Sed excludit conditionem nostrae dignitatis & meriti, tanquam causam reconciliationis, quod uidelicet propter nullas nostras uirtutes reputemur iusti. Et causam iustificationis, hoc est, precium remissionis peccatorum & meritum uitae aeternae, transfert a nobis in solam misericordiam.

Etsi ergo necesse est existere poenitentiam, & inchoatam obedientiam, tamen non propter eam habemus remissionem peccatorum.

ALIUD ARGUMENTVM.

Fide sumus iusti,

Fides est opus,

Ergo operibus sumus iusti.

Hic non ualet responsio illorum qui dicunt, Fides est opus dei, quia etiam dilectio & aliae uirtutes sunt opera dei in nobis, nec tamen propter eas iustificamur. Sic igitur respondendum est ad maiorem. Non sic est intelligenda maior, fide sumus iusti, quia fides est opus

40
aut qualitas in nobis, sed quia nititur misericordia,
& accipit misericordiam. Et hæc oratio, Fide sumus
iusti, intelligenda est correlatiue. i. per misericordiam
pronunciamur iusti, sed hæc fide accipienda est. Etsi
igitur fides est opus seu noua qualitas in nobis, tamen
non propter dignitatem illius sumus iusti, quia hæc
fides adhuc imperfecta est, sicut aliæ uirtutes, sed su-
mus iusti, propter illud quò nititur & quod accipit
fides, scilicet propter Christum.

Si non sumus iusti propter opera,
quorum opus est bene operari?

Respondeo, beneficium iustificationis totū trans-
latum est in Christum, nec pendet ex nostra dignita-
te, ut uidelicet sit certum. Et tamen noua obedientia
est necessaria, tanquàm effectus necessario consequens.
Quia cum fide accipimus remissionē peccatorum &
imputationē iustitiæ, simul fit in nobis renouatio, quæ
est inchoatio nouæ & æternæ uitæ. Inchoatio uerò
nouæ & æternæ uitæ, est ipsa noua obedientia. Est
ergo necessaria hæc noua obedientia in ijs, qui sunt
iustificati.

Quæro de Paulo iam conuerso seu rena-
to. Est ne Paulus post conuersionem iu-
stus sola fide, an fide & operibus, seu
noua obedientia simul?

Respondeo,

Respondeo, sola fide iustus est. Quia etsi iam habet nouam obedientiam & excellentes uirtutes, tamē non potest statuere personam placere propter illas uirtutes, quia sentit illam suam inchoatam obedientiā non satisfacere legi, nec potest suas uirtutes opponere iudicio dei &c. Quemadmodum ipse inquit. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Ergo necesse est eum statuere, quod persona placeat propter aliud, uidelicet propter Christum. Deinde quia fides nititur misericordia, & per eam statuit se acceptum esse deo, nō potest dici, quod simul fide & operibus sit iustus. Esset enim contradictio, credere simul misericordia & dignitate propria.

DE BONIS OPERIBVS.

Quæ sunt tenenda in doctrina de operibus?

MVLTAE SVNT QVAESTIONES.

- I Quæ opera requirantur.
- II Quomodo fiant.
- III An satisfaciant legi.
- IIII Quomodo placeant.
- V. De merito, & causis bene operandi.

Qualia opera requiruntur, & quæ sunt bona opera?

C 5 DEVS

Deus requirit, non tantū externa facta, quæ sunt quædam ciuilibus disciplina et iustitia carnalis, quæ est et in hypocritis & impijs. Hanc enim potest utcunq; prestare humana uoluntas, sine spiritu sancto, & à deo requiritur etiam ab his, qui non sunt sanctificati. Sed requirit etiam interiores motus cordis, scilicet timorem dei, fiduciam, inuocationem, dilectionem, patientiam &c. Iuxta illud: Dabo legem meam in cordibus eorum. Et Christus inquit: Nisi iustitia uestra abundauerit supra iustitiam pharisæorum &c.

Sunt igitur bona opera, non tantū externa facta, sed etiā interiores spirituales motus. Voco autē bona opera, tantum ea, quæ à deo sunt mandata, & præcipiuntur in Decalogo seu decem præceptis.

Quare cum quæritur, de bonis operibus, respiciendum est ad Decalogū, & sciendū est, quod ea tantū sunt uocāda bona opera, quæ in Decalogo docentur.

Debet enim extare Testimonium uerbi dei, quæ opera requirat deus, & quæ placeāt deo. Non potest autem statui, quod placeant deo illa opera, quæ non habent testimonium uerbi dei, sicut sunt opera traditionum, & cultus electicij, imò scriptura palam repudiat illa opera, et negat deo placere, sicut Christus inquit: Frustra colunt me mandatis hominum &c.

DIC CATALOGVM BONORVM
OPERVM EX DECALOGO.

Ad

Ad primum præceptum pertinent, poenitentia,
seu timor, fides siue fiducia misericordiae promissae
propter Christum, & dilectio, item obedientia in
afflictionibus seu patientia.

Ad secundum præceptum pertinent, inuocatio,
gratiarum actio, confessio doctrinae, & prædicatio
Verbi dei, si postulet uocatio.

Ad tertium pertinent, conseruatio publicarum
ceremoniarum quæ diuinitus ordinatae sunt, reueren-
tia erga ministerium.

Ad quartum, officia uitae ciuilibus, obedientia pa-
rentum, diligentia in obeunda uocatione.

Ad sextum, castitas, fides coniugij, temperantia,
sobrietas.

Ad septimum, iustitia in contractibus & usu sa-
cultatum, liberalitas, eleemosynæ.

Ad octauum, ueritas in omni uita, odisse simula-
tionem & mendacia.

Ad nonum & decimū pertinent, repugnare con-
cupiscentiae & malis adfectibus.

SECUNDA QVAESTIO.

Quomodo fiunt bona opera?

Hic primum tenenda est regula, quod impossibile
sit fieri legem sine fide. Quia cum nõ satis sit externa
opera aut simulationem legis præstare, sed requiran-
tur interiores motus cordis, hanc ueram obedientiam

non

non possunt prestare homines sine fide seu intellectu
Euangelij de Christo.

Est autē hęc regula, sine fide impossibilis est lex,
dupliciter intelligenda. Primum de obedientia spiri-
tuali, ut dictum est, quia etsi homines prestant aliqua
externa opera, tamē in agone conscientie cum corda
sentiunt iram & iudicium dei, tunc dubitant, fugiunt
deum, desperant, non diligunt, non inuocant deum,
non ergo prestant ueram obedientiam. Secundo in-
telligatur etiam de acceptatione, id est, etiam hoc ip-
sum quod facit homo, sine fide, non placet, quia non
fit fiducia Christi mediatoris. Nam extra Christum
nihil potest placere. Ideo Christus ipse inquit: Sine me
nihil potestis facere.

Igitur necesse est ad doctrinam legis addi Euan-
gelium de Christo, & fides necessaria est ad faciendā
legem,

Sic ergo fiunt bona opera, cum corda eriguntur
Euangelio, mouente spiritu sancto & assentientibus
nobis, ibi simul concipitur spiritus sanctus, & incho-
antur in nobis motus spirituales. Corda postquā fide
statuunt se habere deum propiciū propter Christū,
se respici à deo, exaudiri &c. iam agnoscunt deum
patrem, & liberata à terroribus & dubitatione in-
cipiunt uere diligere deum, uere inuocare, confidere
auxilio dei in omnibus periculis, æquo animo perse-
runt afflictiones & prestant obedientiam, propter
gloriam

gloriam dei, propter deū seruiunt proximo, diligenti-
tius faciunt officia uocationis, & præstant exercitia
pietatis, castitatem, diligentiam in reprimendis affe-
ctibus &c.

Hoc ergo est beneficium doctrinæ Euangelij,
cum docetur de fide, discitur quomodo concipiatur
spiritus sanctus, qui excitat in nobis novos motus, &
intelligitur quomodo lex sit possibilis, sicut Paulus
ait, legem stabiliri per fidem.

TERTIA QVAESTIO.

An noua obedientia satisfaciat legi,
& sit sine peccato?

Etsi in credentibus, cum concipiunt spiritum san-
ctum, existit noua obedientia, sicut dictum est, tamen
sciendum est, eam obedientiam esse imperfectam, nec
esse sine peccato.

Sed adhuc hærere multum infirmitatis & uicij,
etiam in ijs qui sunt sanctificati. Quare hæc inchoata
obedientia (quod ad ipsam attinet) nequaquam satis-
facit legi, nec potest opponi iudicio dei. Est enim ad-
huc in sanctis concupiscentia, quæ est sua natura pec-
catum & res digna morte, nec est ociosa, sed perpe-
tuo gignit uiciosos affectus. Ideo nõ possunt statuere
sancti, se propter suam obedientiam iustos esse &
placere deo, sed coguntur quærere misericordiam,
& cre-

Et credere quod tantum propter Christum placeant.
Ita intelligunt à se requiri perpetuam poenitentiam,
Et se opus habere perpetua remissione peccatorum,
sicut Christus ab omnibus requirit poenitentiam, ne
efferantur fiducia propriae dignitatis, cum inquit,
gaudium est angelis de uno peccatore, agente poeni-
tentiam, magis quam de nonaginta nouem iustis Et c.

Damnanda est igitur doctrina aduersariorum,
qui fingunt sanctos sine peccato esse, Et concupiscen-
tiam (quam uocant fomitem) non esse sua natura pec-
catum, Et sentiunt renouatos sua impletione seu obe-
dientia iustos esse. Ita tollunt prorsus Christum, Et ob-
scurant doctrinam Euangelij.

Testimonia quod maneat in sanctis peccatum.

1. Ioh. 1. Si dixerimus, quod peccatum non habea-
mus, ipsi nos seducimus Et c.

Rom. 7. Carne seruo legi peccati Et c.

Rom. 10. Conclusit omnes sub peccatum, ut om-
nium misereatur.

Psal. 142. Non intres in iudicium cum seruo tuo,
quia non iustificabitur in conspectu tuo ullus uiuens.

Psal. 129. Si iniquitates obseruaueris domine,
quis sustinebit?

Psal. 18. Delicta quis intelligit? Et c.

Psal. 31. Beatus uir, cui non imputauit dominus
peccatum,

peccatum. Ergo potuit omnibus imputari peccatum
nec sancti sunt sine peccato, sicut sequitur in psalmo.
Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Et sancti fatentur
hæc peccata, cū orant, dimitte nobis debita nostra etc.

QVARTA QVÆSTIO.

Cum in sanctis sit peccatum, quomodo
placet igitur inchoata obedientia?

De hoc imprimis opus est in Ecclesia erudiri con-
scientias, quomodo placeat inchoata obedientia, cum
sit imperfecta & procul absit à perfectione legis. Sic
ergo respondendū est. Hæc obediētia inchoata placet,
non propter suam dignitatem, aut perfectionem, sed
propter Christum, per quem sumus facti filij. Sicut
enim persona accipit remissionem peccatorū & pla-
cet propter Christum, ita etiā sequens obediētia seu
bona opera, etsi sunt contaminata peccato, quod re-
liquum est in natura, tamē placent propter eundem,
et quod est uiciosum condonatur credentibus propter
mediatorem Christum. Ita sciendum est, quod & per-
sona et opus placeat propter Christum, & quod hæc
inchoata obedientia per misericordiam propter illum
accepta sit, & reputetur tanquam legi satisfactum sit,
& uocetur impletio legis seu iustitia in nobis, quia
iam sumus filij & hæredes in Christo.

Testimonia

Testimonia quod placeat hæc inchoata obedientia.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio ijs qui in Christo Iesu ambulant &c.

Item, Si spiritu actiones carnis mortificabitis, uiuetis.

Galat. 5. In Christo neq; circumcisio aliquid ualet, sed fides per dilectionem efficax. Placet ergo nostra dilectio, sed ita, si sit coniuncta fides, quæ prius apprehendit Christum mediatorem.

Rom 14. Qui in his seruit Christo, placet deo & probatus est hominibus.

1 Petr. 2. Ut offeratis hostias spirituales acceptas deo per Christum &c.

1 Ioh. 3. Quia mandata eius custodimus, & quæ placita sunt coram eo facimus.

QVINTA.

De dignitate & causis bene operandi.

Valde illustrat & cõmendat hæc doctrina amplitudinem misericordie dei, cum intelligimus nostrã obedientiam, etsi est contaminata et immunda, tamen placere deo propter Christum, & quidem reputari pro impletione legis, ac ornari summis laudibus, uocari iustitiam, cultum, sacrificia, quibus honore afficiatur deus, Item mereri ingentia præmia. Quare non est

non est extenuanda dignitas bonorū operum, sed amplificanda, ut accendat in nobis studiū bene operādi.

Quæ sunt igitur causæ, quæ nos debent inuitare ad bene operandum?

Quinq; necessitas, dignitas, præmia proposita, exercitia fidei, & auxilium spiritus sancti.

Quæ est prima causa?

Necessitas bonorum operum, oportet enim fidem in nobis assiduis exercitijs in inuocatione, pœnitentia et periculis crescere, iuxta illud: Facite dignos fructus pœnitentiæ &c. Non enim potest fides existere cum mala conscientia, quia fides est fiducia, quod deus sit nobis propicius, mala conscientia iudicat contrariū. Item, qui non agunt pœnitentiam, sed indulgent uiciosis cupiditatibus, nō retinent fidē. Fides enim querit remissionem peccatorum, non delectatur peccatis, nec manet spiritus sanctus in his qui obtemperant uiciosis affectibus. Iuxta illud Ioan. Qui facit peccatum ex diabolo est. Idem monet Petrus, curate inquit, ut uocationem & electionem uestram firmam faciatis.

Quæ est secunda causa?

Dignitas bonorum operum, quanquam enim in tanta infirmitate nostra, de nobis quidem non debemus arroganter sentire, tamen uocatio nostra magnificanda est, & si uirtutes & bonæ actiones nostræ non

D sunt

sunt satis munda, tamē ad gloriam Christi pertinet, ideo magna earū dignitas est, & ut sciamus eas valde placere, ornat eas deus honorificis titulis. Vocantur enim sacrificia, hoc est, ueri cultus & honores, quibus deus delectatur, Christus inquit, patrem glorificari nostris bonis operibus. Petrus inquit, nos esse sacerdotium sanctum, destinatum ad spirituales hostias offerendas & gratas patri per Christum. Præterea cū benefacta & bona opera sint dona spiritus sancti, esset ingrati atq; impij animi non agnoscere autorē. Item bona opera sunt etiam Sacramenta. i. signa admonentia nos de uolūtate dei, & testantia nobis contingere remissionem & alia beneficia diuina. Iuxta illud: Remittite & remittetur uobis.

Quæ est tertia causa?

Premia tam corporalia quàm spiritualia, quæ bona opera merentur. Etsi autem etiam in hac uita multis præmia redduntur, tamē quia ecclesia subiecta est cruci, præcipua præmia reddentur post hanc uitam, quemadmodum Christus ait, Merces uestra copiosa est in coelis. Et Paulus ait, pietas habet promissiones præsentis uitæ et futuræ.

Quæ est quarta causa?

Exercitium fidei, Ideo enim deus operibus addit promissiones, ut fidē per tales occasiones exerceamus
 cogitemus

51
cogitemus ideo nos daturos eleemosynam, quia deo
placet hoc officium, & credamus deum nobis quoque
uicissim benefacturū esse, sicut docet exemplū uiduę
Sareptanę 3. Reg. 17.

Quæ est quinta causa?

Quòd ij qui student bene operari, à spiritu san-
cto adiuuantur & custodiuntur, ne diabolus eos per-
trahat in errores perniciosos aut ad flagicia. Ideo ait
Christus: Non relinqvā uos orphanos. Hoc beneficiū
dei, certe nulla uox humana satis eloqui potest. Nam
diaboli insidias, nulla humana prudentia sine spiritu
sancto satis cauere potest. Excitent ergo nos ad bene-
faciendum istę causę.

Quid uero mala opera? nocent ne?

Imò merentur primum iram dei, & damnationē
eternam.

Deinde deformant Euangelium & gloriam dei,
sicut ille inquit, propter uos male audit nomen dei in-
ter gentes.

Tertio, habet pœnas præsentes, diaboli tyranni-
dem, qui impios in potestate habet, & impellit in
omnis generis errores ac flagicia.

Sequuntur & pœnæ corporales, bella & alię
calamitates.

Præterea impediuntur omnia spiritualia exer-
citia, extinguitur fides in his, qui indulgent cupidita-
tibus.

D ij

Postremò

32
Postremo quod maxime horrendum est, peccata merentur indurationem, & puniuntur peccata peccatis. Hæ causæ diligenter cogitandæ sunt, ut securitatem carnalem eijciamus ex animis, & discamus timere iram dei, ac nos ad bene operandum excitemus.

Sunt ne bona opera meritoria uitæ æternæ?

Respondeo, quidam etsi concedunt bona opera non mereri remissionem peccatorum, tamen imaginantur postea in renouatis, opera esse meritoria uitæ æternæ. Sed nequaquam est sentiendum, quod propter dignitatem et mundiciem illorum detur uita æterna. Sed est beneficium gratuitum, & datur per misericordiam propter Christum. Et ratio est, quia nostra obediëntia semper adhuc est immunda, nec placet propter seipsam, sed placet propter Christum. Et nemo sanus est tam impudens, si suam ipse conscientiam consulat, ut ausit affirmare, sua benefacta esse digna uita æterna, aut sibi pro ijs deberi uitam æternam.

Sic ait Paulus, Nihil mihi conscius sum, & tamen in hoc non iustificatus sum. Si Paulus iam sanctus & plenus bonorum operum, negat se propter ea iustificari, multo minus iudicat ea esse digna uita æterna.

Item Christus ait, Si feceritis omnia, quæ præcepta sunt uobis, dicite, serui inutiles sumus &c.

Rom. II. Conclusit deus omnes sub peccatum, ut omnium misereatur.

Nec

Nec eludi hæc sinamus cauillatione, quæ fingit
 Synecdochen, uidelicet, etiamsi bona opera non sunt
 totale meritum, tamen esse aliquod partiale et minus
 principale meritum. Quia sic niteretur fides illo par-
 tiali, quod est impossibile. Est enim contradictio, sta-
 tuere, quod gratis accipiamus uitam æternam, per
 misericordiam propter Christum, & imaginari quòd
 nostra obedientia mereatur uitam æternam. Et illud
 ipsum partiale (etiamsi quod esset) tamen pror-
 sus excuteretur nobis, in certamine conscientie, cum
 uideremus nostram obedientiam non esse talem qualis
 esse debebat. In summa, non potest iudicio dei opponi
 aliquod nostrum meritum, quia Lex semper accusat
 nos & reos agit peccati, sicut Paulus ait, Potentia
 peccati lex, Deo autem gratia, qui dedit nobis uicto-
 riam per Christum &c.

Sic ergo sentiendum est, etsi nostra obedientia nõ
 est meritum uitæ æternæ, nec propter eam saluamur,
 sed propter Christum gratis, tamen est debitum, quod
 necessario sequi debet, & meretur præmia corpora-
 lia & spiritualia, quæ partim in hac uita, partim
 post hanc uitam reddentur, sicut dicit Christus: Date
 & dabitur uobis.

Quare igitur uita æterna uocatur mer-
 ces, sicut dicitur: Reddet unicuique,
 secundum opera sua &c.

D iij Respondeo,

Respondeo, phrasis legis est, quæ describit, quales sint quibus detur uita æterna, & hoc dicit, dari uitam æternam iustis. Nam cum lex nominat opera, intelligit cuiusq; iustitiam aut iniustitiam. Sic autem loquitur lex, quasi nos nostra impletione satisfaceremus legi & essemus iusti, & promittit uitam æternam iustis. Sed interim ex Euangelio sciendū est, quod fide gratis accipiamus imputationem iustitiæ propter Christum, & quidem ita, quasi nos ipsi legi satisfacissemus. Quia igitur imputatur nobis iustitia seu legis impletio, ideo etiam promittitur nobis uita æterna, tanq̄ iustis, non quia nostra obedientia digna sit tanto beneficio, sed quia propter Christum iam reputamur iusti, & debetur nobis merces, non propter nostram dignitatem, sed quia nobis promissa est propter Christum. Et hæc merces nō est cōpensatio debiti officij, sed est gratuitū muneris seu beneficij, & quidem non pro indebita, sed debita obedientia, quæ tamen in nobis est imperfecta & non satisfacit legi.

HIC etiam dici solet, de discrimine peccati mortalis ac uenialis. Quia enim in sanctis manet adhuc peccatum, necesse est discerni peccata quæ hærent in sanctificatis, & quæ possunt consistere cum fide & bona conscientia, & quæ non possunt stare cum fide, sed sunt talia, ut qui ea admittāt, excidant gratia dei & desinant esse sancti, sicut erat adulteriū Davidis. Sed de hoc discrimine supra dictū est. DE

DE POENITENTIA.

Quid est poenitentia?

Est qua uera contritione morimur peccatis, & fide erigimus nos, ad accipiendam remiss. peccatorum.

Quod sunt partes poenitentiae?

Duae. Contritio & fides.

Quid est contritio?

Est terror ac dolor conscientiae, quae sentit deum irasci peccato, & dolet se peccasse. De hac in scripturis multa sunt testimonia. Poenitentiam agite & credite Euangelio. Mar. 1. Scindite corda uestra, Iohel. 2. Vbi habitabit dominus? in spiritu contrito & humiliato. Esaie 66. Desinite peruersae agere. Et haec contritio debet crescere, ita ut non solum externa delicta sed etiam interiorē immunditiem agnoscamus. Quare non est poenitentia in hypocritis, qui nullo dolore adficiuntur, interim tamen sibi blandiuntur, quasi nihil habeant uicij. Et hanc securitatem Christus saepe reprehendit seuerissime. Nisi inquit egeritis poenitentiam, simul omnes peribitis.

Vnde oriuntur isti dolores & terrores in nobis?

Per uerbum dei, quod arguit peccata, Roman. 1. Reuelatur ira dei super omnem impietatem. Et Io. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato &c.

D iij Quid

Quid est fides poenitentiae pars?

Est fiducia, qua credit unusquisque sibi remitti peccata propter Christum gratis. Haec fides statuere debet in specie tibi remitti peccata.

De hac multa testimonia in scripturis Acto .10. Huic omnes prophetae testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, qui credunt in eum, Roman. 5. Iustificati per fidem, pacem habemus ad deum, hoc est, pacatas & tranquillas conscientias.

Et quod gratis remittantur peccata, indignis testantur hi loci, Rom. 3. Iustificati gratis ipsius gratia &c.

Eph. 3. Gratia saluati estis, dei donum est, non ex uobis.

Item Rom. 5. Per hunc habemus accessum ad patrem.

Et psal. 31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, & tu remittis impietatem peccati mei.

Ro. 8. Cum esset impossibile legi, misit deus filium suum in carnem &c.

Rom. 4. Ideo ex fide gratis &c.

Haec fides facit discrimen inter contritionem Petri & Iudae, Davidis & Saulis, contritio Petri & Davidis profuit, quia accessit fides, qua apprehendebant promissam

promissam misericordiam, & se consolabantur. Contritio uerò Iudæ & Saulis non profuit, quia non addiderunt hanc fidem. Hæc fides quoq; facit discrimen inter timorem seruilem & filialem.

Timor seruilis.

Est metus sine fide.

Timor filialis.

Est metus ad quem accedit fides, quæ inter paucos erigit & consolatur animum.

Quid autem de confessione & satisfactione?

Hæc ortæ sunt ab Ecclesiastico ritu publicæ pœnitentiæ. Olim enim rei publicorum criminum excommunicabantur, nec recipiebantur, nisi primùm confessi. Hoc est, nisi prius testarentur apud pastores se emendaturos esse mores, & peterent absolutionem. Postea addebatur satisfactio, hoc est publica quædam castigatio.

Sed hic ritus confessionis, seu publicæ pœnitentiæ iam olim abrogatus est in Græca ecclesia, propter stupratam in templo à quodam diacono mulierem sic pœnitentem: Non fuit igitur talis ritus iuris diuini.

Quæ est confessio usitata, quæ sacerdoti fit?

Est peccatorum enumeratio, non tamen iure diuino mandata. Prodest tamen eam retinere in ecclesia

D S propter

propter absolutionem & disciplinam. Per eam enim occasionem, indocti audiri & commodius institui de tota doctrina possunt, indecorumq; est prorsus inexploratos accedere ad cōmunionem. Sed tamen scire oportet, conscientias non esse onerandas enumeratione delictorum, possunt enim etiam sine hac & absolutionem & consilia petere. Nam enumeratio ista peccatorum est impossibilis, iuxta illud psal. 19. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, &c.

Argumentor contra.

Iudex non absoluit priusquam cognoscat. In hac confessione fit absolutio: Ergo necesse est fieri cognitionem & enumerationem peccatorum.

Respondeo ad maiorem. Interest inter potestatem iudicalem seu iuris dictionis, & potestatem ministerij. In hac confessione est tantum potestas ministerij. Nam pastor absoluit non ut iudex, sed ut minister, habens mandatum non cognoscendi, sed tantum impertiendae absolutionis &c.

Sed praeterea est alia potestas iurisdictionis, quae est quoddam iudicium externum ecclesiae, quod tantum ad manifesta crimina pertinet, qua excommunicat criminosos, & recipit excommunicatos.

QVID est satisfactio?

Est quaedam externa & politica disciplina ecclesiae, humana autoritate instituta, uel exempli causa ad
ceteros

ceteros dehortandos à flagitijs, aut ad explorandos animos eorum, qui ad ecclesiam redibāt, an ex animo resipuissent. Olim enim in ecclesia famosi non recipiebantur sine quadam publica castigatione, & hanc uocabant satisfactionem.

Quotuplex est satisfactio?

Duplex. Altera olim publicæ poenitentiae, altera scholastica.

Quæ est satisfactio publicæ poenitentiae?

Est multa, quæ poenitentibus propter publica peccata, à presbytero olim indicabatur, ad probandum eos, an serio uellent resipiscere, in qua cum se exercerent poenitentes, usq; ad tēpus ab Episcopo prescriptum, admittebantur rursus ad synaxim. Huius satisfactionis partes erant uariæ, pro conditione & magnitudine culpæ, & ut erāt peccata, ita habebant suos canones.

Quæ est satisfactio scholastica?

Est facere quædam opera indebita, ad redimendas poenas purgatorij, aut alias poenas temporales. Dicunt enim scholastici, quod remittatur culpa per absolutionem, sed poenam æternam quæ debebatur pro peccatis, mutari in poenam temporalem purgatorij. Deinde addunt partem illarum poenarum remitti potestate clauium, partem redimendam esse nostris satisfactionibus,

factionibus, hoc est, illis indebitis operibus. Sic ergo docent, satisfactiones mereri remissionem poenarum, & esse compensationem poenarum aeternarum.

Vnde orta est satisfactio canonica?

Olim in ecclesia non recipiebantur famosi, sine publica castigatione certi temporis. Hæc uocabatur publica poenitentia & satisfactio, erantq; illa spectacula, quædam externa & politica disciplina, ab hominibus instituta, non quod esset satisfactio corâ deo, aut propter eam remitterentur peccata. Postea illo more antiquato, remansit uocabulum satisfactionis. Vnde postea homines indocti ex re politica fecerunt rem spiritualem, tanquã necessariam ad remissionem peccatorum.

Quid sentiendum est de remissione poenarum, & an possunt clauēs imponere, uel tollere poenas?

Primum sciendum est, remissionem tam culpæ q̄ poenæ esse gratuitũ beneficium Christi. Ac simul nos liberari peccato & morte aeterna.

Deinde discernenda est remissio poenæ aeternæ à remissione poenarum temporalium. Quamuis enim remissio poenæ aeternæ coniuncta est cum remissione culpæ, tamen sancti in hac uita, ferunt communes ærumnas humani generis, ut mortem corporalem & alias

alias calamitates. De quibus ait Paulus: Corpus mortuum propter peccatum, & deus aliquando imponit poenas propter certa peccata, sicut David sustinuit poenas propter adulterium. Sed hoc non est uniuersale, quia saepe remittuntur peccata sine peculiaribus poenis.

Tertio, poenae quas deus imponit, non possunt remitti potestate clauium, nec habent mandatū remittendi aut imponendi tales poenas.

Quarto, sciendum est saepe nostra poenitentia mitigari, aut etiam tolli tales poenas. Sicut saepe mitigatae sunt poenitentia publicae & privatae calamitates, sicut ait Paulus: Si nos iudicaremus ipsi, non iudicaremur à domino.

Quinto, afflictiones sanctorum non semper sunt poenae propter certa peccata, sicut afflictiones IOB, & aliorum sanctorum. Item supplicia apostolorū et martyrum. Sed sunt singularia opera dei, quibus exercetur fides sanctorum, & ostenditur gloria dei.

Deinde etiam in ipsis poenis pij debent intelligere hunc finē, quod nō sint signa irae, sed bonae uolūtatis dei, uidelicet. quod deus uelit haec esse exercitia, p̄ quae aboleatur in nobis peccatum, & crescat nouitas spiritalis. Nec debent iudicare pij, se ideo reiectos à deo, ut Paulus ait: A domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Quid

Quid sunt indulgentiæ?

Nihil aliud quam publicarum poenarum seu satisfactionum condonationes, & relaxationes ueterum canonum. Erant autem illi canones humane traditiones, quare nihil ad remissionem culpæ aut poenarum coram deo pertinebant, nec opus est illos canones restituere, cum tantum fuerint humane traditiones.

DE ABSOLVTIONE.

Quid est absolutio?

Est certificatio de peccati remissione, & de misericordia dei erga peccatorem. Sic enim Christus ait Matth. 18. Quaecunq; solueritis super terram, erunt soluta in caelis. Et Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Potest etiam reiterari absolutio?

Imò, cum Petrus interrogaret Christum, quociens condonabo fratri? Respondit, septuagies septies. Et Paulus ait. Gal. 6. Si præoccupatus fuerit homo aliquo peccato, uos qui spirituales estis, corrigite eum in spiritu lenitatis. Et ecclesia orat quotidie, dimitte nobis debita nostra. Et Christus ait Luce 15. Gaudium est angelis dei super uno peccatore poenitentiam agente.

Recte ne nouatiani & cathari negant lapsos post baptismum consequi remissionem peccatorum?

Scelestè

Scelestes errant isti Heretici, nam multa possunt ostendi & ueteris & noui Testamenti exempla, ubi lapsi remissionem peccatorum & absolutionem à Christo & ecclesia sunt consecuti. Exemplo sunt Dauid, Manasse, Petrus. Lapsa est Galatarum ecclesia, & à Paulo ad poenitentiam reuocata, & Paulus ipse Corinthium incestum iubet recipi post poenitentiam. Dominus quoque per Ezechielē 33. ait: Vivo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Hic deus addit iusiurandum, ut conscientiae eò magis erigantur, cum audiunt non solum promissionem, sed etiam eam confirmatam iurciurando.

Sed quid de locis Epistolae ad Hebr. 6.
 Impossibile est eos qui semel illuminati. Et 10. Voluntarie peccantibus &c?

Hi loci non negant lapsos posse redire ad gratiam & beneficiū Christi. Prior enim locus agit de blasphemis & obstinatis, qui contra conscientiam persequuntur Verbum dei, & admonitionem & poenitentiam adeò aspernantur, ut securi triumphent, et sibi ualde gratulentur hanc sapientiam, quod ridere ausint. Hi non possunt renouari, interim dum sic perdurant, & Christum crucifigunt, & ludibrio habent, & non auscultant Euangelio.

Altcr

Alter locus iubet retinere gratiam & beneficium Christi, & cauere ne amittatur. Qui enim amittit beneficium Christi, reus est iudicij.

Est ne peccatum irremissibile?

Christus Matth. 12. distinctionem facit inter peccatum remissibile & irremissibile. Quicumq; dixerit uerbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit uerbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo neq; in futuro, & Io. ait: Qui scit fratrem suum peccare peccatum, non ad mortem, petat et dabitur ei uita. Est peccatū ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis.

Quod est peccatum in spiritū sanctum?

Augustinus intelligit peccatum in Spiritum sanctum, aut finalem impoenitentiam in ijs qui non accipiunt Euangelium, aut desperationem. Quia hæc peccata proprie pugnant cum gratia, & eam abijciunt. Nam cætera peccata, cum confugimus ad gratiam remittuntur. Ideo sic interpretatur Augustinus dictum Christi. Qui dixerit uerbum contra spiritū sanctum, id est, qui uerbum gratiæ quod prædicatum & confirmatum est testimonijs spiritualibus, finaliter repudiat, is habet peccatum in spiritum sanctum.

Est ne omnis lapsus post agnitam ueritatem peccatum irremissibile?

Minimè.

65

Minimè. Nam multa sunt exempla & testimo-
nia, quæ docent tales lapsus condonari posse. Ac nec
omnis persecutio Euangelij iudicari debet peccatum
irremissibile. Quia Manasses, Paulus & alij qui per-
secuti sunt uerbum dei, consecuti sunt ueniam.

Quare utraq; sententiâ retinenda est, primum,
quod omnia peccata remittantur credentibus, quia
promissio remissionis est uniuersalis. Iuxta illud: Con-
clusit omnes sub peccato, ut omnium misereatur, item,
ut omnis qui credit in illum, non pereat & c. Item, I.
Ioh. i. Ipse est propiciatio non tantum pro peccatis
nostris, sed pro peccatis totius mundi.

Secundo, tenendum est & hoc, quod sit aliquod
peccatum irremissibile, seu peccatum ad mortem. Quæ
autem habeant peccatum irremissibile, non est nostri
iudicij, satis est à posteriore iudicare, tale peccatum
non esse in ijs qui ueniunt ad pœnitentiam & fidem.
Et irremissibile peccatum, tantum ad illos transferen-
dum est, qui ad extremum perseuerarunt in incredu-
litate, & non egerunt pœnitentiam. Hi autem qui
agunt pœnitentiam, non habent peccatum irremissibile.

QVI est effectus pœnitentiæ?

Effectus seu fructus pœnitentiæ sunt tota nouitas
uitæ & morum. Nam in his qui reconciliati sunt, debet
sequi iustitia bonæ conscientie. De quo ait Ioannes,

E Facite

Facite fructus dignos poenitentiae, & de necessitate huius nouae obedientiae supra dictum est.

DE FIDE.

QVID est Fides?

Fides non tantum est notitia historiae de Christo, sed est uera fiducia cordis, quae assentitur promissioni Euangelij, praecipue autem significat fiduciam misericordiae promissae propter Christum. Nam etsi promissiones sunt multiplices, & uaria obiecta, circa quae uersatur fides, sicut sunt alia aliorum negocia & pericula, alia sunt Mosi, alia Davidis, alia Pauli negocia. Tamen hoc principale obiectum fidei est, quodque in omnibus negocijs semper est primum & praecipuum, scilicet fiducia misericordiae, qua statuit cor, se habere remissionem peccatorum, & se placere deo propter Christum.

Hac fides praere & praelucere debet in omni inuocatione, & hac crecta mens petit & expectat auxilium dei, in omnis generis tentationibus. Rursus sine hac fide seu fiducia misericordiae, nulla est inuocatio, neque uinci possunt ulla pericula, nisi enim sit in corde talis fides, opprimuntur animi dubitatione & indignatione aduersus deum, in ueris certaminibus.

Quo

QVomodo existit hæc fides
in animis?

Spiritus sanctus mouet corda per Euangelium, quod docet peccata nobis remitti propter Christum, qui factus est uictima pro nobis. Sic igitur existit hæc fides, cum audientes hanc promissionem & inuententes in Christum mediatorem, credimus propter ipsum nobis ignosci, nos placere deo, & exaudiri, nec sinimus nobis excuti hanc fiduciam. Hæc fides est ipsa uiuificatio cordis, & uincit terrores peccati & mortis, & affert firmam consolationem, sustentat nos in omnibus periculis, petit & impetrat bona à deo.

Proba, quod Fides significet fiduciam misericordiae.

Hoc tempore etiam eruditi quidam disputant, uocabulum fidei significare tantum historiae notitiam seu professionem articulorum, quæ etiam potest esse in impijs, & negant hac uoce significari fiduciam misericordiae. Tenenda sunt igitur firma argumenta, quod fides in hac propositione Fide iustificamur, significet fiduciam misericordiae.

I Paulus confert promissionem, & fidem quæ apprehendit promissionem, Rom. 4. cum ait. Ideo ex fide gratis, ut sit firma promissio, uult enim, promissionem futuram esse ociosam, si non accipiatur fide.

E ij Cum

Cum igitur fides ad promissionem tanquam obiectum correlatiue referatur, necesse est Paulum de tali fide intelligi, quæ est assensus quò assentimur promissioni. Sed hæc fides assentiens promissioni, est uere fiducia misericordiæ, non tantum notitia historiæ.

Sic etiam ad Galatas 3. ait. Vt promissio ex fide Christi detur credentibus &c.

II Rom. 5. inquit de Abraham. Non dubitauit diffidentia, sed confirmatus est fide. Hic clare loquitur de fide, quæ repugnat dubitationi & accipit remissionem. Nam de fiducia promissionis disertè ait, de promissione dei non dubitauit per diffidentiam, &c.

III Paulus loquitur de tali fide, quæ non est ociosa notitia, sed quæ agit aliquid in remissione peccatorum, & tribuit ei efficaces causas, uidelicet, quod cõsoletur & erigat animos in pauoribus, reddat pacatas conscientias, uincat peccatum & mortem. Rom. 4. Iustificati fide pacem habemus, Item Eph. 1. per quem habemus fiduciam & accessum in fide &c. Ergo necesse est intelligi fidem pro fiducia erigente animos.

Item Christus, cum ait ad mulierem peccatricem, Fides tua saluã te fecit, certe loquitur de tali fide, quæ credit et agnoscit sibi remitti peccatum, iuxta uocem Christi, remittuntur tibi peccata. Sic etiam in similibus locis, cum eodem modo loquitur ad Cananeam, & hæmorrißam, intelligit fiduciam quæ ab ipso expectabat

habat auxilium, nec erat ociosa notitia.

III Petrus in actis ait, Fide purificari corda, hoc est, habere remissionem peccatorum & pacatam conscientiam, constat autem non purificari corda illa notitia, quæ est etiam in impijs. Igitur necesse est fidem hic significare fiduciam, quæ apprehendit remissionem peccatorum.

V. In sententijs de oratione manifestum est, uocabulum fidei, nihil aliud posse significare nisi fiduciam, quæ credit sibi deum propitium esse & se exaudiri, ut Iacob. i. Si quis habet opus sapientia, petat in fide, nihil hæsitans. Sic & Christus ait: Omnia quaecunq; orantes petitis, credite quia accipietis &c.

Sic etiam in ueteri Testamento uocabulum fidei & credere, significat fiduciam misericordie, ut credidit Abraham. Itē Iosaphat 2. Paral. 20. Credite deo.

Quæ est sententia huius dicti,
Iustus fide sua uiuet?

Duas res tribuit Fidei, uidelicet iustificationem & uiuificationem, hoc est, liberationem à peccato et morte, docet quod fide sumus iusti seu accepti deo, & quod fide uiuificemur, hoc est accipiamus consolationem, qua uincitur mors æterna & apprehenditur uita æterna. Ergo in hoc quoq; dicto, fidem necesse est intelligi non pro notitia ociosa, sed pro uera fiducia misericordie, quæ impetrat remissionem peccatorum

E iij & con=

et consolatur animos ac liberat à terroribus, et ceteros reddit de uita eterna.

Quid excludenda ne est à fide
historiæ notitia?

Minimè, imo necessarium est credere omnes articulos. Sed non satis est tenere historiam, sed historia referenda est ad causam finalem, quæ est in Symbolo uidelicet, credo remissionem peccatorum. Hic enim est usus historiæ, ut credas Christum filium dei ideo esse natum in carnem, passum et resuscitatum, ut tibi contingat remissio peccatorum et uita eterna.

Quæ est professio fidei Christianæ?

Tria feruntur Symbola seu professiones articulorum fidei. Vulgatum, quod uocatur Apostolorum, Alterum Nicenum, tertium Athanasij.

Recita symbolum Apostolorum.

- 1 Credo in deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ.
 - 2 Et in Iesum Christum filium eius unicum, dominum nostrum.
 - 3 Qui conceptus est de spiritu sancto natus ex Maria uirgine.
 - 4 Passus sub Pontio Pilato, crucifixus
- us

us, mortuus & sepultus.

- 5 Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis.
- 6 Ascendit ad cœlos, sedet ad dextrā Dei patris omnipotentis.
- 7 Inde uenturus est iudicare uiuos & mortuos.
- 8 Credo in spiritum sanctum.
- 9 Sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.
- 10 Remissionem peccatorum.
- 11 Carnis resurrectionem.
- 12 Et uitam æternam, Amen.

DIC SYMBOLUM NICENVM.

Credo in unum deum, patrem omnipotentem, factorem cœli & terre, uisibilem omnium & inuisibilem.

Et in unum dominū Iesum Christum filium dei unigenitum, & ex patre natum ante omnia secula. Deum de deo, lumen de lumine, deum uerum de deo uero. Genitum non factum, consubstantialem patri, per quem omnia facta sunt. Qui

E iij

propter

propter nos homines, & propter nostrā salutem, descendit de cœlis, & incarnatus est de spiritu sancto. Ex Maria uirgine & homo factus est, crucifixus etiā pro nobis, sub Pontio Pilato passus & sepultus est, & resurrexit tertia die secundum scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris, & iterum uenturus est cum gloria iudicare uiuos & mortuos, cuius regni non erit finis.

Et in spiritum sanctum dominum & uiuificantē, qui ex patre filioq; procedit, qui cum patre & filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per prophetas. Et unam sanctam catholicam & apostolicam ecclesiam, confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, & expecto resurrectionem mortuorum, & uitam uenturi seculi AMEN.

DIC SYMBOLVM ATHANASII.

Quicumq;

75
QV Icuñq; uult saluus esse, ante omnia
opus est, ut teneat catholicam fidem.

Quam nisi quisq; integrā, inuiolatamq;
seruauerit, absq; dubio in æternum
peribit.

Fides autem catholica hæc est, ut unum
deum in trinitate, & trinitatē in unis
tate ueneremur.

Necq; confundentes personas, necq; sub
stantiam separantes.

Alia est enim persona patris, alia filij, alia
Spiritus sancti.

Sed patris & filij & spiritus sancti una est
diuinitas, æqualis gloria, coæterna
maiestas.

Qualis pater, talis filius, talis spiritus san
ctus.

Increatus pater, increatus filius, increa
tus spiritus sanctus.

Immensus pater, immensus filius, immē
sus spiritus sanctus.

Aeternus pater, æternus filius, æternus
spiritus sanctus.

Et tamē nō tres æterni, sed unus æternus.

E S Sicut

Sicut non tres increati, nec tres inmensi,
sed unus increatus & unus immensus.

Similiter omnipotens pater, omnipotens
filius, omnipotens spiritus sanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, sed
unus omnipotens.

Ita deus pater, deus filius, deus spiritus
sanctus.

Et tamen non tres dii, sed unus est deus.

Ita dominus pater, dominus filius, domi-
nus spiritus sanctus.

Et tamen non tres domini, sed unus est
dominus.

Quia sicut sigillatim unamquamque per-
sonam deum aut dominum confiteri
Christiana ueritate compellimur.

Ita tres deos aut dominos dicere, catho-
lica religione prohibemur.

Pater à nullo est factus, nec creatus, nec
genitus.

Filius à patre solo est, non factus nec
creatus, sed genitus.

Spiritus sanctus à patre & filio, non fac-
tus nec creatus nec genitus, sed pro-
cedens.

Vnus

Vnus ergo pater, non tres patres, vnus
filius, non tres filij, vnus spiritus san-
ctus, non tres spiritus sancti.

Et in hac trinitate nihil prius aut posteri-
us, nihil maius aut minus.

Sed totę tres personę, coęternę sibi sunt
& coęquales.

Ita ut per omnia, sicut iam supra dictum
est, & trinitas in unitate, & unitas in
trinitate ueneranda sit.

Qui uult ergo saluus esse, ita de trinitate
sentiatur.

Sed necessarium est ad æternā salutem,
ut incarnationem quoq; domini no-
stri Iesu Christi fideliter credat.

EST ergo fides recta, ut credamus & cō-
fiteamur, quia dominus noster Iesus
Christus dei filius, deus & homo est.

Deus est ex substantia patris ante secula
genitus, & homo est ex substantia
matris in seculo natus.

Perfectus deus, pfectus homo, ex anima
rationali & humana carne subsistens.

Aequalis patri secundum diuinitatem,
minor

minor patre secundū humanitatem.
 Qui licet deus sit & homo, non duo ta-
 men, sed unus est Christus.

Vnus autem nō conuersione diuinitatis
 in carne, sed assumptione humanita-
 tis in deo.

Vnus omnino, non confusione substan-
 tiæ, sed unitate personæ.

Nam sicut anima rationalis & caro unus
 est homo, sic deus & homo unus est
 Christus.

Qui passus est pro salute nostra, descēdit
 ad inferos, tertia die resurrexit à mor-

Ascendit ad cœlos, sedet ad (tuus.
 dexteram dei patris omnipotentis.

Inde uenturus est iudicare uiuos & mor-

Ad cuius aduentum omnes homi (tuos.
 nes resurgere habent cū corporibus

Et reddaturi sunt, de factis proprijs (suis.
 rationem.

Et qui bona egerūt ibunt in uitā æternā,
 qui uero mala, in ignem æternum.

Hæc est fides catholica, quam nisi quisq̃
 fideliter, firmiterq̃ crediderit, saluus
 esse non poterit. DE

DE DEO

QVID EST DEVS?

Deus est substantia intelligens spiritualis, aeterna, creatrix & conseruatrix omnium rerum, infinita sapientia, bonitatis, iusticiae & misericordiae.

Dic Testimonia de unitate dei.

Deuteron .6. Audi Israël, Dominus deus tuus, dominus unus est.

Esaie 44. Ego sum primus & nouissimus, & praeter me non est Deus.

Et 45. Ego sum deus, et nō est ullus praeterea etc.

I. Cor. 8. Scimus quod idolum nihil est in mundo, & non est alius deus, nisi unus & c.

Eph. 4. Unus deus & pater omnium, super omnes & per omnia.

I. Timoth. 2. Unus est deus, & unus mediator dei & hominum.

Quot sunt personae diuinitatis?

Vna est tantum diuina essentia, sed ea tribuitur tribus personis, scilicet, Patri, filio & spiritui sancto, quae sunt ὁμοουσιον, seu eiusdem substantiae, pariter immensa, coaeterna & c.

Quid

Quid hic significat persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens

Vnde probas esse tres personas?

Christus iubet baptisari omnes gentes in nomine Patris & filij & spiritus sancti. Hic nominatim recensentur tres personæ cōsubstantiales seu ὁμοούσιοι.

Item professio Symboli idem testatur, ubi fatemur nos credere in patrem, filium & spiritum sanctum,

Matthæi 3. discernuntur personæ, cum apparet spiritus sanctus specie columbæ, & auditur uox patris, quæ testatur de filio. Hic est filius meus dilectus

Item Ioh. 15. Cum uenerit paracletus, quem (& c. ego uobis mittam à patre. Hic coniunguntur tres personæ, paracletus ueniens seu missus, filius mittens, & pater.

I. Ioh. 5. Tres sunt qui perhibent testimonium, pater, filius, & spiritus sanctus. Hi tres unum sunt.

QVid est Pater?

Est prima persona diuinitatis, æterna, immensa, ingenita & à nemine existens.

Quis est Filius?

Secunda persona diuinitatis, à patre ante seculum genitus, ὁμοούσιος seu consubstantialis patri, & cœternus.

QVid significat, In principio erat Verbum.

Verbum

Verbum seu λόγος, uocatur apud Ioannē, filius
 dei, quæ est secunda persona. Est igitur sententia: In
 principio erat uerbum, id est, Filius dei erat in prin-
 cipio & ab æterno.

Quare uocatur λόγος seu uerbum?

Quia est persona loquens, quæ semper locuta est
 ab initio patribus.

Proba quod λόγος seu uerbum significet
 personam, quæ sit natura deus?

Ioannes ait de uerbo seu λόγῳ, quod fuerit in
 principio, hoc est, quod sit æternus. Iam si initio fuit
 Verbum ante conditionem omnium rerum. Ergo non
 est creatura, sed coæternus patri.

Deinde cum ait, Verbum erat apud deum, hic di-
 serte discernit personas, quod alia sit persona patris,
 alia Verbi.

Tertio ait, Et deus erat uerbū, hic clare testatur
 uerbum esse deum. Nam particula λόγος seu uerbum
 hic ponitur loco subiecti, sicut indicat græcus articu-
 lus additus, Sed particula Deus, est prædicari loco.

Postea idem Ioannes indicat de Verbo, In mundo
 erat, & mundus per ipsum factus est &c. Hæc sunt
 uerba, quæ necesse est de persona intelligi, in qua fue-
 rit diuina natura.

Sic & reliqui loci, qui dicunt per filium omnia
 condita

condita esse, testantur λόγος seu Verbum esse personam, quæ sit natura deus. Constat enim mundum nõ esse conditum per humanam naturam.

Ad Coloss. 1. Omnia per ipsum & in ipso cõdita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia consistunt per ipsum.

Item Coloss. 2. In ipso habitat plenitudo diuinitatis corporaliter.

Ad Ebræos 1. Per quem fecit & secula, qui est fulgor claritatis, & effigies substantiæ eius, ferens omnia uerbo potentiæ suæ & c.

1. Ioh. 1. Quod erat ab initio, quod audiuiimus, quod uidimus, quod manus nostræ contrectauerunt, Verbum uitæ, id annunciamus.

Ioh. 6. Quid? si uideritis filium hominis ascendentem ubi erat prius.

Iohan. 17. Glorifica me pater, gloria quã habui ante mundum apud te.

Iohan. 8. Antequam Abraham natus est, ego sum.

Iohan. 5. Sicut pater exuscitat mortuos & uiuificat, sic & filius quos uult uiuificat. Item, quicumque ille facit, hæc & filius similiter facit.

Ioh. 10. Ego uitam æternam do eis, & c.

Iohan. 15. Dicit se mittere spiritum sanctum, Cum uenerit paracletus, quem ego mittã uobis à patre. Et infra, Si abiero, non ueniet paracletus, si autẽ abiero, mittam eum ad uos. Iohan.

Iohan. 20. Thomas Christum aperte uocat Deum,
Dominus meus & deus meus.

Rom. 9. Qui est super omnia deus benedictus etc.

Quid est Spiritus sanctus?

Est persona diuina, coeterna & coessentialis pa-
tri & filio, ab utroq; procedens.

Dic testimonia, quæ probant spiritum
sanctum esse personam & natura
deum?

Supra dixi clare discerni personas, cum Christus
inquit: Baptisantes in nomine patris & filij & spiri-
tus sancti.

Sic Matthæi 3. & Luce 3. discernuntur personæ,
Patris uox loquitur de Christo. Hic est filius meus
dilectus. Hic sunt due distinctæ personæ, patris lo-
quentis, & testantis suum esse filium. Tertio seorsim
etiam spiritus S. describitur apparere peculiari specie
columbæ, quæ est neq; pater neq; filius.

Ioh. 14. Rogabo patrem, & alium paracletum
dabit uobis. Item paracletus spiritus sanctus, quem
mittet pater in nomine meo, is docebit uos omnia. Itē,
Non à semetipso loquetur, sed quæ audiet loquetur.

Ioh. 15. Cum uenerit paracletus, quem ego mittam
uobis à patre, ille testimonium perhibebit de me.

F Rom.

Rom. 8. Vos non estis in carne, sed in spiritu, si quidem spiritus dei habitat in uobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Item, si Spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis.

Hic loci clare discernunt, spiritum sanctum à patre & filio, & testantur esse spiritum patris & filij.

Ibidem, ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro &c.

1. Petri 1. De qua salute exquisiuerunt & scrutati sunt prophetae, scrutantes in quod uel quale tempus significaret in eis SPIRITVS CHRISTI, praenuncians eas quae in Christo sunt passiones &c.

Hic clare testatur, quod spiritus sanctus extiterit antequam filius dei induit carnem, & uocat eum spiritum Christi.

Item ibidem, quae nunc nunciata sunt uobis per eos qui euangelizarunt uobis spiritu sancto missa de caelo &c.

Act. 2. ex Ioele. Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hic testatur spiritum S. qui effunditur non esse personam patris, & tamen cum inquit. De spiritu meo, significat illum spiritum habere naturam diuinam.

Vnde probas, quod spiritus sanctus pariter procedat à patre & filio?

Iohan. 14. dicitur, paracletus quem mittet pater in no-

in nomine meo. Deinde ait Christus, paracletus quem ego mittam uobis à patre, hic testatur paracletum uenire seu mitti tam à filio quàm à patre.

DE CREATIONE.

Quid est creatio?

Est factura, qua deus creauit spiritus & omnes corporales naturas ex nihilo per uerbum, ad conseruandum ac sustentandum eas. Genesis 1. In principio creauit deus coelum & terram, hoc est, uniuersas creaturas. In principio, hoc est, cum nihil adhuc esset creaturarum.

Quid est creatura?

Est totum illud dei opificium, tam spirituum creatorum, quam aliarum rerum & naturarum corporalium, in hoc diuinitus factarum, ut monstrent deum esse, nec solum esse simpliciter deum, sed æternum, potentem, qui creet, gubernet & conseruet omnia. Quibus cognitis inde deus creator & conseruator glorificetur & gratiarum actiones habeat.

Quis conseruat creata?

In articulo creationis, semper intelligere debemus, perpetuam gubernationem, sustentationem & conseruationem rerum, ita quod deus non discesserit à suo opificio, sicut faber discedit à domo facta. Sed

F ij deus

deus perpetuo gubernat, sustentat & conseruat naturas rerum, quotannis fecundat terram, procreat fruges ex terra, perpetuo suppeditat animantibus uitam & motum. Act. 17. In ipso uiuimus, mouemur & sumus. Colloß. 1. Omnia in eo cōsistunt, Psal. 103. Omnia à te expectant, ut des illis escam in tempore. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis domine.

Quomodo agnoscitur deus in creaturis & naturis rerum?

Tota rerum uniuersitas est Sacramentum & Testimonium quoddam, quod sit deus, quod sit bonus iustus, sapiens. Item, motus coelestes, uices temporum, conseruatio specierum, satis clamant mundum & naturas rerum, non existere casu, sed certo consilio condita esse, regi & conseruari. Deinde humanae mentes sunt imagines diuinitatis & specula, in quibus contemplari diuinitatem debemus. Indicat & politica societas generis humani praesentiam dei. Videmus quoque homicidas & tyrannos diuinitus ad poenam rapi.

Quomodo utendum est creaturis?

Magna pietas est, creaturis sic uti, ut per eas glorificemus deum, & monstremus in his bonitatem eius ac praesentiam, & gratias ei agamus, quod qui non faciunt sunt Epicurei, imo ðtheoi.

DE

85

DE HVMANIS VIRIBVS

siue de libero arbitrio.

QUID est liberum arbitrium?

Est uoluntas cum ratione consentiens. In homine enim sunt, ratio siue mens quæ iudicat, uoluntas quæ uel obtemperat uel repugnat iudicio, & imperat inferioribus uiribus, scilicet, affectibus sensuum.

Iam queritur.

Quomodo uoluntas sit libera, quomodo possit obedire legi dei?

De hac questione iudicari nõ potest, nisi magnitudinem peccati, quod nobiscum nascitur, consideremus. Item, nisi sciamus lege dei non tantũ requiri externa ciuilia facta, sed perpetuã & perfectam totius nature obedientiam. Nam si natura hominis nõ esset corrupta peccato, haberet certiolem & clariorem de deo noticiam, non dubitaret de uoluntate dei, haberet uerum timorem, ueram fiduciam, deniq; præstaret integram obedientiam legi, hoc est, in natura essent motus omnes consentientes cum lege dei, sicut in pijs angelis. Nunc autem natura hominis oppressa morbo originis, plena est dubitationis, caliginis, errorum, neq; uere timet deum, nec uere confidit, deniq; plena est uiciosorum adfectuum.

De hac infirmitate queritur.

F iij

Quantum

Quantum possit præstare uoluntas humana?

I Respondeo, cum in natura hominis sit quidam delectus rerum, quæ sunt subiectæ rationi aut sensui, & externorum operum ciuilium, potest uoluntas humana suis uiribus sine renouatione aliquo modo externa legis opera facere. Hoc cōcedunt philosophi & sacrae literæ. Nam scriptura docet esse quandam iustitiam carnis, quædam opera legis, etiam in non renatis. Hæc libertas sæpe uincitur naturali imbecillitate, impeditur quoq; sæpe à diabolo. Nam cum natura sit plena malorum adfectuum, obtemperant homines sæpe prauis cupiditatibus, non recto iudicio, sicuti apud poëtam ait Medea:

Video meliora, proboq; deteriora sequor.

II Euangelium docet in natura horribilem corruptionem esse, quæ repugnat legi dei, hoc est, facit ne præstare integram obedientiam possimus. Hanc corruptionem autem non potest natura tollere, sicut nec mortem, imò tanta est nature cæcitas, ut eam corruptionem perspicere non possimus, ideo quoq; nō uidemus, quanta sit humanarū uirium infirmitas, quam si uere cerneremus, tum demum intelligeremus homines non posse legi dei satisfacere.

Cur igitur homines non possunt legi
dei satisfacere?

Volun-

Voluntas humana, non potest sine spiritu sancto
efficere spirituales adfectus, quos deus requirit, scilicet,
uerū timorem dei, ueram fiduciam misericordiae,
tolerantiam afflictionum, dilectionem dei & similes
motus.

De scripturas?

Ro. 8. Qui spiritu dei ducuntur, hi sunt filij dei.

Item, Si quis spiritum Christi non habet, hic non
est eius.

1. Corin. 2. Animalis homo non percipit ea quae
sunt spiritus dei.

Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spi-
ritu sancto, non potest intrare in regnum dei.

Item, Nemo potest uenire ad me, nisi pater meus
traxerit eum.

Item, erunt omnes docti à domino. Item, Sine me
nihil potestis facere. Ioh. 15.

Si sic docetur, deterrentur homines
à studio obediendi, credendi &
benefaciendi?

Tanta est peruersitas iudicij humani, ut cum of-
fenditur nobis nostra infirmitas, & promittitur au-
xilium spiritus sancti, homines segniores fiant ad stu-
dium bene operandi. Cum haec doctrina Euangelij
magis nos debeat excitare & accendere ad inuocan-
dum & petendum auxilium à deo.

F. iij

In hac

In hac lucta hortandus est animus, ut omni conatu retineat uerbum, non est dehortandus ne conetur, sed docendus quod promissio sit uniuersalis, & quod debeat promissioni credere. Nam Paulus ait: Spiritus adiuuat infirmitatē nostram. Et diuus Basilius inquit: Deus anteuertit nos, uocat, mouet, adiuuat, sed nos uiderimus ne repugnemus. Non enim debemus indulgere diffidentiae aut desidia naturali.

Potest ergo homo aliquid suis uiribus præstare?

Tametsi ingens imbecillitas est in pijs & sanctis, tamen est aliqua libertas uoluntatis, cum quidem iam adiuuetur à spiritu sancto, & agere aliquid potest in externis lapsibus cauēdis, ideo spiritus sancti auxiliū amplificari debet, & nostra diligentia acui. Sic Paulus cauere iubet, ne frustra dei gratiam acceperimus, & Christus promittit spiritum sanctum dare, non ociosis, non aspernantibus, non repugnātibus, sed penitentibus, Luce II. Et deus auget dona in his qui recte utuntur, ut docet similitudo de negociantibus.

Quid autem sentis de opinione Manicheorum?

Non probo deliramenta Manicheorū, qui prorsus nullam actionē uoluntati tribuunt, ne quidem adiuuante spiritu sancto, quasi nihil intersit inter statuā & uolun-

Et uoluntatem. Ecclesiasticus ait: Deus reliquit hominem in manu consilij sui. Hic dico uoluntatem in pijs actionibus et conatibus, non esse ociosam, sed tamen adiuuandam esse spiritu sancto, ita fit uerius libera.

Diuus Hieron. duo dicta tradidit, quorum alterum interpretatur alterum.

Sunt autem hæc: Anathema sit, qui dixerit deum impossibilem præcepisse, et rursus, Qui dixerit nos posse mandata dei implere sine gratia dei, anathema sit.

De diuisione liberi arbitrii.

Quidam diuidunt liberum arbitrium, in lib. arb. ante lapsum et post lapsum.

Quid liberum arbitrium ante lapsum?

Fuit plenaria libertas apprehendendi tam bona quam mala, tam seruandi præcepta dei, quam non seruandi, pro libera uoluntate in creatione indita diuinitus. Sic Eccles. 15. Apposuit tibi aquam et ignem, ad quod uolueris porrige manum tuam. Illud liberum arbitrium fuit ante lapsum hominis tale, quale adhuc hodie sancti angeli habent. Nunc propter peccatum adempta est libertas apprehendendi bona spiritualia. Iuxta illud, animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus. Adam ex illa libertate, et bene et male agere potuit, amare deum et odisse. Ita et angeli, qui cum malum apprehenderent lapsi fuerunt.

F S Quid

Quid est liberū arbitrium post lapsum?

In natura corrupta, superest aliquod iudicium legis, intelligens quæ sint facienda, quæ tamē uoluntas efficere non potest, nisi accesserit spiritus sanctus, & iuuerit uoluntatē & conatus nostros. In externis, est uoluntas efficax rerum externarum sine renouatione spiritus, quæ tamen à diabolo impediri potest.

Quid ergo relinquitur nostro arbitrio in rebus spiritualibus?

Iudicium quoddam faciendorum, quæ est lex nature, uoluntas, conatus, studium, cursus, cogitatio, quæ omnia nihil sunt, nisi accesserit spiritus sanctus. Quare & apostolus ubiq; precatur ecclesijs, ad quas scribit, ut deus quod cœpit in illis, bonum perficiat.

DE PRAEDESTINATIONE.

Quid est prædestinatio?

Est certa dei præordinatio, qua eueniunt omnia, cum interna, tum externa opera & cogitationes, in omnibus creaturis, iuxta decretum uoluntatis suæ.

Electio est, qua elegit nos deus in ipso antequam iacerentur fundamēta mundi, ut essemus irreprehensibiles coram illo per charitatem, ut adoptaret nos in filios per Iesum Christum in sese, iuxta beneplacitum uoluntatis suæ. Eph. I. & Matthæi 10. Nonne duo passeret & c.

Vnde

Vnde auspicanda est prædestinatio?

Non à lege, neq; à ratione, sed ab Euangelio, quæ est uniuersalis pmissio. Si quis extra Euangelium causam querit electionis, is nõ potest nõ errare. Deinde si quis ex uniuersali promissione particularem uelit efficere, is reddet simpliciter incertam promissionem & tollet fidem. Quare ex uniuersali promissione iudicanda est Prædestinatio, id ubi fit, nulla restabit amplius occasio excrucianti animũ ulli particularitate.

Quot sunt partes prædestinationis?

Duæ, Alligationis & condicionis.

Alligatio est necessitas presentium, ut si quid prouidentia presens esse uidetur, id necesse est esse, tamen si nullam habeat nature necessitatem, ut omnes homines mortales esse necesse est, sic deo prouidente.

Conditio, ut si Adam ederet de pomo morietur. Si Israël ambulauerit in uia domini, & seruauerit præcepta eius seruabitur. Si susceperis Euangelium, & illi credendo ad finem usq; uitæ tuæ adhæseris, seruaberis, si uero nõ susceperis damnaberis. Sic August. Prædestinauit deus hominem, ut sibi esset obediens, & à gustu uetiti pomi abstineret, et in uita permaneret, sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret. Prædestinati enim sumus sub conditiõe, ut si susceperimus Verbum, erimus filij dei, si non, damnabimur. 2. Timoth. 2. ait Paulus. Si quis expurgarit seipsum ab his,

ab his, scilicet impijs doctrinis, erit uas in honorem sanctificatum, accommodatum usibus domini, ad omne opus bonum preparatum.

Da locos scripturæ qui ostendunt promissionem esse uniuersalem?

Paulus Rom. 3. Iustitia dei per fidem Iesu Christi, quæ est in omnes & super omnes.

Et Ro. 10. Idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant eum.

Item, Deus uult omnes homines saluos fieri, Deus non uult mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.

Matth. 11. Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, ego reficiam uos.

Ioan. 3. Ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam.

Item, apud deum non est personarum acceptio. His sententijs erigendæ sunt conscientie contra naturalem diffidentiam & dubitationem. Quia uero malum ex nobis est, cauendum est ne uolentes indulgeamus naturali diffidentie, ac repugnemus promissioni sed resipiscentes credamus promissioni.

DE DISCRIMINE VETERIS & NOUI TESTAMENTI.

Quod

QVod est discrimen ueteris & Noui Testamenti?

Vetus Testamentum proprie fuit Lex & tota politia Mosi, quæ habuit promissiones, datas populo Israël de regno & politia corporali.

Nouum Testamentum, est non ministerium legis, sed Euangelij, uidelicet pactum de regno Christi spiritali & æterno, & habet promissionem iustificationis & uitæ æternæ, donandæ propter Christum.

Quare illud uocatur uetus, hoc autem Nouum Testamentum?

Non propter ordinem & successionē temporum, quasi nouum testamentum nō pertinuerit ad patres, sed propter discrimen ministerij & promissionum. Quia uetus Testamentum erat ministerium legis & obseruatio rituum leuiticorum, & illius politie populi Israël, & habebat promissiones de illo regno.

Sed noui Testamenti aliud est ministerium, alia promissio, uidelicet rerum æternarum, nec consistit in externis obseruationibus, sed requirit cultus spiritalis, hoc est, ueros motus cordis.

Desijt ne uetus Testamentum?

Etsi lex Mosi & illa politia ad certum tempus constituta, iam cessauit, postquam Christus exhibitus est, nec opus est obseruatione illorum rituum & politie

litie Mosaice. Tamen quia doctrina legis moralis scripta est in natura, & communis est omnium hominum, eatenus pertinent ad uetus testamentum, qui tantum habent noticiam legis, nec habent noticiam Euangelij, neq; sunt renouati à spiritu sancto.

Econtra, Nouum testamentum, id est, promissio remissionis peccatorum et renouationis per spiritum sanctum, non tantum est unius temporis, sed omnium etatum, sicut & patribus facta est promissio de Christo.

Quid significant apud Paulum hæc uocabula, litera & spiritus?

Per literam intelligit omnes cogitationes & obseruationes, & ut uocant bonas intentiones seu conatus rationis, sine spiritu sancto, hoc est, sine uero timore & uera fiducia Christi.

Per spiritum intelligit motus spirituales, quos spiritus sanctus excitat in cordibus nostris. Est igitur Lex litera, quando imitamur eam bonis intentionibus aut externis moribus sine spiritu sancto, hoc est, sine uero timore, & sine uera fiducia. Est & Euangelium litera, cum non apprehenditur spiritu, hoc est, cum non uere timemus, nec uere credimus deo.

Porro, lex administratio mortis est, quia non promittit remissionem peccatorum gratis, nec adfert spiritum sanctum. Euangelium uero est administratio spiritus & uitæ, quia promittit remissionem peccatorum

torum gratis, & donat spiritum sanctum & uitam eternam. Repudianda igitur est Origenis interpretatio, qui uocat literam grammaticum sensum, spiritum uero allegoriam.

DE ABROGATIONE LEGIS.

QVid est abrogatio Legis?

Est abolitio execrationis seu maledictionis legis per Christum facta, ita quod nunc omnes qui credunt in Christum liberati sunt à iure legis accusantis perpetuo conscientiam, & damnantis illam coram deo, propter imperfectam obedientiam. Galat. 3. Christus nos redemit à maledictione legis, dum pro nobis factus est maledictum &c. Et Rom. 8. Nulla nunc condemnatio ijs, qui insiti sunt Christo &c.

Sunt ne & impij liberati à lege?

Minimè, Nam Paulus ait: Lex iniustis est posita. Hoc est, incredulis & illis, qui nondum sunt sub gratia, uel qui nondum fide apprehenderunt Christum, neq; acceperunt spiritum sanctum, à quo reguntur. In his non minus lex adhuc hodie exercet suum officium accusando, & condemnando illorum conscientias, quam olim sub Mose. Nam lex pædagogus noster est usq; ad Christum.

Quæ

Quæ sunt causæ abrogatæ legis?

I Promissio dei, quia deus promisit hanc legis abrogationem in Christo futuram. Hieremie. 31. Feriam domui Israël fœdus nouum. Non secundum pactum, quod pepigi cum patribus uestris.

II Infirmitas nostra, occasionem abrogandæ legis præbuit. Act. 15. Quod nec patres nostri, nec nos potare potuimus.

Est ergo tota lex abrogata?

Tota lex est abrogata credenti, uidelicet, ut lex non habeat ius accusandi aut condemnandi eum. Habet enim aliud quò iustificatur, quam legem.

Quare igitur non licet omittere Decalogum?

Respondeo, Euangelium affert spirituales & eternam uitam, ideo retinet eam partem legis, quæ docet qualis sit illa noua uita, et consentit cū lege natura, quæ est ipsa noticia decalogi. Quare decalogus non sic intelligatur esse abrogatus, ut iam non debeat fieri, sicut ceteræ partes legis, uidelicet, cæremoniæ & iudicialia Mosi omittuntur, quæ sunt tantum externæ ordinationes, pertinentes ad uitam corporalẽ.

Sed in ijs qui iustificantur, & accipiunt spiritum sanctum, iam inchoatur noua obedientia spiritualis, quæ requiritur in decalogo seu lege morali.

DE

DE LIBERTATE CHRIS- tiana, qui est abrogatæ legis effectus.

QVid est libertas Christiana?

Est libera assertio in spiritali regno per Iesum Christum, qua sumus liberi à seruitute ac ab execratione legali, à iure peccati et mortis, adeoq; ab omni externa obseruatione in negotio iustificationis coram deo, quæ gratuito datur credentibus propter Christū. Vel breuius sic, est doctrina indicans in quibus rebus proprie sit Christiana iustitia, & quid de ceremonijs sentiendum sit. De quibus omnibus ætatibus, infinitæ extiterunt disputationes.

Quot sunt gradus libertatis Christianæ?

Quatuor? Primus, quod non propter legem, sed gratis propter Christum donantur remiss. peccatorū & imputatio iustitiæ. Hic gradus est præcipuus, nihil pertinens ad ciuilem uitam, sed tantum ad certamē conscientie in iudicio dei, in quo opus est hac consolatione. De hoc gradu ait Christus, Ioan. 8. Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis.

Secundus, est donatio spiritus sancti, quò credentes iustificātur & reguntur, ac defenduntur aduersus seruitiā diaboli. De hoc Paulus 2. Cor. 3. Vbi spiritus domini, ibi libertas.

G Tertius,

Tertius, quod Euangeliū liberat nos à cæremo-
nijs et iudicialibus legibus Mosi. Hic gradus pertinet
aliquo modo ad uitam exteriorem, sed habet causam
in superioribus. Euangelium enim non requirit leui-
ticas cæremonias, quia docet nos gratis consequi re-
missionem peccatorum, & iustos pronuciari per
misericordiam propter Christum, non propter ullos
cultus aut nostra opera.

Quartus docet quid sit sentiendum de Ecclesiasti-
cis cæremonijs, quas Episcopi aut alij homines institue-
runt. Cum enim in hac uita opus sit certis ritibus, lo-
cis ac temporibus, permittit Euangelium in ecclesia
fieri ordinationes, hoc fine, ut omnia in ecclesia or-
dine & sine tumultu gerantur. Ideo constituuntur
certi dies, ut sciat populus quando conuenire debeat,
ad audiendum Verbum. Hæ traditiones tollerandæ
sunt, sed non est quærenda in illis iustificatio.

Ad quid prodest hæc doctrina de
libertate Christiana?

Ad multa, si enim hæc doctrina non extet in ec-
clesia, sequuntur multa incommoda.

PRIMUM obscuratur iustitia fidei, cum scilicet
transfertur beneficium Christi in traditiones, hoc est,
cum homines putant se mereri remissionem peccato-
rum, & se iustos pronuciari propter tales obserua-
tiones, ex qua persuasione ruunt cōscientiæ in despe-
rationem,

uationem, & amittunt ueram fidei & Christi notitiā.

Secundum, ineruditi fingunt tales obseruationes externas esse ueros cultus & uerā perfectionem, cum tamen perfectio sint, timor, fides, dilectio, & operatio uocationis.

Tercium, scinditur ecclesiarum concordia, ut factum est de Paschate.

Quartum, si conscientie putent hos ritus esse necessarios, nunquam acquiescent. Quis enim unquam obseruauit omnes traditiones humanas, quarum erant tot summæ, tot libri, ut uix dinumerari possent.

Sed inquis, obedientia necessaria est, etiā

si potestas abutitur suo iure. Ait enim

Christus: Super cathedram Moysi

sedent scribæ & c. quæcunq;

dixerint facite.

In his quæ sunt iuris diuini conscientia necessario debet obedire pastoribus. Iuxta illud: Qui uos audit, me audit. In traditionibus uero ecclesiasticis debet ea tenus obedire, ut scandala caueat, & ne quærat in eis iustificatio, aut addatur opinio necessitatis. Cum autem præcipiuntur aut traduntur impia, tunc regula tenenda est apostolorum. Oportet deo magis obedire quàm hominibus.

G ij Sed

Sed quid de cæremonijs à Christo institutis?

Hæ obseruari debent, quia habent mandatum dei. Et tamen Euangelica libertas docet, quod cæremonijs non iustificemur sine fide, item quod necessitas excuset nos, si impediamur, quò minus uti illis cæremonijs possimus, ut si in aliquo casu nō posset alicui contingere baptismus, is si uere crederet in Christum, tamen sine cæremonia saluus fieret.

DE CONSILIIS.

Sunt ne consilia quoq; in Euangelio à Christo tradita?

Quidam finxerunt in Euangelio esse consilia, de non uindicando, de paupertate, uirginitate, castitate. Deinde dixerunt, ea opera perfectionem esse. Sed hæc sunt plena errorum & superstitionum. Vna enim est Lex dei, quæ nihil nisi præcepta continet, & Christi prolixa contio, Matth. 5. nihil aliud est, quam legis interpretatio. Christus enim id agit, ut ostendat in lege requiri perfectam obedientiam. Quare cum odia, concupiscentiam, cupiditatem uindictæ prohibet, non adfert noua quædam consilia, sed ipsam legem dei interpretatur & præcepta tradit. Addit & poenam æternam: Qui irascitur (inquit) fratri suo, reus erit iudicij. Item, Omnis qui uidet mulierem, ad concupiscendam eam, iam inuolutus est in corde suo.

DE

DE VINDICTA.

QVid præcipit de Vindicta?

Prohibet uindictam priuatam, hoc est, cupiditatem uindictæ, & eam uindictam quæ fit sine autoritate magistratus, nõ tollit publicam uindictam, quæ exercetur per Magistratum. Per Euangelium enim non aboletur Magistratus, sed multo magis confirmatur, Rom. .13. Reijcienda est igitur hæc sediciosa opinio, quæ docet consilium esse de uindicta. Et prudenter tenendum discrimen publicæ & priuatae uindictæ. Ait enim dominus: Mihi uindictam, & ego retribuam.

Sed quid de hoc dicto: Vim ui repellere licet?

Euangelium non pugnat cum hoc dicto. Nam vim ui repellere, iuris naturæ est, si modo recte intelligatur, debet enim ad publicam uindictam, hoc est, ad officium magistratus accommodari. Sic magistratus vim ui depellit, cum latrocinia armis & gladio depellit. Quorum enim opus esset magistratibus, si singuli priuatim uindictam exerceremus?

DE PAUPER TATE.

QVid præcipit de paupertate?

Euangelium neq; præcipit, neq; consulit discede

G iij rc à

re à facultatibus, aut res in commune conferre, imò
approbat politicas ordinationes, diuisionem rerū &
proprietaem. Ceterum Euangelium præcipit libera-
liter iuuare egentes, & præmia ingentia corporalis
& spiritualia pro hac liberalitate pollicetur, sicut
Christus ait: Date & dabitur uobis. Et 2. Corint. 9.
Qui parce seminat, parce & metet, & qui seminat
in benedictione & c. Salomon prouerb. 5. pulchre de-
pinxit bonam partem Oeconomiae. Bibe aquam (in-
quit) de tuis fontibus, & fontes tui foras deriuentur,
& ripæ effluant in plateas. At tu dominus esto horū
solus, non alieni tecum, & c.

Vult Salomon, ut quisq; ex fructibus sui fundi
aut fortunis suis largiatur egentibus, sed ita ut fun-
dum retineat, ne redigatur ad mendicitatem. Sic Pau-
lus iubet largiri, ne egeamus ipsi, neue ignaui nostra
liberalitate abutantur. Breuiter, Proprietatem rerum
confirmant multa testimonia, licet enim habere diui-
tias, ut testantur, Christus & Paulus.

Quid est paupertas?

Paupertas non est mendicitas, Hæc enim in ocio-
sis & robustis peccatum est, 2. Thessal. 3. Qui non
laborat, non manducet. Sed paupertas Euangelica
est spiritualis, hoc est, tenere facultates, quæ dei bene-
ficio contingunt nobis, sine auaritia, sine superbia .i.
sine fiducia opum, sine impietate, hoc est, cum peri-
clitamur

elitamur in confessione Euangelij, ut opes amittere
malimus, quam abijcere Euangelium. Sic in summis
opibus pauperes spiritu fuerunt, Abraham, Iob, Da-
uid & multi alij. Complectitur paupertas patientiã,
cum scilicet eripiuntur, aut aliquo casu pereunt opes
ne tunc irascamur deo, aut aliquid contra dei man-
datum faciamus, sed propter deum æquo animo fera-
mus hanc iniuriam aut casum.

Quotuplex est desertio facultatum?

Duplex, Altera fit nostra electione sine manda-
to dei, & sine uocatione. Hæc desertio non est cultus
dei, Matth. 15. Frustra me colunt mandatis hominũ.
Altera est quæ habet mandatum dei & uocationem,
ut cum tyranni cogunt aut facultates amittere, aut
ab Euangelio discedere, aut deficere. Hanc laudat
Christus: Qui reliquerit (inquit) agrum, domũ & c.
propter Euangelium, hoc est, propter confessionem
Euangelij, centuplum recipiet & c. Marci 10. Breui-
ter, sicut Christus non laudat eos, qui deserunt con-
iugem & liberos, aut qui sibi ipsis uitam eripiunt, ita
non laudat deserentes patrimonia, sine mandato dei.

DE CASTITATE.

QVid præcipit de castitate?

G iij Euange-

Euangelium non solum præcipit castitatem uirginum, sed etiam coniugum. Nam & coniugium est diuina ordinatio, & omnes qui non continent, mandatum habent ut coniugio utantur. i. Cor. 7. Propter fornicationem unusquisq; habeat uxorem suam.

Quid est castitas?

Castitas non tantum est uirginitas, sed etiam coniugum moderata consuetudo. Sic Ebraeos. 13. Honorabile connubium apud omnes, et thorus immaculatus. Fornicatores autem & adulteros iudicabit dominus.

Tamen Paulus ait, de uirginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do.

Paulus non sentit aliquos magis mereri iustificationem propter uirginitatem, quam propter coniugium. Vtriq; enim & coniuges & uirgines statuere debent, se per misericordiam dei, iustos esse & acceptos propter Christum, non propter dignitatem coniugij aut uirginitatis.

Quid igitur Monachi extollunt & præferunt cœlibatum?

Semper fuere fanatici spiritus, qui negarunt cœnium concessum Christianis, ut Tacianus, Hierax. Etsi monachi nolunt uideri damnare coniugium, tamen

men ualde deformant, somniant enim se magis mereri remissionem peccatorum & iustificationem suo coelibatu, quam reliquos homines. Deinde fingunt illum coelibatum perfectionem esse Euangelicam, in quo uehementer errant. Fuerunt enim perfectiores multi coniuges, Abraham, Isaac, Iacob, Dauid & c. quam pleraeq; uirgines. Non est coelibatus perfectio, sed perfectio Euangelica est, agnoscere humanam imbecillitatem, perterrefieri & contra fide erigi. In talibus exercitijs uersatur perfectio Euangelica, si qua est sic uocanda.

Cur ergo laudat & suadet Paulus uirginitatem & coelibatum?

Propter politicum finem, scilicet, ut expeditiores simus ad discendum, docendum, & obeunda ministeria ecclesiastica. Sic Christus laudat coelibes, cum ait Matth. 19. Sunt & Eunuchi, qui se castrauerunt propter Euangelium, hoc est, discendi & docendi causa. Nam uerum est quod Paulus ait: Coelebs curat ea quae sunt domini, ut domino placeat. Explorent igitur coelibes suas uires, & studeant, ut pure uiuant, caueant ocium & luxum, & adhibeant abstinentiam, & animus sit intentus studijs. Qui uero ruunt in libidines contra praecipitum dei, sciunt se deo poenas daturos esse. Fornicatores enim & adulteri, non intrabunt in re-

G S gnus

gnum dei. Sæpe istorum hominum causa plectitur
uniuersa respublica, sicut testatur Sodomorum histo-
ria, & diluuium. Item, Deus inquit se Chananeos de-
leturum esse, propter uagas libidines. Paulus quoq;
ait, libidinum poenas esse cæcitatem & amentiam.
Ro. I. Et carnalem securitatem, Eph. 4. & Oseas ait:
Fornicatio, uinũ & ebrietas auferunt cor. Sunt ergo
isti fucati cœlibes scandalo multis, & autores turpis
exempli.

DE ECCLESIA.

QVid est Ecclesia?

Est congregatio omnium illorũ qui profitentur
Euangelium, & nõ sunt excommunicati, in qua sunt
promiscue, boni & mali, sicut parabola de uerricu-
lo in mari iacto docet, Matth. 13. Hinc etiam in scri-
pturis describuntur duo corpora ecclesiæ, alterum
corpus ueræ ecclesiæ, alterum hypocriticæ ecclesiæ.

Quando incoepit ecclesia?

Certum est ecclesiam tempore Adæ coepisse, &
post Adam apud omnes Euangelij professores, in hũc
usq; diem stetisse, & adhuc stare apud eos, qui illud
profitentur.

QVotuplex est ecclesia?

Duplex, Hypocritica & uera.

Quæ

Quæ est hypocritis ecclesia?

Est quæ gerit bellū cum uera ecclesia, sicut Iudæi persequerantur prophetas, deinde Christum. Hanc uocat Dauid ecclesiam malignantium. Et Esaias describit eam his uerbis ca. 29. Appropinquat mihi populus ore suo, & labijs me honorat. Ceterum cor eorum longe abest à me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum. Hæc ecclesia exposita est oculis, quia omnia illius opera, omnes cultus, quò credit se deū colere externus est, species & larua est puræ ecclesie, humanis traditionibus, loco sincere doctrine, ore & labijs tantū, sine adfectibus cordis deum colens.

Quæ est uera ecclesia?

Est congregatio iustorū qui uere credunt Christo & sanctificantur spiritu Christi. De hac Paulus 1. Timoth. 3. Ecclesia est columna & sedes ueritatis. Hæc dicitur catholica, quia non est humana aliqua politia, uni loco aut certis ceremonijs humanis alligata, sed est spiritalis coetus piorum, qui passim in mundo dispersi sunt, & tamen omnibus temporibus de doctrina Euangelij conueniunt.

Hanc describit Paulus his uerbis, Eph. 5. Christus dilexit ecclesiam, adeò, ut seipsum exponeret pro illa, ut eam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per Verbum, ut exhiberet eam sibi ipsi gloriosam, non habentem

habentem maculam aut rugam, & ut esset sancta atque irreprehensibilis. Hæc ecclesia non est exposita oculis, sed creditur, iuxta articulum Symboli. Credo sanctam ecclesiam catholicam, sanctorum communionem. Haber autem certas notas, quibus agnoscitur, nempe purum uerbum dei, & legitimum usum Sacramentorum, & claves quibus utitur in ministerio uerbi & Sacramentorum.

Quid uero sentiendum de excommunicatis?

Excommunicati, pars ecclesiæ esse desierunt. Iuxta illud Matth. 18. Quod si ecclesiam non audierit, sit tibi uelut ethnicus & publicanus.

Quod est discrimen inter ecclesiam Hypocriticam & ueram?

Quantum interest inter ueritatem & simulationem, inter speciem ueri & res ipsas, inter fucum & natium colorem. Tantum interest inter ueram & hypocriticam ecclesiam. Certum est enim hypocritas habere idem euangeliū & eadē sacramen. Sed his non sunt contenti, uerum adfingunt humanas traditiones quas conferunt cum Euangelio, adæquant, sæpe ultra extollunt, non uere suscipiunt Euangelium. Hi corde non credunt neque adherent, sed tempore procellarum recedunt, neque subsistere possunt. Est & apud hypocritas

eritas impurus Sacramentorū usus, aliud caput quam
 Christus, à quo petunt suam iustitiam, sanctificatio-
 nem, sustentationem. Spiritu sancto utuntur, non ali-
 ter atq; pallio, quò oppalliant & tegunt impuram
 suam doctrinam, quæ dissipat & perturbat conscien-
 tias, id quòd sanè spiritus sancti opus nō est, qui con-
 gregat conscientias & consolatur. Breuiter: Hypo-
 critica ecclesia larua est, externa species est, fucus est,
 pretextus est, imprudens tamen emula, & sine sci-
 entia uerae ecclesiae.

DE POTESTATE ECCLE- SIASTICA.

QVid est clavis seu potestas
 Ecclesiastica?

Est quæ consistit in docendo Euangelio, admini-
 stratione Sacramentorum, & in excommunicandis
 illis, qui publicis criminibus sunt obnoxij, ijsq; rursus
 absoluendis, ubi petunt absolutionem.

Vel est œconomica quædam administratio, quæ
 constat nō ui corporali, sed tantum uerbo. Regnum
 enim Christi spirituale est, quod non regitur gladio,
 armis & alijs rebus, ad ciuile regnum pertinentibus.
 Christus enim huius ecclesiasticæ potestatis autor, et
 institutor omnem ciuilem administrationem, & à se,
 & à

Et à suis discipulis transtulit ad principes mundi. A se, quia noluit se eligi in regem, sed aufugit, Ab apostolis, dum inquit, Principes gentium dominantur eis, uos autem non sic.

Quotuplex est potestas ecclesiastica?

Duplex. Ordinis & iurisdictionis.

Quæ est potestas ordinis?

Est mandatum docendi Euangelium & annuntiandi remissionem peccatorum, & impertiendi sacramenta singulis aut pluribus. Hic non licet comminisci nouã doctrinam, sed proponenda est doctrinã à Christo tradita. Quemadmodũ præcipit Mat. ult. Docetes eos seruare omnia quæcunq; mandauit uobis. Et Paulus Galat. 1. Si angelus de cælo aliud docuerit quàm nos docuimus, anathema sit.

Quæ est potestas iurisdictionis?

Est potestas excommunicandi obnoxios publicis criminibus, & rursus eos absoluendi, si conuersi peccant absolutionem. Hæc potestas non debet esse tyrannica, sed sicut Christus docuit Matth. 18. Si ecclesiam non audierit, sit tibi uelut ethnicus. Et Paulus, 2. Cor. 1. Non dominamur fidei uestre, sed adiutores sumus gaudij uestri.

**Quid differunt potestas ecclesiastica
& politica?**

Potestas

Potestas politica siue civilis fert leges de de-
fensione corporum, de distinctione dominiorum, de
contractibus, de criminibus, & cohercet homines uē
corporali. Contra, potestas ecclesiastica impertit res
aeternas & spirituales, hoc est, habet doctrinam coe-
lestem, & cohercet homines uerbo. Quare non im-
probat neq; abolet potestatē civilem, imò approbat
eam, & sanctorum corpora ei subiicit.

Quando accepit ecclesia clauēs?

Quando Christus dixit Petro, Matth. 16. Tibi
dabo clauēs regni coelorum. Et Matth. 18. Quaecunq;
ligaueritis super terrā, erunt ligata & in caelis & c.
Et Ioan. 20 Accipite spiritum sanctum, quorum re-
miseritis peccata & c.

**Valet ne ministerium malorum
ministerorum?**

Imò ualet, Nam uerbum & sacramentū non sunt
ministri, sed Christi, quæ si rite administrantur, mi-
nistri malicia nihil nobis oberit. Et uulgo dicitur:

Vim sacramenti, non mutat uita ministri.

Sacramentorum administratio non est irrita, etiā
si mores ministerorum sint uiciosi. Hoc tamen intelli-
gendum est de malis, non de aperte blasphemis, ut Iu-
dæis aut Turcis, quibus ecclesia nullum ministerium
mandauit.

Debetur

Debetur ne ministris ecclesiarum obedientia?

Sicut uerbo dei, ita ministris uerbum dei docentibus, quod ad ministerium attinet, debetur obedientia, sicut precipit scriptura: Qui uos audit, me audit, Luce 10. Quicquid dixerint facite, Matth. 23. Item, Obedite prepositis uestris.

Hæ sententiæ loquuntur de ministerio, & requirunt obedientiam debitam ipsi Euangelio, non constituunt autem regnum doctoribus extra Euangelium. Deinde debetur eis quoque obedientia in iurisdictione, quam habent iuxta Euangelium, uidelicet, in cognitione criminum, audiendis testibus, in legitima excommunicatione &c.

Quid uero in cæremonijs condendis, nunquid & in his debetur pastoribus obedientia?

Imò, Nam pastores habent auctoritatem ordinandi cæremonias hoc fine, ut ordine gerantur res in publico ecclesiæ cœtu, sicut Paulus ordinat, ut mulieres tegant capita, & ecclesia initio diem dominicum & alios quosdam dies festos constituit, ut certa essent docendi tempora. Sed hæ ordinationes non debent superstitiose intelligi, non enim sunt iustitiæ seu cultus necessarij ad iustitiam, sed sunt re ipsa res & diæphoræ, quæ extra scandali casum omitti possunt sine peccato.

peccato. His itaq; traditionibus debetur obedientia,
quod ad casum scandali attinet, extra casum scanda-
li conscientiae sunt liberae.

DE SCANDALO.

QVid est scandalum?

Est offensio, qua alterius animus perturbatur,
hoc est, uel deterretur, uel incitatur ad imitationem.
Vel, est offensio seu deprauatio, doctrinae & uitae, seu
fidei, & charitatis.

Quotuplex est scandalum?

Duplex, Acceptum & datum.

Quid est scandalum acceptum?

Est cū uel recta doctrina uel necessario facto pha-
risaei & hypocritae offenduntur, & concipiunt odia
Euangelij et piorum. Vt pharisaei oderant Euangeliū
& Euangelij doctores. Hoc pharisaicum scandalum
non est uitandum, excusat enim nos mandatum dei.
Sed praestandum est, ut doctrina sit uera, certa et uti-
lis ecclesiae. Grauiſſimum enim peccatū est, ecclesiam
dei perturbare malis, incertis & inutilibus disputa-
tionibus.

Da exempla?

Pharisaei & scribe offendebantur, cum sanaret
Christus aegros in sabbato, cum discipuli non lauane

H manus,

manus, cum uellunt spicas. Sic nostri hypocritæ offeruntur, dum uident quod non amplius permittimus consecrare aquam, sal, cereos, herbas &c. Hic mandatum dei excusat pios, habent enim mandatum dei de sana ac recta doctrina, Item de necessarijs operibus, quibus iuuatur proximus. Huic obediendum est simpliciter, neq; curandi sunt homines hypocritæ. Iuxta illud: Oportet deo magis obedire, q̄ hominibus.

Quid est scandalum datum?

Est impia doctrina aut malum exemplum, quod nocet alijs, siue quia imitantur, siue quia deterrentur homines ab Euangelio. Huius generis scandala sunt omnia impia dogmata, traditiones humanæ, quæ sine peccato non possunt obseruari. Horum scandalorum autoribus minatur Christus, Matth. 18. Ve homini, per quem scandalum uenit. Sunt igitur hæc scandala summa uigilantia cauenda, ne uel autores, uel suffragatores impie doctrinæ simus, nec imitatores impiorum cultuum.

Quid autem agendum est in rebus indifferentibus?

Hic tenenda est regula Pauli, de usu libertatis. Sic enim præcipit doctus, Rom. 14. Infirmum in fide suscipite. Item, Omnia fiant ad ædificationem. Non enim utendum est libertate apud illos, qui nondum audierunt

audierunt Euangelium, aut apud fratres nondum satis
confirmatos. Sed sequendum est exemplum Pauli.
Factus sum (inquit) infirmus infirmis. Item, si esca of-
fendit fratrem, nunquam manducabo carnem. Vbi
autem iam inclaruit Euangelium, & mediocriter cō-
firmata est ecclesia, non est acerba obseruatio inuti-
lium traditionum requirenda. Paulus enim, ut osten-
deret exemplum libertatis, noluit circumcidere Titū.
Et Christus excusat apostolos, uiolantes traditiones
seniorum. Sinite eos ait, cæci sunt & duces cæcorum.

Quæ sunt cauenda in ecclesijs, ne
suboriantur scandala?

Hec tria, Primum, ne impia aut incerta aut in-
utilia doceamus.

Secundū, cum certa doceamus, ne ita confuse tra-
damus, ut auditores in tanta confusione malas con-
cipiant opiniones.

Hic maximè adhibenda est diligentia, ut omnia
sine sophistica explicentur, aptè, propriè, disertè &
distinctè. Ideo Paulus uult Episcopū esse didacticum,
ut aptè & propriè doceat. Et Christus uult scribanz
in regno cœlorū similem esse bono patrifamilias, quē
prudenter eligat & proferat de thesauro suo in do-
cendo noua & uetera. Nisi enim hanc prudentiam ad-
hibeant doctores, perturbantur conscientie, & ob-
repunt animis prauæ opiniones, nocituræ religioni

H ij & moris

et moribus, et oriuntur tumultus et pleraque alia
scandala.

Tertium, ne facile mutemus usitatos mores, qui
tolerari possunt, publicorum enim morum uiolatio,
facile excitat magnos tumultus.

Item, ne nostra exempla alijs noceant et negli-
gentiores reddant, neue præbeamus occasionem dissi-
dijs aut factionibus, sine necessaria causa. Si quis enim
hoc modo traditiones uiolat, peccat.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

Est promissionis diuinæ signum à deo institutum.
Constat autem elemento et uerbo, ut extet memoria
promissionis.

Quot sunt Sacramenta?

Tria, Baptismus, coena domini et absolutio. Hæc
habent præcipuam promissionem in Euangelio, de re-
missione peccatorum.

Sunt ne alia sacramenta?

Si sacramenta uocamus opera, quib. additæ sunt
promissiones diuinæ, tunc multa possunt numerari sa-
cramenta, ut oratio erit sacramentum. Est enim quod-
dam opus nostrum, et magnificas habet promissiones.
Ioan. 16. Quicquid petieritis patrem in nomine meo,
dabit

dabit uobis. Sic afflictiones & eleemosynæ erunt sacramenta, quia sunt opera ornata diuinis promissionibus, ut date & dabitur uobis. Item, per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum. Sic Magistratus & matrimonium, sunt res externæ ornatæ uerbo dei & promissionibus. Si uerò sacramenta uocamus ceremonias, seu ritus in Euangelio institutos proprie ad præcipuam promissionem Euangelicam de remissione peccatorum pertinentes. Tantum tria sunt, Baptismus, cœna domini, & absolutio.

Variant ne sententiæ de sacramentis?

Maximè, sunt enim quatuor opiniones.

I Scholastici fingunt homines utentes Sacramentis noui testamenti, ex opere operato iustos fieri. Hæc opinio explodenda est, pugnat enim cum iustitia fidei. Sentiunt enim hominẽ fieri iustum propter illius cæremoniæ usum, etiam si non credat, imò si nullum bonum motum cordis addat, modo non ponat obicem id est, ne habeat actuale propositũ peccati mortalis.

II Alij dicunt sacramenta non esse signa uoluntatis dei erga nos, sed tantum notas nostræ professionis, quia oportet extare notas, quibus discernamur à reliquis gentib. sicut uestitus forma discernit monachos.

III Anabaptistæ dicunt sacramenta esse allegorias

H ij quasdam

quasdam bonorum operum. Sic interpretantur baptismum signum esse afflictionum, quod oporteat christianos subire fluctus & pericula omnis generis. Sic coenam domini faciunt mutuae benevolentiae signum. Nam symposia apud omnes gentes sunt signa mutuae benevolentiae. Sic circumcisionem interpretantur fuisse signum coercendarum cupiditatum. Sed & haec duae opiniones repudiandae sunt, quia tantum docent de minus principalibus seu accessorijs finibus, scilicet de politico seu civili & allegorico, non docent de proprio & spirituali usu baptismi.

III. Vera igitur scripturae sententia est, quod sacramenta noui testamenti sunt signa uisibilia uoluntatis dei erga nos, incurrentia in oculos, ut nos admo-
neant, ut credamus promissioni in Euangelio propositae. Augustinus inquit, Sacramentum est uerbum uisibile, hoc est, sicut uerbum est nota quaedam, quae auribus accipitur, ita sacramentum est spectaculum, seu pictura, quae incurrit in oculos. Sicut uerbum est instrumentum, per quod spiritus sanctus efficax est, ut Paulus inquit Rom. x. Ita per sacramenta spiritus sanctus efficax est, cum fide accipiuntur, admonent enim & mouent ad credendum, sicut uerbum.

Cur Christus instituit sacramenta?

Propter nostram infirmitatem. Humanus enim animus post lapsum Adae multo imbecillior est, quam
ut

ut possit simplici uerbo credere. Ideo nostra infirmitate motus est Christus, signa uerbo adiecit, quò nostre infirmitati mederetur, & ut mutua quadã uerbi & signorum coherentia, duceremur ad fidem erga promissiones dei. Teste Augustino, ubi ait: Homo ante peccatum uidebat deum, intelligebat & fidebat illi. Post peccatum, homo deum capere nõ potest, nisi medio aliquo adiutus. His causis adiecitur & uerbum. Iuxta illud: Accedat Verbum ad elementum, & fiat sacramentum.

DE BAPTISMO.

Quid est baptismus?

Est signum siue cæremonia à Christo instituta, uidelicet, lauari seu abluì aqua & pronũciatio uerborum ordinata ad hoc, ut testetur nos recipi à deo & reconciliari deo.

Vbi institutus est baptismus?

Matthæi & Marci ultimo: Euntes in mundum uniuersum, docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit.

Ad quid est institutus?

Vt credamus certo nobis peccata condonata esse. Est enim baptismus testimonium & signum remiss.

H iij peccato

peccatorum & donationis spiritus sancti. Hinc ueteres quoque sacramenta uocant signa gratiae, hoc est, signa uoluntatis dei erga nos. Cum enim baptisamur, scribitur promissio dei in corporibus nostris.

Quid significat baptismus?

Poenitentiam & remissionem peccatorum, siue ut Paulus ait, regenerationem. Nam immersio significat ueterem hominem mori cum peccato, & emersio siue reditus ex aquis, significat nouum hominem absolutum & reconciliatum deo patri, filio & spiritui sancto. Pater enim recipit te propter filium, & pollicetur tibi spiritum sanctum, quo te uiuificabit & sanctificabit.

Quis est usus baptismi?

Vt per omnem uitam statuamus nobis propositam & donatam esse remissionem peccatorum & reconciliationem. Nam etiam cum lapsi sumus, ualet pactum in resipiscētibus, quò iam olim cum deo pacti sumus, quia Euangelium testatur, resipiscētibus ignosci.

Potest ne baptismus iterari?

Ipsam signum non debet iterari, quia iteratio ceremoniae nihil prodest, & signum semel acceptum est perpetua nota & perpetuum testimonium. Sicut circumcisio semel facta, erat perpetuum testimonium pacti diuini, scriptum in corporibus circumcisorum. Porro fidem huius pacti, crebra meditatione debemus exercere

&

et conseruare quoad uiuimus. Hinc dicitur, poenitentiam nihil aliud esse, quam recordationem baptismi.

Quid interest inter baptismum Ioannis & apostolorum?

Vterq; baptismus est ministerium noui testamenti, et requirit fidem in Christum. Baptismus Ioannis testabatur Christum uenturum. Baptismus apostolorum, iam exhibitum Christum, et ea fide pariter sanctificabantur et saluabantur baptisati, tum a Ioanne, tum ab apostolis.

Quod autem Ioannes ait: Ego baptiso aqua ad poenitentiam, qui autem post me uenturus est, baptisabit spiritu sancto et igni. Non discernit ministeria uel ceremonias, sed discernit personas ministrorum a persona Christi. Testatur enim Christum esse dominum, per quem baptismus sit efficax, qui daturus sit spiritum sanctum et uitam aeternam, et profitetur se ministrum esse, qui tantum adhibeat externum signum, et praedicet Verbum.

DE BAPTISMO PARVVLORVM.

Proba quod infantes sint baptisandi.

I Christus ait, Ioh. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum dei. Haec sententia est uniuersalis, et testatur omnes sal-

H S uandos

uandos oportere renasci ex aqua, hoc est, baptisari.
Ergo necesse est & infantes baptisari, ut saluentur.

Item uniuersale mandatum est: Euntes baptisate omnes gentes & c. Ergo etiam pueros complectitur

II Ex traditione apostolorum. Sic enim scribit Origenes in sextum caput ad Rom. Ecclesia ab apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare baptismum. Sciebant enim illi, quibus secreta diuinorum mysteriorum commissa sunt, quod essent in omnibus genuine sordes peccati, quæ per aquam & spiritum aboleri deberent. Sic Cyprianus & Augustinus probant baptismum paruulorum.

III Ex ratione ducta ex scriptura. Certum est regnum dei & Euangelij promissionem ad pueros pertinere. Sed extra ecclesiam non est salus. Ergo pueri inserendi sunt ecclesie, & adhibendum est signum, quod testatur ad eos pertinere promissionem. Maior certa est: Christus enim dicit, sinite paruulos uenire ad me, talium est enim regnũ coelorum. Item, non est uoluntas coram patre meo, qui in coelis est, ut pereat unus de pusillis istis. Item angeli eorum, semper uident faciem patris. Minor nota est: Non enim est salus extra ecclesiam, ubi neq; uerbum, neq; sacramenta sunt. Ecclesia enim est regnum Christi, in qua Christus est efficax per uerbũ & per sacramenta. Sequitur ergo conclusio, pueros baptisandos esse, ut accepto signo
membra

membra fiant ecclesiae, & deus promissionem suam eis impertiat.

Sed obiiciunt Anabaptistæ (dicentes)
 Infantes cum non intelligant uerbum,
 non possunt credere, quare nihil
 profunt eis sacramenta.

Huic argumento primum opponendum est exemplum infantium circumcisorum, qui etiam non intelligebant uerbum, & tamen ualebat pactum, & placebant deo propter pactum.

SECVNDO respondendum est, etiamsi non intelligunt uerbum, tamen certum est, quod deus in eis sit efficax. Iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & c. Nec nostrum est scrutari, quomodo deus in eis agat. Hoc satis est scire, quod certum est salutē & regnū dei ad infantes pertinere, unde sequitur, deum in eis efficacem esse.

DE COENA DOMINI.

QVid est cœna dominica?

Est sacramentum ab ipso Christo institutum, in quo datis his rebus, pane & uino, & addito uerbo institutionis Christi, uere exhibetur nobis corpus & sanguis

Sanguis Christi hoc fine, ut qui habeant fidem in hæc uerba promittentis Christi (quod pro uobis datur, & effunditur in remissionem peccatorum) accipiant omnium suorum delictorum condonationem.

Quibus nominibus uocatur sacramentum cœnæ dominicæ?

Varia sunt appellationes huius sacramenti. Paulus uocat Cœnam domini I. Corinth. II. Vocatur & *συνάξις* communio, quod communis cœna esset congregationis in ecclesia. Vocatur & *εὐχαριστία*, gratiarum actio, quod utentes hac cœna, agnoscant beneficium Christi & gratias agant deo. Vocatur & Testamentum, in quo donatur nobis remiss. peccatorum propter Christum, cuius mortem quoq; donec ueniat annunciare debemus. Iuxta illud: Hoc facite in meam commemorationem.

DIC VERBA COENAE DOMINICAE.

Dominus noster Iesus Christus, in ea nocte, qua traditus est, accepit panem, & cum gratias egisset, fregit ac dedit discipulis suis, dicens. Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro uobis traditur,
hoc

hoc facite in mei cōmemorationem.

Similiter & calicem accepit, postquam coenauit, & cum gratias egisset, dedit illis dicens. Bibite ex hoc omnes. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine, qui pro uobis & pro multis effunditur in remissionem peccatorum, hoc facite, quocienscunq; biberitis in mei cōmemorationem.

AD QUID EST INSTITUTA?

Vt nos admoneat beneficij Christi, & fides in nobis excitetur. Christus enim testatur ad nos pertinere beneficium suum, cum nobis impertit suum corpus, & nos sibi adiungit tanquam membra, qua nō potest alia coniunctio cogitari prior, dat etiam sanguinem, ut testetur se nos abluere.

Hic est principalis finis huius cœnæ, uidelicet, ut sit signum promissionis, admonens nos & testificans nobis contingere beneficia Christi, ideoq; ualet ad excitandam & confirmandam fidem.

Postea

Postea accedunt & alij fines, gratiarum actio pro tanto beneficio, item ut excitemur ad bene operandum & cauenda peccata, quia audimus nos iam factos esse membra Christi, & Christum uelle in nobis efficacem esse. Debet etiam sequi fructus caritatis, ut inuicem tanquam membra coniuncta in Christo prestemus officia dilectionis.

Quis est igitur usus salutaris huius coenae?

Cum ea utentes addimus fidem, qua credimus nobis uere contingere beneficia promissa à Christo, uidelicet, remissionem peccatorum, & quod uere inse-ramur Christo, quodq; ipse in nobis uelit esse efficax tanquam in suis membris. Haec fides facit ut prosit nobis usus sacramenti, & consolatur conscientias. Nec prodest usus caeremoniae sine hac fide, sicut interdum imperiti imaginantur, se ipso opere sumptionis, hoc est, tantum ideo, quia cum alijs accedunt & utuntur sacramento, consequi remissionem peccatorum. Quem admodum scholastici docuerunt missam ualere ex opere operato.

Argumentor contra hoc quod dicis, usum coenae certificare conscientiam & confirmare fidem?

Nulla res externa, sed solus spiritus sanctus, confirmat fidem, Vsus

Vsus coenæ est res, seu opus externum,
Ergo hoc opere non confirmatur fides.

Respondeo ad maiorem, verum est quod solus
spiritus sanctus certificat & confirmat fidem, sed ta-
men utitur externis signis, tanquam instrumentis qui-
bus admonet nos, & per illa uelut testimonia & si-
gilla excitat & confirmat fidem. Non secus ac per
Verbum uocale admonet, mouet & excitat corda ad
credendum & c.

Quæ est digna præparatio, & quibus
dandum est hoc sacramentum?

Hi accedunt & sumunt digne, qui agentes pœ-
nitentiam & perterrefacti ac quærentes consolatio-
nem, credunt sibi remitti peccata iuxta promissionem
Christi, & ad confirmandam hanc fidem utuntur hoc
sacramento, tanquã testimonio remissionis peccato-
rum. Et quia hoc sacramento uti debent, qui agunt
pœnitentiam, ideo ecclesia olim arcebat à cõmunio-
ne obnoxios manifestis criminibus. Neq; admitti de-
bent, qui palam sunt criminosi, nec uolunt agere pœ-
nitentiam.

Q V I D interest inter sacramentum
& sacrificium?

Sacramentum ceremonia est, signum promissio-
nis, per quod deus aliquid nobis promittit aut exhi-
bet. Sic circumcisio erat signũ, quò pollicebatur deus
se recipere

se recipere circumcisos. Baptismus est signū, quo deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam, & quasi baptisat nos ipse, nam minister uice Christi baptisat.

Sacrificium est cæremonia, uel opus nostrum quod nos deo reddimus, ut eum honore afficiamus, hoc est, testemur nos agnoscere hunc ipsum, cui hanc obedientiam præstamus uere esse deum, ideoq; nos ei hanc obedientiam præstare.

DE SACRIFICIIS.

Quot sunt species sacrificij?

Duæ, quoddam est sacrificium propiciatorium, Alterum Eucharisticum.

Quid est sacrificium propiciatorium?

Est opus quod meretur alijs remissionē culpæ & pœnæ æternæ, seu opus reconcilians deum & placās iram dei pro alijs, satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Estq; unum tantum sacrificium propiciatorium, uidelicet, passio seu mors Christi, Ebraeos. 9.

Quædam sacrificia in lege dicebantur propiciatoria, non quod mererentur remissionem peccatorum coram deo, sed quia significabant futurum Christi sacrificium.

Quid

Quid est sacrificium eucharisticum?

Est quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit à reconciliatis, ut pro accepta remissione peccatorum, & pro alijs beneficijs deo gratias agamus, seu gratiã referamus hac nostra obedientia.

Quæ sunt sacrificia eucharistica seu laudis?

In lege fuerunt, oblatio, libatio, retributio, primitia, decimæ &c. Nunc sunt fides, prædicatio Evangelij, inuocatio, gratiarum actio, confessio, crux, humiliatio, adflictiones sanctorum, orationes, item omnia opera bona sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactiones pro facientibus uel applicabiles pro alijs, quæ mercantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, seu reconciliationem, sed placent deo propter fidem. De hoc genere sacrificiorum sunt multe sententiæ in prophetis & psalmis. Psal. 51. Sacrificium deo spiritus contribulatus. Psal: 46. Imola deo sacrificiũ laudis. Et Petrus ait: Vos estis genus electũ sacerdotium sanctum, ut offeratis hostias spirituales. Et Ebræos 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper deo, fructum labiorum confitentium nomini eius, hoc est, inuocationem, gratiarum actionem, confessionem & similia. In nouo enim testamento abrogati sunt leuitici cultus, & debet succedere cultus

I spiritualis

spiritualis, hoc est, iustitia fidei et fructus fidei. Iuxta
illud: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu
& ueritate, Ioannis 4.

DE CRUCE ET ADFLIC- TIONIBVS.

Quid est Crux?

Est adflictio à deo nobis imposita, non ut nos perdat, sed ut ad poenitentiam reuocet & fidem nostram exerceat. Vel, est quæuis adflictio, quæ certo consilio, & bona uoluntate dei imponitur, ut ea probetur fides sanctorum, cognoscatur charitas dei, & magnifica liberatione illustrentur pii coram persecutoribus.

Cruce est fidelissimus uerbi comes. Sunt autem adflictiones, ut dictum est sacrificia laudis, non tamen applicanda pro alijs. Iuxta illud Pauli: Unusquisque mercedem accipiet iuxta suum laborem. Item, Abacuc: Iustus sua fide uiuet.

Quomodo consolabimur nos in cruce & adflictionibus?

In omni genere adflitionum debemus habere in promptu, quatuor præcipuas consolationes.

Prima, nos non adfligi casu, sed consilio & permissione dei. Huc pertinent sententiæ de providentia,
Matth.

Matth. 10. Non cadet unus de passerulis super terrā sine uoluntate patris, imò capilli uestri omnes nūerati sunt. Et 1. Reg. 2. Dominus mortificat & uiuificat.

Secunda, quod deus nō sinit nos adfligi ut perdat, sed ut uocet ad pœnitentiā & fidem nostram exerceat. Sic Paulus 1. Cor. 11. Cum iudicamur à domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Item prouerb. 3. Quem diligit dominus corripit.

Ebræos 12. Flagellat omnem filium quē recipit.

Apo. 3. Ego quos diligo castigo. Et Dauid: Bonū mihi quia humiliasti me. Et Christus: Beati qui lugēt. Ve uobis, qui nunc ridetis &c.

Tertīa, ne (cum uidemus impios uiuere in maximis opibus & delitijs, nos uero interim omnibus miseris opprimi) irascamur & indignemur, sed æquo animo obediamus deo, scientes quod istæ adflictiones non sunt signa iræ aut reprobationis, sed ut fiamus membra similia imaginis Christi. Sic Paulus, Rom. 8. Si cōpatimur conregnabimus, oportet nos conformes fieri imagini filij dei. Et Petrus ait: Iudicium à domo dei incipit. Et Christus inquit: Qui uult me sequi, tollat crucem suam. Et Paulus: Omnes qui pie uolunt uiuere, persecutionem patiētur. Et Dauid: Qui semināt in lachrimis, in exultatione metent &c.

Quarta, ut in his omnibus apprehendamus & teneamus fidem, quod scilicet deus nobis adfuturus sit

I ij

& opem

& opem laturus, & pro sua sapientia & bonitate
 aliquando liberaturus. Et hac fide inuocandus est
 deus, saepe enim à deo adfligimur, ut habeamus occa-
 sionem exercendæ fidei & inuocationis. Et per istam
 occasionē noticia dei fit illustrior, & crescit in nobis
 sicut docet exemplum Manasse regis, 2, Paralip. 33.
 Qui postquam adflictus est, orauit dominum, & deus
 exaudiuit eum, & agnouit Manasse, quod dominus
 est deus. Quæ noticia dei, saepe in ocio & uoluptati-
 bus & secundis rebus extinguitur. Sicut docet exem-
 plum filiorum Israël: Sedit populus manducare &
 bibere, & surrexit ad ludendum.

Cur inculcat nobis scriptura tam dili-
 genter has consolationes?

Ut assuefaciamus animos ad ueram patientiam,
 & discamus tolerare aduersa, & exerceamus obedi-
 entiam & fidem, & maxime tunc reprimamus animi
 motus, cum iniuria lacesiti incendimur cupiditate
 uindictæ. Sic Esaias: In silentio & spe erit fortitudo
 uestra. Et Christus ait: In patientia possidebitis ani-
 mas uestras.

Quæ est uera patientia?

Est non solum obedire deo in adflictionibus, sed
 etiam indignationē infirmæ naturæ uincere aut certe
 repugnare. Et hæc uirtus necessaria est in ecclesia &
 republica, uidelicet, priuatum dolorem condonare
 tranquillius

tranquillitati publicæ, ne in ecclesia discordiæ exci-
tetur propter priuatas simultates. Instituamus potius
animos, omnes cruciatus perpeti, quàm propter pri-
uatam iniuriam perturbare publicam tranquillitatem.

Quid uero agit mali impatientia?

Impatientia irascitur deo. Et primum obedientiam,
deinde & fidem ex animis expellit. Itaque in ma-
gnis afflictionibus multi fiunt prorsus blasphemi, &
querunt consilia contra mandatum dei. Sicut Saul
consuluit ueneficam, gignit & dolor iniuriæ odium,
& incitat ad uindictam. Qua ex re sæpe ueniunt nõ
solum priuatiæ dissensiones, sed etiam seditiones &
publici motus. Item hæreses & multa mala. Hæc à
Christiano procul absint.

DE HUMILIATIONE.

Quid est humiliatio?

Humiliatio erga deum, est uerus timor dei, quò
territæ iudicio dei conscientia, abijciunt omnem fidu-
ciam suarum uirium, suæ sapientiæ, suæ iustitiæ etc.

Exemplum habemus in Dauide. Hic obiurgatus à
Nathan, cernit suum peccatum, non confidens se iusti-
tia sua esse placaturum iram dei. Cum uideret se è re-
gno eijci, agnoscebat id fieri consilio diuino, igitur
non fidebat suis uiribus aut sapientia regnum se re-
tinere posse.

I iij De

De hac humiliatiōe Esaie 66. Super quem re-
quiescet spiritus meus, nisi super humilē. Et Christus,
Beati humiles etc. Proinde humiles exaudiuntur à deo.
Psal. 101. Respexit in orationem humilium & c. Ex-
altantur à deo, Luce 1. Deposuit potentes de sede, &
exaltauit humiles.

Monachorum humiliatio, quam finxerunt in ex-
terno uestitu & caeremonijs, est plane hypocritica,
potius dixeris superbiam.

DE ORATIONE.

Quid est Oratio?

Est alicuius rei à deo ex adfectu cordis cum fide
petitio, & gratiarum actio pro rebus à deo acceptis.
Hinc, Orare est cum deo loqui & aliquid ab eo po-
stulare.

Quot sunt species orationis?

Duae, Inuocatio siue precatio, & gratiarū actio.

Quid est Inuocatio?

Est qua inuocatur in aliqua re deus, aut qua à deo
aliquid petitur. Huc pertinent psalmi qui sunt pre-
cationes.

Quot requiruntur ad Inuocationem seu precationem?

Quatuor, Præceptum dei, promissio, fides, & res
petenda. Quod

Quod est primum?

Autoritas diuini mandati, quæ iubet precari & inuocare deum. Discamus non tantum esse peccata, iurare per nomen dei, furari, mœchari & c. Sed etiam peccatum esse, non orare, non petere aliquid à deo, non expectare auxilium in periculis, non agere gratias pro beneficijs. Item, non esse nobis liberum precari aut non precari, sed necessarium opus à deo nobis præceptum.

Sed inquis, deterret me incredulitas & indignitas?

Cum obstrepit incredulitas, opponas uerbū Christi, Matth. 7. Petite & dabitur uobis, omnis enim qui petit accipit. Et Psal. 49. Inuoca me in die tribulationis, & ego exaudiam te & c. Cum uero obstrepit indignitas, cogites autoritatē diuini mandati non esse detrectandam propter nostram indignitatem. Magna certe amentia esset in ceteris præceptis disputare, nos ideo nolle abstinere à furtis, à cæde, ab adulterio & c. quia non sumus digni qui deo obtemperemus. Quis paterfamilias imperans seruo legitimū opus, recipiet serui excusationem, si dicat se non esse dignum, qui obtemperet?

Quod est secundum?

Promissio dei, quæ testatur exaudiri preces, Io. 16. Amen dico uobis: Quicquid petieritis patrem in

I iij

nomine

nomine meo, dabit uobis. Et Luce II. Quanto magis pater uester qui in caelis est, dabit spiritum sanctum petentibus se.

Taulerus dicit, animum hominis nunquam tam auidum esse posse ad accipiendum, quin deus multo auidior sit ad dandum. Est enim uerax & seruans promissionum suarum.

Quod est tertium?

Fides, ut scilicet credamus nobis remitti peccata, & nostras preces placere deo & exaudiri propter Christum, nec esse irritas, sed impetrare uel liberationem ex presenti periculo, uel mitigationem uel alia quaedam bona. In presentibus periculis addimus conditionem, si deo non displicuerit, si iudicauerit nobis conducere, quemadmodum Dauid fecit, 2. Reg. 15. Si inuenero gratiam in oculis domini reducet me, sin autem dixerit mihi, non places, presto sum, faciat qd' bonum uidetur ipsi. Sic leprosus, Matth. 8. Domine, si uis, potes me mundare. Et Christus inquit: Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, ueruntamen non sicut ego uolo &c. Neq; tamen modum liberationis, neq; tempus deo praescribere debemus, sed quemadmodum Paulus ait, deum facere supra quam petere aut intelligere possumus. Porro cum differuntur ea quae petimus, non languescat fides, quasi deus nolit audire preces nostras, sed sciamus hac mora exerceri fidem.

Sicut

Sicut Abrahæ promissa soboles, primum data est in extrema senectâ.

Quod est quartum?

Res petenda, Nam oratio non debet esse inanis Βαηολογία. Oportet aliquid peti à deo, aut pro munere aliquo gratias agere.

Quid ergo petendum est?

Scriptura iubet petere spiritualia & corporalia beneficia, res priuatas & publicas, presentes & futuras. Item iubemur orare pro ecclesia, ut liberetur ab impietate, à scandalis, ut plures obediant Euangelio & saluentur. Paulus iubet orare pro regibus & magistratibus, ut deus concedat pacem. Item iubemur petere uictum & alia bona corporis. Quemadmodum hæc omnia Oratio dominica complectitur.

DE ORATIONE DOMINICA.

QVID est Oratio dominica?

Est breuis orandi formula, discipulis & cunctis fidelibus, à Christo tradita. Matthæi 6. Cum oratis, dicite: Pater noster, qui es in cœlis.

DIC ORATIONEM DOMINICAM.

I 5 Pater

magis
ictum
n tam
multo
ruans
ccata,
ropter
eratio
el alia
s con=
nobis
eg. 15.
ne, sin
iat qd'
mine,
ater, si
uen nō
tionis,
admo
ere aut
a quæ
audire
fidem.
Sicut

230
Pater noster, qui es in coelis.
Sanctificetur nomen tuum.
Adueniat regnum tuum.
Fiat uoluntas tua, sicut in caelo, &
in terra.

Panem nostrum quotidianum da
nobis hodie.

Et dimitte nobis debita nostra, si-
cut & nos dimittimus debito-
ribus nostris.

Et ne nos inducas in tentationem.
Sed libera nos a malo, Amen.

*Præfatio, titulus est. Vocamus enim deum patrem
nostrum, in coelis habitantem, ubi non terrenam hæ-
reditatem, sed cœlestia gaudia & uitam æternam ex-
pectamus.*

*Prima petitio, orat de gloria dei, de doctrina &
profectu Euangelij, scilicet, ut nomē dei apud omnes
homines illustretur. Magna enim impietas est, præ-
ferri dei gloriæ nomen & honorem operum & crea-
turarum.*

*Secunda petitio, orat de effectu Euangelij &
gubernan-*

157

gubernatione nostri, scilicet, ut deus inchoet in nobis regnum suum per spiritum sanctum, & sathanæ regnum excindatur.

Tertia orat, ut hic in terris omnes pastores, magistratus, subditi, faciant hoc quod deo placet. Sicut angeli in cælo, nihil repugnant eius uoluntati

Hæ tres petitiones ad dei gloriam pertinent, sequentes calamitates nostras indicant.

Quarta petitio orat uictum, pacem, defensionem, successum in rebus gerendis, liberorum educationem, denique omnia uitæ commoda, & animæ & corporis necessaria.

Quinta, orat condonari nobis peccata, idque certo fieri si nos alijs condonauerimus. Idque ut sciamus certo futurum, proponit nobis hoc opus, uidelicet, ut alijs nos remittamus. Quare hæc petitio docet in omni precatone adhibendam esse fidem remissionis peccatorum, & apprehendendum Christum mediatorẽ.

Sexta orat, ne insidijs diaboli pertrahamur ad impietatem & ad alia scelera, ne tandem his irretiti & illaqueati, desperemus.

Septima, orat liberationem ex omnibus peccatis & calamitatibus, ex miserijs & ærumnis presentis uitæ, & ut donetur nobis uita & iustitia æterna.

Conclusio Amen, certificatio cordis est & conscientie, ut credamus nos à patre exauditos.

DE

DE MAGISTRATV.

QVid est Magistratus?

Est ordinatio diuina, à deo ordinata, ut cōseruet disciplinā et pacem, puniat fontes ac seruet infontes, cui obediendum est, non solum propter iram, sed etiā propter conscientiam. Vel sic breuius: Est quæuis legitima potestas, inter homines ordinata à deo, ad defensionem boni & prohibitionem mali, secundum ius & æquum, Roman. 13.

Quid est tyrannis?

Est iniquus Magistratus, qui nō gubernat secundum leges, sed pro suo fertur animo & estu.

Fundatur ne Magistratus in scripturis sanctis?

Maximè, Tam in ueteri, quàm nouo testamento, Gene. 9. Quicumq; effuderit sanguinem humanum, fundetur sanguis illius. Et Exo. 21. Si quis per industriam occiderit proximum suum, ab altari meo euellatur cum, ut moriatur.

Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à deo &c.

1 Petri 2. Subiecti estote omni humanæ creature propter deum, siue regi tanquam præcellenti, siue ducibus, tanquam ab eo missis.

Matth.

Matth. 26. Dixit Christus petro: Qui gladio pugnat, gladio peribit. Et Luc. 3. ait Ioānes baptista militibus. Nulli uolentiam faciatis, & estote contēti stipendijs uestris.

Est ergo Magistratus ordinatio dei?

Imò, bona creatura dei, & res non solum à deo permissa, sicut permitti dicuntur mala, ut bella, pestilentia & c. Sed res approbata à uerbo dei, instituta & ordinata à deo, sicut motus coelestes à deo ordinati sunt, & alia creatura.

Cur ergo tot improbi & mali rapiunt & tenent Magistratum & imperia?

Discerni debent personæ ab officio. Officiū opus dei est & manet, etiamsi personæ abutuntur ordinatione dei. Quemadmodum Nero, Iulianus & similes.

In quas res debet respicere Magistratus?

In deum, in seipsum, & in subditos.

Cur in Deum?

Vt sciant, quid sit eorum officium, & quid deus ab his requirat. Requirit autem ab eis quatuor.

Primo, agnitionem dei, ut scilicet agnoscant deū, illum esse, in cuius manu sunt omnes potestates, qui transfert regna, & constituit imperia. Quemadmodum Moses ait: Deuter. 10. David 1. Chronicorū 30. Daniel 4. Rex Babilonis nō agnouit dominū deum. Ideo à regno deiectus est. Secundo,

Secundo, timorem dei, ut timeant deum in omnibus, & in lege eius ambulent sedulo. Sic Moses hortatur Deutero. 17. Et Psal. 2. Et psal. 82. Pharaon rex Aegypti, eo quod non timuerit dominum, correptus est decem plagis, & tandem submersus in mari rubro. Saul contemnens dei mandatum, à regno deiectus est.

Tertio, Sapientiam, quam impetrent à deo, quæ admodum Salomon 3. Reg. 3.

Quarto, iudicium & iustitiam, ut iustitiam iudicent in terra. Sic Moses Exo. 23. Hierem. 22. Deut. 16. Esaie 10. Sap. 6. Achab rex Israël, quia iniustitiam exercuit in Naboth, correptus est à domino 3 Re. ult. Cambyses rex Persarum, Sysannem iniquum iudicem excoriari fecit, in terrorem aliorum iudicum & c.

Cur in seipsum?

Vt sciant, ubi in angustijs quærant consolationem, & sese multo imbecilliores esse, quam ut possint conseruare res politicas, contra tantam potentiam sathanæ qui imperia dissipare conatur. Hæc autem consolatio consistit in quatuor.

Primo, in uocatione, ut sciant se legitime uocatos ad officium Magistratus. Nam hoc maxime solatur conscientiam in angustijs. Absalom quia inuasit regnum patris male periit. Rex Monasteriensis itidem.

Secundo, ut sciant deum in hoc negotio esse autorem & aurigam, & Magistratibus uti tanquam instrumentis,

Instrumentis, ipsisq; præficere angelos in custodiam & tuclam, Danielis 12. Iosue 5. Iudicum 2.

Tertio, ut sciant deum ciuilem iustitiam habituram, uelut pretiosissimum thesaurum in terra, adeo, ut & Magistratum dignetur uocabulo Elohym, Psal. 82. Ego dixi, dii estis, & iubeat orare pro regibus & Magistratibus 1. Timoth. 2.

Quarto, ut semper ob oculos habeant, exempla & historias ueteris testamenti, quomodo deus mirabiliter eripuit Magistratum à presentibus malis. Exemplo sunt, Abraham, Ioseph, Gedeon, Dauid, Ezechias etc. Contra, quomodo insurgentes in Magistratum perdidit. Exemplo sunt Chore, Dathan, Absalom, Iudas galileus, Theudas, & tumultus rusticorū.

Cur debent respicere in subditos?

Vt sciant quo pacto debeant subditos in pace & tranquillitate regere & conseruare. Vno enim oculo, debent respicere ad deum, altero ad subditos.

Deinde, ne subditos habeant ueluti pecora, sed ut consortes & coheredes uitæ æternæ. Deinde ut tueantur inopes, uiduas, pupillos, egenos. Quorū patrem & iudicem sese deus fatetur. Et ut sciant se quoq; habere dominum in coelis, Col. 3.

Subditos, ut promoueant ac defendant bonos, & corripiant malos, ut sit pax bonis. Deinde bona educatio & disciplina, postremo pietas. Corrigere autē debent cum ratione, ne ut dicitur, seruato cochleario,

peluim

peluim conculcent, ne scilicet propter unius hominis causam faciant iacturam totius urbis aut prouinciae. Prouerbiū est: Nescit regnare, qui nequit dissimulare. Exemplo est Dauid, qui nolebat occidere Ioab homicidam, se uiuente. Et Augustus solitus est dicere: Bellare est aureo hamo pisces comprehendere.

Quid debet Magistratus subditis?

TRIA.

- I Ut equo animo audiant uiduas, pupillos, egenos, & causam eorum iudicent ac promoueant.
- II Ut subditos defendant, & in pace conseruent, ut bonos promoueant & malos corripiant, & disciplina atq; bonis legibus politiam exornent.
- III Ut homines ad pietatem & agnitionem dei instituant & inuitent. Hæc opera ualde ornant Magistratum & placent deo.

Quid debent subditi Magistratibus?

Tria, Tributum, timorem, honorem, & dilectionem, Rom. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorẽ, honorem: Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis.

De tributo ait Christus, Matth. 22. Reddite quæ sunt Cesaris Cesari.

De timore, Prouerb. 24. Fili mi, time dominũ & regem, & cum seditiosis non miscearis.

De honore,

De honore 1. Petri 2. Deum time, Regem honorificate.

Est ne potestas Magistratum infinita?
 Minimè, Nihil enim debent contra ius diuinum,
 & ius nature mandare aut agere. Deinde peccant
 etiã, quando aliquid imperant contra leges sui regni
 seu contra formam sui imperij, ut, non licuit Achab
 eripere uineam ciui Naboth contra ipsius uoluntatẽ.
 Sic non licet principibus ex fortunis ciuium suorum
 rapere pro libidine quantum uolunt. Nam ciues sunt
 domini rerum suarum. Et Ioannes baptista ait: Con-
 tenti estote stipendijs uestris etc. Quare locus de iure
 regni in Samuele, non concedit infinitam licentiam
 principibus, sed loquitur de stipendijs, hoc est, cõcedit
 sumi ad usus publicos, stipendia ex priuatorum rebus
 atq; fortunis.

Quid uero, si præcipiant aliquid contra
 ius diuinum?

Tum respondendum est cum apostolis: Oportet
 deo magis obedire quã hominibus. Exemplo sunt
 Daniel, tres pueri. Item Machabei, item apostoli act.
 4. Magis monendi sunt, se esse custodes, non tantum
 secundæ tabulæ, sed etiam primæ, hoc est, non tantum
 pertinere ad Magistratũ curam tuendæ trãquillitatis
 ciuium, seu depellendi iniurias rerum & corporum,
 sed etiam disciplinæ in religione retinendæ. Quare

K debet

debet Magistratus prohibere impios cultus, impia dogmata, hereticos, periuria, & religionis contumelias, quemadmodum fecerunt, non solum reges Israël, sed etiam gentium, Nabugdonosor & Darius, qui proposuerunt edicta, in quibus uetabant dici blasphemiam contra deum Israël. Ita uere erunt beatæ respUBLICæ, deus enim uicissim defendet eas & omnibus bonis cumulabit, sicut dixit: Glorificantes me glorificabo.

Placent ne deo opera ista politica?

Imò, Opera uitæ œconomica & politica, quæ quisq; pro sua uocatione facit, sunt bona opera, & in pijs sunt ueri cultus dei. Sunt enim opera à deo præcepta, ideo & prophetae sæpius præferunt hæc opera politica sacrificijs. Esaias 1. ait de sacrificijs. Quis requirit hæc de manibus uestris & c. Sed de politicis operibus ait, quærite iudicium, subuenite oppresso, defendite uiduam & c. Et addit præmia, si peccata uestra fuerint quasi coccinum, sicut nix dealbabitur. Et Osee 6. Misericordiam uolo, & non sacrificium & c. Et de œconomicis officijs ait Paulus 1. Timoth. 2. Saluabitur mulier per filiorum generationem & c. Hic coniungit fidem & opera uocationis.

Cur ergo Hypocritæ tantis laudibus euehant opera monastica?

Impudenter agunt, & multorum conscientias perturbant. Officia enim & opera civilis uitæ longe
ante

Anteferri debent monasticis operibus. Propter tria.

- I Quia habent mandatum dei & uocationem.
- II Sunt officia charitatis, destinata ad communem utilitatem hominum.
- III Sunt obnoxia cruci & periculis communibus, ideo habent exercitia fidei.

Contra, Monastica opera non habent mandatum dei aut uocationē. Quare sunt inutiles cultus, Matt. 15. Frustra me colunt, docentes mandata et doctrinas hominum. Deinde qui ea docent, non iuuant alios, sed fruuntur suauissimo ocio, Quorū deus uenter est Rom. ult. Postremò, nullam sustinent partem cōmunium periculorum & c. Ideo longe anteferenda est civilis uita monasticis ceremonijs & operibus.

DE POLITIA ECCLE- SIASTICA.

QVid uero de politia Ecclesiastica
sentiendum?

Sicuti de politia mundana reuerenter sentire, eamq; ornare, amare atq; conseruare omni officij genere debemus. Ita & politiam ecclesiasticā ex animo & summa pietate amare ac uenerari debemus.

Quot sunt partes politiaē
ecclesiasticæ?

K ij

Due,

Duae, Altera est ministerium diuinitus ordinatum. Ad id pertinet, quod ecclesia habet mandatum uocandi seu ordinandi ministros, qui publice doceant Euangelium & administrent sacramenta, & annuncient remissionem peccatorum singulis uel multis. Item, quod ecclesia habet iurisdictionem, ut à communionem arceat eos, qui in manifestis flagitijs uersantur. Hoc ministerium summa pietate debet uenerari omnes homines, ut conseruetur. Quare psalmus ait: aperite portas principes uestras, et introibit rex gloriæ. Hoc est Margaritum quod uenditis omnibus rebus comparare nobis debemus.

Altera est εὐταξία, bona disciplina humanis ordinationibus ornata, quæ profunt ad disciplinam & tranquillitatem, & hanc quoq; debemus reuerenter amare & conseruare. Ordinationes enim humanæ dierum locorum & similes, & si non sunt pietas, tamen sunt uincula, quæ adiungunt nos Euangelio, per quod inserimur ecclesiæ, & dissipatis istis ordinationibus, periclitatur quoq; ecclesia. Ideo cauere debent pontifices, ne iniustæ leges aut impij cultus adderentur ueteribus & bonis ritibus. Nam iniustæ leges non sunt durabiles, & motæ labefactant reliquam politiam. Emendatis igitur uicijs, amemus & conseruemus ritus utiles, præsertim cum Paulus præceperit, ut in ecclesia omnia fiant ordine & deceter.

DE

249

DE MATRIMONIO.

Quid est matrimonium?

Est coniunctio uiri ac mulieris legitima, ad procreandam sobolem & uitandam scortationem indissolubiliter instituta.

Quale opus?

Opus dei: Deus enim institutor est matrimonij. Primo, Dei consilio creatur homo, Gene. x. Faciamus hominem ad imaginem nostram. Secundo, consilio quoq; dei creatur mulier. Ibidem: Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium &c. Et in misso sopore in Adam, accepit costam &c. & edificauit ex ea mulierem. Tertio, adduxit eam ad Adam & benedixit eis: Crescite & multiplicamini & replete terram.

Quantum se extendit?

Matrimonium est uiri & mulieris, legitima copulatio. Et quanquam exempla ueteris testamenti, testantur polygamiam in usu fuisse, fortassis augēda sobolis gratia, uel propter alias causas permissa. Nouum tamen testamentum in uniuersum prohibet, autore Christo, qui reuocat matrimonium ad primam institutionem, Matth. 19. Qui fecit hominem, masculum & foeminam fecit eos. Et Genesis 2. Erunt duo in carne una.

K ij

Vbi

Vbi est institutum?

In paradiso, amenissimo loco.

Quando est institutum?

Statim in ipso mundi exordio, tempore innocentie, cum adhuc non erat peccatum.

Quare est institutum?

Primo, propter procreationem sobolis, ut genus humanum conseruetur, Gen. 1. Crescite & multiplicamini etc. Secundo, propter uitandū supra & fornicationem 1. Cor. 7. Propter fornicationem, unusquisq; habeat uxorem suam, & unaquæq; uirū suum.

Tertio, propter uitandum ocium, ut scilicet habeant coniuges quod operentur, ne ociosi peccent.

Quid agendum in matrimonio?

Coniuges apprehendant firmam fiduciā in deum, utpote, in coniugij autorem, inter se pacifice & unanimis uiuant, prolem à deo datam, & familiam in timore & dilectione dei educandam curent, bonis deniq; suis ita utantur, ne alijs incommodent.

Quid ferendum? Quæ crux coniugij?

Post præuaricationem, dixit deus uiro. In sudore uultus tui uesceris pane tuo & c. Mulieri dixit: In dolore paries filios tuos & c. Tamen addit consolationem in cruce: Viro ait, donec reuertaris in terram unde sumptus es. Mulieri ait, paries quidē, sed in dolore. Et Paulus 1. Timoth. 2. Saluabitur mulier per filiorum

filiorum generationem, si permanserit in fide.

Potest ne initum matrimonium solui?

Minimè, Nam Christus ait Matt. 19. Quod deus coniunxit, homo ne separet. Ceterum ubi adulterium intercedit, ibi solutum est uinculum coniugij, & data fides fracta, quare in tali casu, iuxta doctrinam Christi, separare licet.

Quæ sunt seruanda circa matrimoniū?

Consensus parentum aut illorum uicem tenentium. Item consensus personarū contrahentium. Item leges naturæ, cesaræ, municipales & consuetudines patriæ. Spectat enim matrimonium etiam ad ciuilia & politica. Item cōiugati sciant hoc genus uitæ placere deo, & ideo promissionibus dei & uerbo ornatū esse. Benedictionibus quoq; tam corporalibus quàm spiritalibus. Psal. 128. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es & bene tibi erit. Vxor tua sicut uitis &c. Item matrimonium esse signum spiritualis connubij & societatis, quæ est ecclesiæ cum Christo, Ephes. 5.

Est ne coniugium omnibus liberum?

Maxime, Ame Christū damnata erat uirginitas, nec admittebatur aliquam manere uirginem, propter semen futurum, quod nesciebatur ex qua foemina uenturum erat. Eratq; maledictio legis, non ferre semen

K. iij. in

in Israël. Nunc uero liberū est matrimoniū 1. Cor. 7.
De uirginibus præceptum non habeo &c. At Chri-
stus excipit tria genera Eunuchorū, Matth. 19. præ-
ter hos nemo debet esse extra coniugium.

DE INVOCATIONE SANCTORVM.

Sunt ne Sancti inuocandi pro
mediatoribus?

Minimè, Nam Paulus ait: Unus est mediator dei
& hominum, homo Iesus Christus 1. Timoth. 2. Et
Ro. 8. Christus Iesus qui mortuus est, imò qui resur-
rexit, qui est ad dextram patris, qui etiam interpellat
pro nobis &c. Et 1. Io. 2. Si quis peccauerit, aduoca-
tum habemus apud patrem Iesum Christum, iustum.
His sententijs tollitur uanissima illa distinctio, qua pa-
pistæ docent, duplices esse mediatores, scilicet, redem-
ptionis, ut Christum, & intercessionis, ut sanctos.

Sunt ne Sancti adorandi?

Minimè, Christus enim ait, Matth. 4. Dominum
deum tuum adorabis, & illi soli seruias. Et Augustin.
de uera religione. Honorandi sunt sancti propter
imitationem, non adorandi propter religionem. Et
angelos honoramus charitate, non seruitute, nec eis
templa construimus. Nolunt enim se sic honorari à
nobis,

nobis, quia nos ipsos cum boni sumus, templa summi dei esse nouerunt. Recte itaq; scribitur, hominem ab angelo prohibitum ne se adoraret, sed dixisse: deum adora. Apocalip. 19 & 22.

Chryso. 6. homilia de profectu Euangelij ait: Non opus est patronis apud deum, neq; multo discursu, ut blandiari alijs, sed licet solus sis, patronoq; careas, & per te ipsum deum preceris, omnino tamen uoti compos eris. Neq; enim tam facile deus annuit, cum alij pro nobis orant, ut cum ipsimet oramus, etiamsi pluribus malis simus pleni. Exemplo est mulier Chananea Matth. 15.

Tamen per tribunos & comites itur ad regem uel principem?

Ambros. Ro. 1. aperte refellit hanc similitudinem dicens. Sicut iure damnantur rei maiestatis, qui honorificentiam regis deserunt comiti aut tribuno. Sic nimirum rei sunt, qui honorem nominis dei deserunt creaturae, & relicto domino cōseruos adorant. Nunc ideo ad regem per tribunos & comites itur, quia homo utiq; est rex, & nescit quibus debeat rempublicā credere. Ad deum autem promerendum, quem utiq; nihil latet, suffragatore nō est opus, sed mēte deuota.

Quomodo igitur colendi sunt sancti?

Honorificentissime de sanctis sentiendum & loquendum est, quos enim deus ipse honorat, eos procul

K S dubio

dubio honorari uult & à nobis. Pater pro filijs suis eos agnoscit, Filius eos fratres uocat & coheredes, Spiritus sanctus uero sua templa. Qui igitur eos non honorat, ipsum etiam Christum in eis contemnit, & gratiam dei, per quam tales tantiq; euaserunt, paruum pendit. Quid enim sentit de sancta ecclesia, q̄ nostra cōmembra iam cum Christo in pace constituta, & de æterna salute certificata non honorat? Vetus ecclesia sanctorum memorias celebravit, gratias egit deo pro illorū liberatione, pro gratia illis collata, & pro beatitudine eorū, ac pro eximijs donis quæ deus per sanctos in ecclesiā effudit. Videmus quoq; in sanctis quid possit gratia dei, quando enim audimus eos qui nobis similes erāt, tam potenter potuisse uincere peccatum mundum & mortem, mox & nos excitamur ad concipiendam fiduciam tantæ misericordiæ dei in Christo promissæ & exhibitæ, tum illorum exempla nos inflammāt ad imitationem, ut deū pro simili fide oramus, & sanctorum uirtutes iuxta uocationis nostræ rationem imitemur. Sic confirmatur in nobis fides in Christum, accenditur charitas, roboratur spes æternæ salutis, cogitamus eos non esse amissos, sed præmissos ad uitā futuri seculi. Colimus ergo eos eo cultu dilectionis et societatis, quò & in hac uita coluntur sancti homines. At cultu latriæ nec colimus nec colendum docemus, nisi unū deum. Ipsi enim sancti, uel homines uel angeli, exhiberi sibi nolunt, quod uni deo deberi morunt.

DE

DE IMAGINIBVS.

Sunt ne imagines in Ecclesia tolerandæ?

Exodi 20. simpliciter prohibitum est, simulachra aut statuas facere, quæ proponantur ad cultum seu adorationem. Est enim manifesta idolatria, pugnans cum primo præcepto. Semper autem fuit magna imaginum superstitio apud omnes gentes, ideo Iudæis seuerè præceptum est, ne ad cultum uterentur statuis aut imaginibus. In græca Ecclesia multæ fuerunt rixæ, de tollendis in uniuersum imaginibus. Sed sciendum est usum imaginum per sese esse liberum, modo caueatur abusus & superstitio, quæ hætenus seruata est in statuis Christi & sanctorum, quibus uulgus existimauit aliquid numinis adesse, tribuit ei peculiare cultus & honores, et exercuit idolatriam in inuocatione sanctorum.

Quid si populus colat & adoret imagines, quid tum faciendum?

Si alicubi esset imago, ad quam rude & superstitiosum uulgus accurreret & eam ueneraretur, & apud eam auxiliū quæreret. Hanc debet Magistratus eius loci tollere, ne committatur idololatria, Exemplo Ezechie regis, qui æneum serpentem à Mose factum, tandem confregit propter abusum, quia populus stolidus cœperat ei diuinos honores impendere & adorare, 4. Reg. 18.

Sunt

Sunt ne imagines honorandæ?

Clemens ad Iacobum fratrem domini ait, Si uere uultis honorare imaginem dei, homini qui ad imaginem dei factus est benefaciatis, honorem & reuerentiam deferatis, esurienti cibum, sitienti potum, nudo indumentum, egro ministerium, peregrino hospitium, & in carcere posito necessaria ministretis, & rursus: Quis iste honor dei est, per lapideas & ligneas formas discurrere, & inanes figuras tanquam numina uenerari, & hominem in quo uere imago dei est spernere? Et rursus. Quid magis impium & ingratum, quam à deo beneficium consequi, & reddere lignis ac lapidibus gratiam. Si nemo uenit ad patrem, nisi per Christum, quid auferimus gloriam deo? tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem dei.

Atqui Gregorius uocat imagines laicorum libros?

Christiani imaginem Christi, beatæ uirginis, patriarcharum, apostolorum &c. habere possunt tanquam memoriale. Ad hoc enim profunt, ut nos admoneant. Dum enim intuemur imaginem crucifixi aut Christi resurgentis, statim reuocantur nobis in memoriam saluifica mors Christi, & gloriosa eius resurrectio, quarum rerum memoria utilis est & necessaria. Hinc Gregorius ait: Quod legentibus est scriptura, hoc idiotis

idiotis est pictura. Debent tamen Christiani, non tantum ex imaginum libris, sed ex libro dei, qui est scripturarum discere. Et qui nosse cupit deum, non requirat tantum ab imaginibus pictorum, sed scrutetur iuxta Christi mandatum, scripturas. Qui autem nesciunt legere, audiant uerbum, fides enim ex auditu.

Quid uero de reliquijs Sanctorum?

Sanctorum corpora sunt domicilia dei & habitacula spiritus sancti, ideoq; primum à pijs eorū ossa collecta & asseruata sunt, propter memoriā, postea accessit superstitio, quæ causa fuit impudentis & sceleratæ imposturæ comparatæ ad quæstum, ut quæuis ossa pro sanctorum reliquijs adoranda proponerent. Nam auaritia sacerdotum non modo ex lignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus, materiam auaritiæ suæ captas, suæ rapinæ instrumenta fecerit. Quare & canonizationes quoq; ut uocant, sanctorum, sunt meræ imposturæ Romanorum pontificum. Multorum enim corpora (ut ille ait) uenerantur hic in terris, quorum animæ sepultæ sunt in inferno. Exemplo est Latro ille, qui sub nomine martyris colebatur, cuius altare diuus Martinus destruxit, ut legitur in eius historia.

Quæ ergo sunt ueræ reliquiæ sanctorū?

Ut imitemur eorum fidem, charitatem, constantiam & patientiam, eosq; nobis tanquam exempla
pro-

proponamus, ut, *Quemadmodum illi per gratiã dei, sinceriter in Christum credebant, ardentem proximum amabant, constanter in confessione fidei perdurabãt, & patienter mortem pro Christo passi sunt, & in regnum dei recepti. Ita & nos his exemplis prouocati, deum supplices oremus, ut & nobis, qui adhuc in carne militamus, similem fidem, charitatem, constantiam & patientiã impertiat, nos sua gratia seruet, ut sicut illi in tuto sunt collocati, nos quoq; tandem ubi moriendum est, fratres nostros certo consequamur.*

DE SEPULTURA.

Vnde orta est sepultura mortuorum?

Ex uerbo dei, Gene. 3. Cinis es, & in cinerem reuerteris, quod uocabulum Aphar in hebræo significat effossam terram, seu humum, quemadmodum in sepulchris uidetur. Hinc cæremonia honestæ sepulturæ, semper fuit in synagoga & in ecclesia, & est testimonium nostræ fidei, quod credimus resurrectionem carnis, & nostræ charitatis erga proximos defunctos quos credimus nõ esse amissos, sed tantum præmissos, nõ dubitantes nos in die domini omnes amicos nostros rursum uisuros, & mansuros simul cum Christo in æternum. Gentes, præsertim Romani, mortuos suos comburebant.

Vbi

Vbi habenda est sepultura?

Apud ueteres tam Iudæos quam gentes, extra urbes sepultura fuit. Sic Abraham emit agrum ab Ephron, in sepulturam uxoris Saræ, Genesis 23. Vbi & postea sepulti sunt Abraham, Isaac, Iacob & Ioseph. Sic efferebatur adolescens defunctus, quæ resuscitauit Christus in porta Nain, Luc. 7. Sic Lasarus sepultus erat extra Bethaniam. Sic Christi quoq; sepulchrum erat extra Hierusalem. Hinc uocabulum efferræ, latinis usu permansit.

Quomodo celebranda est sepultura?

Sepultura à Christianis religiose est tractanda, propter infallibilem spem nostræ resurrectionis. Et funera sunt à pijs deducenda usq; ad sepulchrum. Et cum corpus sepelitur, recordemur nos omnes in Adam esse mortuos & damnabiles. Deinde rursus nos omnes in Christo uiuificari, qui omnia restituit, quæ prius Adam corrupit & perdidit, ipse enim mortuus est propter peccata nostra, quæ omnia ipse sua morte expiauit et nostram mortem aboleuit, & factus est omnibus fidelibus resurrectio & uita. Qui credit in eum, etiamsi mortuus fuerit, uiuet. Et omnis, qui uiuit et credit in eum, non morietur in æternum. Ioannis XI. Corpora nostra membra sunt Christi, sicut igitur deus suscitauit Christum dominum & caput

et caput nostrum, ita et nos suscitabit per potentiam suam, I. Cor. 6.

Quomodo habendus est locus sepulturæ?

Loca ubi fidelium corpora seruantur, digne à nobis haberi debent, poterit quoque picturis sacrarum historiarum exornari, quæ nos admoneant fidei et pietatis, resurrectionis et iudicij. Sic scribit Vlpianus: Religionis interest monumenta extrui et ornari. Contra, qui busta et polyandria uiolant, lege Solonis infames sunt. Porro spirituum aduocorum et Epicureorum habent, quos nulla omnino resurrectionis et future uite cura sollicitat. Qui corpora mortuorum tanquam asinorum cadauera abijciunt, et ossa defunctorum pedibus conculcant et cœmeteria contemnunt, nullam prorsus sepulturæ rationem habentes. Nam et Eusebius et Athanasius, christianorum cœmeteria memorant, in quæ orandi gratia conuenire solebant, quæ loca Christianis sacra erant, propter quiescentium ibi sanctorum corpora. Hinc uocantur in hebreo uocabant, hoc est, dormitorium, et Iudæi doctiores, Beth Haym, hoc est, domum uiuentium. Credunt enim Abraham, Isaac, Iacob et pios omnes uiuere. Et hæc corpora reuictura et animabus reddenda.

DE RESURRECTIONE MORTUORVM,

Quid

Quid est resurrectio mortuorum?

Est qua in nouissimo die resurgent omnes homines à mortuis, pij ad uitam eternam, impij ad supplicia eterna.

Vnde probas resurrectionem mortuorum?

Hic articulus fidei est inter præcipuos, propter quem reliquos omnes profiteamur. Ideo scriptura præsertim noui testamenti plena est testimonijs. Ac ad confirmandos animos aduersus Epicureas opiniones & alendum timorem ac fidem, prodest in conspectu habere multa testimonia, quæ testantur quod simus resurrecturi cum his corporibus.

Matth. 23. probat Christus resurrectionem mortuorum, ex eo quod dictum est à Deo. Ego sum Deus Abraam, & deus Isaac, & deus Iacob & c. Deus inquit, non est deus mortuorum, sed uiuentium: Ergo necesse est, sanctos qui mortui sunt, cum corporibus resuscitari.

Item cap. 19. resurrectionem uocat regenerationem, cum hæc corpora ex sepulchris resuscitata renouabuntur.

Lu. 14. Retribuetur tibi in resurrectione iustorū.

Ioh. 5. Hæc est uoluntas patris mei, ut omnis qui uidet filium & credit in eum, habeat uitam eternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

L

Rom.

Rom. 8. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in uobis, uiuificabit & mortalia corpora uestra, propter inhabitantem spiritum eius in uobis.

Ibidem, Sed & nos primicias spiritus habentes, intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri.

I Cor. 15. Ex instituto propugnat hunc articulum toto capite. Probat autem ex resurrectione Christi, necesse esse ut & nos resurgamus, ideo enim resurrexit Christus, ut uinceret & aboleret mortem, & redderet nouam & æternam uitam credentibus.

Sicut per hominem mors (inquit) ita per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes uiuificabuntur.

Cor. 4. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, ut & uita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Si uitam Christi manifestari oportet in corporibus nostris, necesse est corpora nostra liberata à morte & resuscitata, uiuere æterna uita.

I Thessal. 4. Si credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & deus eos qui dormierunt adducet cum eo.

Dic aliqua testimonia ueteris testamētis

Esaie 25. Deuorabitur in monte isto facies inuolutorum, qua omnes populi inuoluti sunt, & operimentum

mentum quò omnes gentes coopertæ sunt, & mors deuorabitur in sempiternum. &c.

Esaiæ 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & letamini q̄ habitatis in puluere &c. Vade populus meus intra cubicula tua, & claude ostia tua &c.

Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos uestros, & educam uos de sepulchris uestris, populus meus &c.

I O B 19. Scio quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne meo uidebo eum.

Postremò hic articulus passim in promissionibus & exemplis patrum inuolutus est. Quia enim sanctis promittitur liberatio, glorificatio, & illi tamen in hac uita affliguntur & subiiciuntur morti. Igitur necesse est restare aliam uitam, in qua uiuât glorificati.

Sic epistola ad Ebræos docet, patres tenuisse fidem resurrectionis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus &c. Ideo Iacob filiis suis mandat, ut adiungatur sepulchro patrum suorum. Et Ioseph iubet ossa sua asportari ex Aegypto.

Resurgent ne omnes homines, pariter boni & mali?

Vna & communis erit omnium mortuorum resurrectio, tam piorum quam impiorum, sed conditione inæquali, pii enim resurgent ad uitam æternam, impij

L ij ad iu

ad iudicium & pœnas æternas.

Proba, quod etiam impij cum corporib.
sunt resurrecturi ad supplicium.

Ioh. 5. ait Christus: Venit hora in qua omnes, qui
sunt in monumentis, audient uocem filij hominis, &
procedent qui bona egerunt in resurrectionem uitæ,
qui uero mala egerunt, in resurrectionem iudicij.

Daniel. 12. Multi de his qui dormiunt in puluere
terræ euigilabunt. Alij in uitam æternam, alij in op=
probrium ut uideant semper.

2 Corin. 4. Omnes nos manifestari oportet ante
tribunal Christi, ut referat unusquisq; propria cor=
poris, prout gessit, siue bonum siue malum.

Matth. 10 Timete eum, qui potest & animam &
corpus perdere in gehennam.

Esaie 66. Egredientur & uidebunt cadauera,
(.i. corpora) uirorū, qui præuaricati sunt in me, uer=
mis eorum non morietur, & ignis eorum non extin=
guetur, & erunt ad facietatem uisionis omni carni.

Quomodo fiet resurrectio?

Paulus 1. Cor. 15. In ictu oculi, in nouissima tu=
ba, canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti,
& nos immutabimur.

Quomodo fiet hæc immutatio?

Oportet (inquit) hoc corruptibile induere in=
corrupti=
corrupti=

corruptibilitatem, & hoc mortale induere immortali-
tatem, cum autem hoc corruptibile induerit incor-
ruptibilitatem, & hoc mortale induerit immortalita-
tem, tunc fiet sermo qui scriptus est: Absorpta est mors
in uictoriam.

Qualiter resurgent?

Gloriose absq; omni defectu spiritali & cor-
porali, Paulus I. Corint. 15. quatuor dotes corporis
glorificati enumerat, incorruptibilitatem, claritatē,
potentiam uel agilitatem, & subtilitatem. Seminatur
(inquit) corpus, hoc est, in terram sepelitur, in cor-
ruptione, ignominia, infirmitate, animale corpus. Re-
surgit in incorruptibilitate, gloria, potentia, corpus
spiritali.

Da typum nostræ resurrectionis in creaturis?

Respice granum tritici, quod aridum in terram
proicitur, & non uiuificatur ut germinet, nisi mor-
tuum fuerit aut computruerit, Ioh. 12. ait Christus,
Nisi granum frumenti &c. Pusillum, uile ac siccum
granum infoditur humo, quod in limo putrefactum,
uelut reuiuiscens, prorumpit in teneram herbulam,
mox culmi, deinde aristæ. Sic idem illud corpus tuum
quod sepelitur, tandem resurget, sed ineffabili pul-
chritudine. Iusti enim in regno dei fulgebunt, ut sol.

L iij

Quid

Quid uero illi, quos ultimus dies re-
periet in carne uiuos?

Non incident isti in manus Pollinctorum aut fu-
neratorum. Nam Paulus ait 1. Thessal. 4. Nos qui
reliqui erimus, simul rapiemur cum his, qui antea
mortui sunt, in nubibus, in occursum domini, in aera,
& sic semper cum domino erimus.

DE CONSUMMATIONE seculi, de iudicio extremo siue die domini.

Quid est consummatio seculi?

Est cum status huius mundi & uicissitudo tem-
porum praeteribit, cum cessabit aestas & hyems, nox
& dies, Gene. 10.

Quid est iudicium extremum siue
dies domini?

Est quando dominus Ihesus Christus in aduentu
suo, cum uirtute magna & maiestate, extremam om-
nibus hominibus iuxta sua facta sententiam feret
aequam et irrefragabilem, tum pijs tum impijs, aut ad
uitam aeternam, aut ad supplicium aeternum.

Quotuplex ergo est aduentus Christi?

Scriptura duos aduentus Christi docet, prior erat
humilis, quando incarnatus uenit in forma serui, ut
peccata

peccata nostra portaret. Alter erit gloriosus & terribilis, quando ueniet ut supremus iudex in maiestate inenarrabili in fine seculi, iudicaturus uiuos & mortuos. August. Venit Christus occulte iudicandus, ueniet & manifeste iudicaturus.

Act. 10. Christus constitutus est à deo, iudex uiuorum & mortuorum.

Et Acto. 17. Statuit diem, in quo iudicaturus est orbem in æquitate.

Quomodo ueniet iudicaturus?

Visibiliter in nube, quemadmodum ascendit, act. 1. Et in maiestate & gloria, 1. Thes. 4. In uoce archangelis & tuba dei.

Cur iudicaturus?

Vt pijs in corpore & anima reddat gaudium & uitam eternam, impijs ad afflictionem & ignem eternum.

Quis erit ordo extremi iudicij

Quaedam signa præcedent diem iudicij, quedam ipso die illucescente fient, quedam sequentur.

Quæ præcedent?

Romanum imperium desolabitur, reuelabitur homo peccati, 2. Thes. 2. Surgent pseudochristi & pseudo prophetæ. Ecclesia Christi grauissimas persecutiones patietur, Matth. 24. Erunt signa in sole & luna &c. Luce. 21. Euangelium prædicabitur in uniuerso orbe.

L iij Quo

Quæ fient ipso die?

Aduentus Christi erit subitus, sicut exitus fulguris ab oriente in occidentem, ignis ante faciem eius præcedet. Psal. 96. Signum filij hominis apparebit in cælo, resurgent mortui omnes, tam piij quam impij. Christus segregabit bonos à malis & proferet sententiam ultimam, Matth. 25.

Quæ sequentur?

Renouatio mundi uisibilis, supplicium impiorum æternum, uita piorum æterna.

Potest ne sciri hora & dies Iudicij?

De die illo & hora, inquit Christus Matth. 24. Nemo scit, ne angeli quidem, nisi pater meus solus.

Et I. Thessal. 5. Dies domini sicut fur in nocte, ita uenturus est, cum dixerint pax & securitas, tunc repente eis superueniet interitus.

DE VITA AETERNA.

Quid est uita æterna?

Est gustus & sensus perpetuus gratiæ & misericordiæ Dei, & pax seu gaudium perpetuum conscientia, in cordibus fidelium. Vel, est certa dei & domini nostri Iesu Christi noticia, quæ hic in fide sub spe certa & spiritu incipit, & manifestabitur post hanc uitam ad perpetua gaudia & immortalem hæreditatem.

reditatem. Breuius sic. Vita æterna est cognoscere deũ
uerum, & quem misit Iesum Christum, Ioannis 17.

Quæ est mors æterna?

Est perpetuus horror conscientie ab ira dei.

Quis promisit uitam æternam?

Christus dominus noster,

Quibus?

Credientibus. Sic enim ait Ioan. 3. Qui credit in
filium dei, habet uitã æternam, qui autem incredulus
est filio, non uidebit uitam, sed ira dei manet super
illum. Et Io. 5. Amen amen dico uobis, quia qui uer-
bum meum audit, & credit ei qui me misit, habet uitã
æternam, & in iudiciũ non uenit, sed transit à morte
in uitam.

Qui sunt effectus uitæ æternæ?

Non sentire amplius peccatum, mortem, sed ha-
bere perpetua gaudia & letitiam. Esaie 25. Et mors
deuorabitur omnino, & absterget deus omnẽ lachry-
mam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neq;
luctus neq; clamor, neq; dolor erit ultra, apoc. 21.

Esaie 65. Ecce ego creo cœlos nouos, & non erũt
in memoria priora, & non ascendent super cor, sed
gaudebitis & exultabitis in sempiternum, in ijs quæ
ego creo. Quia ecce creo Hierusalem exultationẽ, &
populum eius gaudium, & exultabit in Hierusalem,

L 5 &

Et gaudebo in populo meo, Et non audietur in eo ultra uox fletus Et uox clamoris Et c.

Item cap. 51. Qui redempti sunt à domino, reuertentur Et uenient in Sion laudantes, Et letitia sempiterna super capita eorum, Gaudium Et letitiam tenebunt, fugiet dolor Et gemitus.

Psal. 2. Edent pauperes Et saturabuntur, Et laudabunt dominum qui requirunt eum, uiuent corda eorum in seculum seculi.

Psal. 4. Illi abundant frumēto Et uino, Ego autem dormiam Et requiescam, quia tu domine facis ut secure habitem.

Esaie 64. Oculus non uidit deus absq; te, quæ preparasti diligentibus te.

Hæc testimonia ostendunt uitam æternam futurū esse talem statum, in qua liberati à peccato, morte Et omnibus calamitatibus uiuamus in perpetua luce, uera notitia dei, Et fruamur æternis gaudijs Et perpetua letitia. Quam nobis donet deus propter filium suum Iesum Christum, qui cum patre Et spiritu sancto uiuit Et regnat super omnia benedictus,

A M E N.

F I N I S.

IOANNIS GIGANTIS
Northufani, in D. Ioannis Spangenbergi
præceptoris libellum cōmendatio.

Hunc quicumq; legis, puro lege pectore librum,

Non casum Niobes uel phaëtontis habet.

Continet æternæ præcepta salubria uitæ,

Continet astrigeri iussa tremenda dei.

In leuibus quæras lususq; iocosq; libellis.

Hic pia cum iusto pondere uerba cadunt.

Quanta sit hic discis superi clementia patris,

Et quod sit ueri discis ouile dei.

Quodq; sit hic discis pastoris munus amici,

Qui spargat uerbi pabula uera dei.

Hic hic cognoscis quæ sit diuina uoluntas,

Hic discis falsum temnere, uera sequi.

Hic quid sit disces, homo, lex, quid gratia Christi,

Quæ pressa est misera conditione diu.

Hæc ubi cognosces introrsus scripta, uidebis

Quid sit cum sana relligione fides.

Qua sola Christo iusti reputamur, & illam

Ingredimur, quæ nos ducit ad astra, uiam

Quæq; fuit disces Ecclesia quassa procellis,

Quæq; fuit latij patris auaritia.

Quidq; saginati (sacer ordo) egere molossi,

Quidq; uelit latij ceraq; thusq; lupi.

Sed

Sed mihi tam facile est hunc commendare libellum,
Quam facile est lingua deficiente loqui.
Ferreus est, lapis est, quem non hæc tangere possint,
Cordaq; habet Getico frigidiora gelu.
Sive etenim quassæ quæris solatia menti,
Hic, quo soleris uulnera mentis, habes
Sive es inexhaustis opibus spoliatus & ære,
Hic surgit uelis aura secunda tuis.
Deniq; quodcunq; est, quod te turbatq; agitâtq;
Hic legis admissio pharmaca certa malo.
Pharmaca multa etenim libro clauduntur in uno,
Continet hæc uarios Bibliotheca libros.

ERASMVS BENEDICTVS
SILESIVS.

Cui diuina placet uerbi reuerentia sacri,
Cui cordi est sanctæ religionis opus.
Hunc legat attenta, sed non sine mente libellum,
Quem Spangenbergi sacra Minerua dedit.
Non hic inuenies fatuæ præconia Bullæ,
Fulgmina sacrilegi nec scelerata Papæ.
Non fictas clauas, mentitaq; dona, dolosq;
Nec fraudes Latij tenâiculasq; Iouis.
Sunt procul hoc sacro ludibria mota libello,
Nec quod lectorem fallere possit, habet.

Sacra

Sacra recognosces sed fontibus eruta uiuis,
Atq; uoluntatem sancta q; uerba dei.
Quid mors efficiat, peccati quæ sit origo,
Quale sit & primi quod meruere patres.
Quomodo nos omnes manibus pedibusq; reuinctos
Lex uexet, damnet, uoce tremente, reos.
Quomodo nos contra contritos, ore suauis,
In gremio serues optime Christe tuo.
Vtq; suo uerbo nos à uis demonis atri
Liberet, inq; patris coelica regna trahat.
Pura fides quid sit, qua sola sydera adimus,
Qua q; deus iustos nos reputare solet.
Qualia facta deo placeant, quis cultus, honorq;
Commoda quæq; spei non dubitata sient.
In quibus & regnis sit uera Ecclesia Christi,
Quam dudum & miserè seua procella quatit.
Talia cum doceat liber hic ambage remota,
Illi quis dubitet numen inesse dei?
Cuius ab ore fluunt sanctissima uerba diserto,
Scribere credibile est, hunc agitante Deo.
Quisquis amasigitur diuini semina Verbi,
Et Christum uerè supplice mente colis.
Hunc emptum tenui pretio uersato libellum,
Semper & assidua uolue reuolue manu.
Crede mihi, non te quicquam legisse pigebit,
Et Spangenbergò qui dedit ista, faue.

IMPRESSVM LIPSIAE, IN OFFI-
CINA MICHAELIS BLVM,
MENSE IANVARIO:

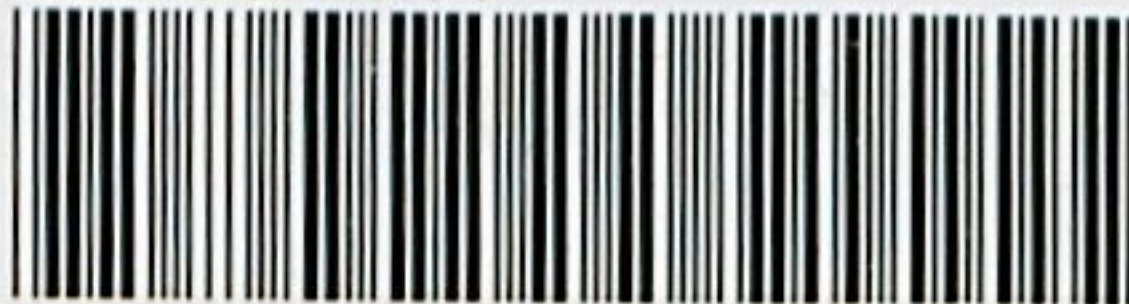
ANNO

M. D. XL.

ULB Halle

3

003 337 944

Par. Ti. 165 3

Sett

meridiē: abscōdit se ab az et vxor ei^a a fa
dñi dei in medio ligni paradisi. **V**ocauit
dñs de^s Adam: et dixit ei. **U**bi es? **Q**ui a
Vocē tuā dñe audiui in paradiso. et tim
eoq^{ue} nud^{us} esse: et abscōdi me. **C**ui dixit d
Quis em̄ iudicauit tibi q^{od} nud^{us} esses: nisi
ex ligno de q^o p̄ceperā tibi ne comederes: c
medisti: **D**ixit adā. **M**ulier quā dedisti m
hī sociā. dedit mibi de ligno: et comedi.
dixit dñs deus ad mulierem. **Q**uare hoc
cisti: **Q**ue r̄ndit. **S**erpens decepit me: et
medi. **E**t ait dñs ad serpentez. **Q**uia fecisti
hoc: maledictus es inter omnia animātū
et bestias terre. **S**up^{er} pectus tuuz gradi
ris: et terrā comedes cunctis diebus vite t
Inimicitias ponā inter te et mulierē: et
men tuū et semē illi^{us}. **I**p̄a cōteret caput
um: et tu insidiaberis calcaneo ei^{us}. **M**ulie
q^{ui} dixit. **M**ultiplicabo erūnas tuas. et con
ceptus tuos. **I**n dolore paries filios et se
diri p̄ate eris: et ip̄e dñabitur tui. **A**de t
dixit. **Q**uia audisti vocem vxoris tue: et co
medisti de ligno ex q^o p̄ceperam tibi ne co

In principio crea-
uit de^s celū 7 terrā

Terra autē erat inanis 7 va-
cua. 7 tenebre erāt sup faci-
em abissi: et spūs dñi erat

aquas. **I**dixitq; de^s. **F**iat lux: 7 facta ē
lux. **E**t vidit de^s lucē q̄ esset bona: et diuisit
lucē a tenebris. appellauitq; lucē diē 7 tene-
bras noctē. **F**actūq; est vespere et mane dies
primus. **D**ixit q; de^s. **F**iat firmamentū in me-
dia aquarū: et diuidat aq̄s ab aquis. **E**t fecit
de^s firmamētū: diuisitq; aq̄s que erant
sub firmamēto ab his q̄ erant sup firmamē-
tū. **E**t factū ē ita. **L**ocauitq; de^s firmamētū
in vespere 7 mane dies secundus.
Dixit v̄o deus. **C**ōgredient̄ aque q̄ sub celo
in locū vnū: et appareat arida. **E**t factū
est ita. **E**t vocauit de^s aridā terrā: congregatō
autē aquarū appellauit maria. **E**t vidit de^s
lucē et esset bonū: et ait. **G**erminet terra herbā
verentē et facientē semē: 7 lignū pomiferū
faciens fructū iuxta gen^s suū: cui^s semen in
semetip̄o sit sup terrā. **E**t factū ē ita. **E**t p̄-

MARGARITA
 TA THEOLOGICA, CONTINENS
 PRAECIPVOS LOCOS DOCTRINAE
 christianaë, per quaestiones, breuiter &
 ordine explicatos, omnibus Pastori-
 bus, uerbi preconibus & ecclesiae
 ministris summe utilis &
 necessaria.

✠
 AVTORE IOANNE SPANGEBER-
 GO, HERDESSIANO, APVD
Northusanos uerbi ministro.
 Cum praefaciuncula D. CASPARIS
 Crucigeri.

Hc 867 6

ANNO M. D. XL.